

www.kitabxana.net

Milli Virtual Kitabxananın təqdimatında

Günel Anarqızı

“Altıncı”

Povest

E-kitab N 37

**Şəbəkə üçün hazırlayanı: yazar-kulturoloq
Aydın Xan (Əbilov)**

YYSQ – Milli Virtual Kitabxananın rəqəmsal e-nəşri N 37

Bakı - 2010

Epiloqlu proloq

...Nə biləydi Zaur ki, günlərin bir günündə Təhminəni görəcek... Onlar az qala sifət-sifətə toqquşacaqlar - Zaur və Təhminə... Təhminə Zauru görüb gülümsənəcək - həmin o ağ düyməli paltarında olacaq Təhminə, həmin o otuz il bundan qabaqkı paltarında və belə məlum olacaq ki, vaxtın Təhminəyə heç bir dəxli yoxdur - heç dəyişməyib Təhminənin nə sifəti, nə bədəni, nə yaşı... Otuz il əvvəlki təkin gülümsənəcək Zaura və Zaur da dili-do-dağı titrəyə-titrəyə Təhminənin adını çəkəcək, amma adını çəkən kimi Təhminə çevriləcək, küçədəki adamlara qarışıb itəcəkdir. Bir az sonra Zaur onu metronun qabağında görəcek, dalıya qaçacaqdır və yenidən görəcekdir Təhminənin qırmızı paltarını metro vaqonunun içində... Qapıları bağlanmış, hərəkətə gəlmiş qatarın pəncərəsindən Təhminə ona əl eləyəcək, gülümsünəcək və Zaur o biri qatara minib dalınca gedəcəkdə. Daha Təhminəyə çatacağına ümidi olmayacaq, amma gələn dayanacaqlarda metrodan düşəcək. Bütün perronu ələk-vələk edəcək, eskalatorla yer üzünə çıxacaq, küçədə ora-bura döyükcək və nəhayət, bir daha görəcekdə onu - yeni tikilmiş binaya girən vaxt görəcek... Dalıya ora qaçacaq və görəcek ki, elə bu dəm Təhminə liftin içinə girdi. Zaur liftin qapısına tərəf atılacaq, amma qapılar bu vaxt bağlanacaq, Zaur divardakı işıq tablosuna baxacaq - tabloda liftin hərəkəti görünəcək - mərtəbələrin rəqəmləri bir-birini təqib edəcək - 2,3,4,5,6. Lift altıncı mərtəbəyə çatıb dayanacaqdır. Zaur düyməni basacaq və lift yenidən birinci mərtəbəyə qayıdacaq, tabut kimi ağır və əzəmətlə gələcək Zaurun qabağına; qapılar açılacaq, Zaur liftin içinə girəcək, altıncı mərtəbənin düyməsini basmaq istəyəcək və bu zaman məlum olacaq ki, altıncı mərtəbənin düyməsi yoxdur, çünki heç altıncı mərtəbənin özü də yoxdur, ev beş mərtəbəlidir. Çöldəki işıq tablosunda da yox imiş altıncı mərtəbə, Zaurun gözüne görünübmiş bu rəqəm. Zaur and içə bilərdi ki, lift məhz altıncı mərtəbəyə qalxmışdı. Hər halda beşinci mərtəbəyə qalxa-caqdı Zaur, növbətçini sorğu-suala tutacaqdı, növbətçi də deyəcəkdə ki, heç bir qırmızı paltarlı qadın görüb eləməyib. Zaur bütün mərtəbəni gəzəcək, axtaracaq, sonra isə yanğın nərdivanıyla dama qalxacaqdı. Damda isə gözəl may gecəsindən, ulduzla dolu səmadan, eşqbazlıq edən pişiklərdən başqa heç nə və heç kim yox idi; təzəcə basılmış qırın iyi gəlirdi, vəssalam...

Bu qəribə və izahsız vəqədən başqa Zaurun həyatında ömrü boyu heç bir əcaib, qəribə, anlaşılmaz hadisə olmamış və olmayacaqdı; işi, ailəsi, uşaqları, dostları, tanış və qeyri-tanış adamlar vardı Zaurun həyatında, onlar doğulurdu, ölürdü və bir də qəbiristanlıq vardı, bu qəbiristanlıqda qərib bir məzar vardı və məzarın üstündə Təhminənin adı, famili və 1941-1966 rəqəmləri yazılmışdı... Manafın, Muxtarın və Mədinənin ölümündən sonra daha bu qəbrin üstünə heç kəs gəlmirdi...

Anar. "Beşmərtəbəli evin altıncı mərtəbəsi" (romanından)

...Nə biləydi Zaur ki, bir gün də gələcək və Mədinənin övladı, Təhminə ölərkən 6 yaşı təzəcə tamam olmuş balaca oğlan uşağı, bu günümüzdə isə əllisini xırdalamış müstəqil ailə başçısı, rəhmətlik anası Mədinənin vəsiyyətinə əməl edərək, ondan yadigar qalmış qara me-şin, küncləri sürtülüb getmiş balaca sandıqçanı 25 yaşlı qızı Təhminəyə ad günündə hədiyyə edəcəkdiki... Nə biləydi Zaur ki, illərlə ağzı kilidli qalan bu sandıqçanın qapağını qarlı fevral gecəsində Təhminə adlı, amma Zaura tamamilə yad, uzun barmaqlı başqa bir qadın ehtiyatla qaldıracaq və illərdən bəri işıq üzünə həsrət qalmış, canlarına rütubət iyi hopmuş, rəngləri solmuş əşyaları maraqla əlinə alacaq, təəccüblə o yan bu yanına çevirəcək, sevə-sevə, əzizləyə-əzizləyə üzünə-gözünə yaxınlaşdıracaq, sığallayıb öpəcəkdiki Həmin o hay-hayı getmiş əşyaların arasında yaşıl məxmər qutucuqda Mədinənin xırda təkqaş brilliant üzüyü, indiyəcən heç kəsin görmədiyi bir neçə cavanlıq şəkli, boşanma haqqında möhürlü məhkəmə sənədi (qəribədir, bu günəcən ailələrində hamı Təhminənin babasının avtomobil qəzasında həlak olduğunu zənn edirdi), rəngi saralmış muncuq (diqqətlə baxanda muncuğun ağ düymələrdən düzöldüyü görünürdü), üzərinə qırmızı bant bağlanmış əncir ağacının qurumuş budağına bənzər və az qala barmaqlar arasında ovulub töküləcək balaca taxta parçası və nəhayət, nə vaxtsa, güman ki, əlvan şar olmuş, indi isə bozar-mış rezinə oxşar bir cındır vardı. Bütün bu əcaib əşyaları masanın üzərinə düzdükcə Təhminənin ürəyi naməlum, anlaşılmaz, müdhiş bir duyğuyla dolurdu. Sanki nənəsi məntiqsiz və izahsız şəkildə sandıqçaya yığmış əşyaların vasitəsilə nəvəsinə nə isə çatdırmaq, bildirmək, anlatmaq istəyirdi. Elə bil Mədinə demək istəyirdi ki, bütün bu nimdaş şeylərin qəribə uyğunsuzluğunda ilk baxışdan sezilməz bir vəhdət, dərin məna, gizli eyham var... Və Təhminəyə keçmişindən, o biri dünyadan üz tutub nəyisə anlatmaq, bəlkə də nədənsə xəbər vermək istəyirdi Mədinə... Anlatmaq, xəbər vermək? Bəyəm Təhminəylə Mədinəni əziz, şirin, qayğısız nənə-nəvə münasibətlərindən savayı birləşdirən başqa bir şey də varıydı? Bəyəm Təhminə 9 il bundan qabaq dünyasını dəyişmiş nəvəsinin keçmişi, cavanlığı, ümumən həyatı haqqında bildiyindən də artıq nə isə bilməli idi? Və əgər nənəsi bu köhnə əşyalar vasitəsiylə nəvəsinə nəyisə anlatmaq, həyatı-boyu gizli saxladığı hansısa pünhan sirrini açmaq istəyirdisə lap yaxşı, Təhminə hazır idi. Amma o nə etməli, keçmişdən gələn bu əski rəmzləri nə biçim fantaziya gücünə bir araya gətirməli, onların pərakəndəliyinə nə sayaq izah tapmalı və onları hansı ağılabatan məntiqə sığışdırmalı idi?

Təhminə yenə də boş sandıqçanı əlinə aldı, o yan bu yana çevirdi, tərsinə tutub arxasına baxmaq istədi və həmin dəm sandıqçanın içində nəyinsə qopub aralandığını hiss etdi, cəld qutunu çevirib içərisinə diqqətlə baxdı. Bu dəfə sandıqçanın dibinin altına tam yapışmadığını gördü və anladı ki, qutu ikiqatlıdır. Onda üstdəki layı araladı və sandıqçaya ehmallica yerləşdirilmiş mixəyi rəngli dəfətrçəni gördü, onu əlinə alıb açdı.

Bu, çox əskilərdə məktəblərdə işlənən nazik boz damalı, 96 vərəqli riyaziyyat dəftəri idi. İlk səhifəni açan kimi Təhminə solğun göy mürəkkəblə, kirill əlifbasıyla yazılmış "Gündəlik" sözünü oxudu. Yazının altında, daha kiçik hərflərlə, yəqin ki, gündəliyin sahibinin adı, famili və yazıların aparıldığı tarix

qeyd olunmuşdu: "Təhminə Əliyeva, 1952-1966". İllər yaşıl rəngli tükənməz qələmlə, yəqin ki, ad-familiyadan sonralar yazılmışdı.

Təhminə oturdu. Dəftəri dizləri üstünə qoyub vur-tut yarım əsr bundan əvvəl qələmə alınmış, indi isə onun - başqa bir Təhminənin ixtiyarına buraxılmış bu yazıların sahibinin kim olduğu haqqında düşünməyə başladı. Beynindəki xatirələri arıtladı. Nənəsinin uzaq gəncliyi haqqında apardığı nadir söhbətlərində Təhminə adlı qadının olub-olmadığını xatırlamağa çalışdı. Təbii ki, yadına heç nə düşmədi. Nə də düşəcəkdə ki? Qısa zaman içərisindən Təhminənin ağılında min cür sual və ehtimal yarandı: kimdir Təhminə Əliyeva, onların ailəsinə nə dəxli var onun? Sağdırmı bu qadın, ya bəlkə çoxdan ölüb? Bəlkə lap yaxınlarda rəhmətə gedib? Onda gündəliyinin bu sandıqçada nə işi var? Və bu qadının nənəsinə nə aidiyyəti ola bilər? Bəlkə nə vaxtsa rəfiqə olublar? Bəlkə bir yerdə oxuyub işləyiblər? Bəlkə mənim adıma da məhz onun şərəfinə qoyublar? Görəsən, atam onu tanıyır? Və, ümumiyyətlə, ailəmizdə onu tanıyan varmı? Bəs yoxdursa? Düz deyirlər: "insan yalnız o zaman ölür ki, onu yada sala biləcək axırıncı adam yer üzündən köçmüş olur..."

Təhminə Təhminəni tanıya bilməzdi. O, hətta bu həyatda Təhminəni yaxından tanımış son adam olan Zaurun mövcudluğu haqqında da xəbərsizdi. Əslində, burada təəccüblü bir şey yox idi. Zaurla Təhminə başqa-başqa nəsillərin, fərqli aləmlərin, yad dünyaların nümayəndələri idi... Haradan biləydi Təhminə... Nə biləydi Zaur...

Təhminə bir az da düşündü, sonra səhifə-ni çevirib çalışqan şagird xəttiylə yazılmış sətirləri oxumağa başladı...

* * *

2 iyul, 1952-ci il

Mən, Təhminə Tahir qızı Əliyeva bu gün, yəni 1952-ci il, iyulun 2-si gündəlik yazmağa başlayıram. Atam mənə bu dəftəri alıb tapşırırdı ki, yay aylarında başıma gələn maraqlı əhvalatları, cürbəcür müşahidələrimi buraya qeyd edirəm. Odur ki, başlayıram.

Deməli, mənim on bir yaşım var. Dünən biz Pirşağıdakı bağımıza köçmüşük. Biz, yəni atam, nənəm, mən, müharibədə həlak olmuş əmim Babanın arvadı Səfurə bibi və onların uşaqları - on yaşlı qızları Lətifə və səkkiz yaşlı oğlanları Rafiq. Yanımızdakı bağa da qonşu-larımız, məşhur incener Əsəd Əmirovun ailəsi: arvadı İsmət xala, üç qızları, mənim bağ rəfiqə-lərim Gülnaz, Gülyaz, Gülər və onların balaca qardaşları Səməd bizdən bir gün əvvəl köçüblər. Gülnazın on iki, Gülyazın on, Gülərin yeddi, Səmədin isə beş yaş var. Bu gün onları görüb çox sevindim. Biz qucaqlaşdıq öpüşdük. Qızlar mənim uzun hörüklərimi sıgalladılar, bantlarıma, çiçəkli paltarımın dinməzəcə tamaşa etdilər. Balaca Səməd isə əlimdən öpdü. Sonra biz evimizin arxasındakı tut ağacının altında otu-rub məktəbdən, müəllimlərimizdən, dərsləri-mizdən, kimin şəklinin əlaçılar lövhəsində asılı-dığından danışdıq. Gülnaz lovğalana-lovğalana dedi ki, o, əlaçdır, rübdə heç bir dənə dördü yoxdur, buna görə də

onun şəklini lövhəyə vurublar. Gülyaz dərhal bacısının sözünü kəsib dedi ki, yalan demə, sənün üçüncü rübdə riyaziyyatdan bir dördün olub, ona görə də şəklini əlaçılar lövhəsindən çıxarıblar. Onda Gülnaz da gözlərini bərəldib qayıtdı ki, mumlu, mənüm heç bir fəndən dördumzadım yoxdur, heç olmayıb da, sən isə həmişə mənüm paxıllığıı çəkmişən, indi də artıq-əskik danışma, yoxsa peşman olarsan. Bu dəm Gülyaz ayağa qalxıb əllərini bacısının başına qoyub acıq verə-verə qışqırdı ki, ala e, onda nə üçün sənün şəklini təzədən lövhəyə vurmayıblar?! Onda Gülnaz da daha dözməyib bacısının üstünə cumdu və onun hörüklərindən yapışdı. Gülyaz da Gülnazın hörüklərindən tutub dartdı. Bir sözlə, nənəm demişkən vay-şivən qopdu. Gülər anasını çağırmağa qaçdı, Səməd isə əlimdən yapışıb öpdü. Nə qərībədir e bu Səməd, heç əl öpməyün yeriydi, sən Allah?! (Son söz ehmallica qaralanmışdı).

4 iyul

Dünən axşam bağdakılar üçün aləm konsert verdik. Lətifə aparıcı, mən ifaçı, Rafiq isə oyunçu idi. Mən tut ağacına dırmaşıb "Meri, Meri, çudesa" mahnısını oxuyurdum, Rafiq guya mənüm zənci oğlum idi. Sifətini kömürlə elə qaralamışdı ki, heç doğma anası görsəydi tanımazdı. Birdən fikir verdim ki, Rafiqin əllərini boyamağı unutmşuq. Çox məzəli vid-fasonu var idi yazığın...

Oxuya-oxuya əl-ayağıı göyə qaldırırdım. Həmin dəm nənəm: "Ay bərəkalla, ay bərəkalla! Ay bala, ayağıı aşağı sal, ayıbdı!" - deyib əlini əlinə vururdu. Amma mahnı qurtaranda hamı ürəkdən əl çaldı. Səfurə bibim mənə bağçamızdan dərđiyi üç dənə qızılgül uzatdı, atam "Bravo, bravissimo!" - deyə qışqırdı. Həmin an özümü səhnədəki kimi təsəvvür elədim və ürəyimdə qərara gəldim ki, böyüyəndə mütləq artistka olacam.

5 iyul

Səhərdən Lətifəylə qızmar sahil qumlarının üstündə qarnüstə uzanıb "şəhərlər" oyununu oynayırdıq. Rafiqlə Səməd yaxınlıqda oturub quyu qazırdılar. Gülməşəkər bacılar (atam onları belə çağırır) gəlməmişdi, çünki analarıyla xalça-palaz yumaq üçün evdə qalmışdılar. Səməd çimərliyə bizimlə gəlmişdi. Bir azdan oyundan bezib ətrafdakı insanlara cürbəcür gülməli adlar qoşmağa başladıq... Lətifə adamları nədənsə elə heyvanlara bənzədirdi. Sonra bu oyundan da yorulub dedim ki, daha oynamıram. Lətifə: "Deməli, sən uduzdun, ə-ə-ə□" - deyə dilini çıxartdı. Mən isə ona dilimi göstərmədim, ancaq tərs-tərs baxdım və arxasıüstə çönüb gözlərini yumdum.

Günün tən ortası idi. Hava elə qızmışdı ki, elə bil bu dəqiqə xırda-xırda titrəyib əriyəcəkdi. Dənizdən tək-tük çimənlərin şən səsləri gəlirdi. Atam da onların arasında idi. Əslində özüm də qaçıb şappiltıyla suya atılmaq istəyirdim, amma istidən elə heysizləşmişdim ki, tərpnəməyə belə halım yox idi.

Birdən Səmədin qəfil qışqırığına diksindim. O, dənizi göstərib həyəcədən kəkələyə-kəkələyə təkrarlayırdı: "Ora b-baxın, ora b-baxın!" Hamımız Səmədin göstərdiyi tərəfə baxdıq. Lətifə: "Hə, nə oldu? Dənən görək orda nə gördün belə?" - deyə höfsələsiz soruşdu. Səməd: "B-bəyəm görmürsüz? Odur e, baxın, d-d-dənizdədir e, lap uzaqda... Ağ, qı-qı-qırmızı!" Ovcumu çətir kimi alnıma tutub gözlərini qıydım. Əvvəlcə heç nə seçə bilmədim. Amma birdən-birə lap

uzaqda, üfük xəttinin lap-lap üstündə qeyri-adi bir mənzərə gördüm. Bu, ağappaq liman idi. Yanında da qırmızı-qırmızı, qıp-qırmızı gəmilər dayanmışdı. Səməd: "Görürsüz?" - deyə səbirsiz soruşdu. Mən sevincək: "Hə, Səməd, hə, görürük..." - deyə az qala qışqırdım: "Qırmızı gəmilər var orada..." Nədənsə əmin idim ki, əmim uşaqları da onları görür. Amma onlar çaş-baş qalıb gah mənə, gah Səmədə, gah da dənizə baxırdılar. Hətta ayağa durub barmaqları üstə də dayanmışdılar, ancaq yenə də heç nə seçə bilməyib mat-mat ora-bura boylanırdılar. Nəhayət Lətifə: "Hə-ə, indi başa düşdüm. Bizi dolamağa sözləşmişiniz, ya da gün beyninizi qızdırıb..." - deyə barmağını gicgahının yanında fırlatdı. Sonra üzünü Rafiqə tutub söylədi: "Orda heçzad yoxdur, qaqaş. Təhminə də ancaq bizə acıq vermək üçün belə deyir".

...İndi düşünürəm ki, başqa vaxt bu sözlərə görə Lətifəylə əməlli-başlı dalaşardım, amma o an əmim qızına nədənsə ancaq yazığım gəldi...

6 iyul

Dünən Lətifəylə mərc kəsdiyimdən bu gün dənizə getmədim, əvəzində bütün səhəri oturub nənəmgillə yun çırpıdım. Nənəm, həm də Səfurə bibim nə qədər desələr də ki, ay Tatuş, bəsdir özünü həlak etdin, get tay-tuşlarınla dənizə, çim, əylən, məni dilə tuta bilmədilər. (Tatuş - tay-tuş, hi-hi!)

Çünki əsl pioner sözünün üstündə möhkəm durmalıdır!

Axşamçağı nənəmgil yunu iri torbalara yığıb evə daşdılar ki, gecə rütubətində nəm çəkməsin. Həmin axşam mən yorğun, amma xoşbəxt yatdım. Çünki sözümə əməl etmişdim. İndi görək Lətifə nə deyəcək?

Şirin-şirin yuxuladıqca böyüklərin eyvandan gələn səslərini eşidirdim. Onlar astadan nəsə danışıb yavaşca gülüşürdülər...

7 iyul

Bu gün həyatımın ən bədbəxt gündür! Tut ağacının başına dırmaşılıb axşamacan ağlamışam. Atam şəhərə getdiyindən bu andıra qalmış bağda məni itirib-axtaran bircə adam tapılmadı. Axı kimin nəyinə lazımam mən, ata-anasız yetimçə bala? YazıqTatuş, biçarə qızcığaz... Lap elə ağacdən kəllə-mayallaq olub şappılıyla yerə yıxılısaydım, heç kəsin vecinə də olmazdı. Eh! Lətifədən də ki lap zəhləm gedir! Görüm, əli qurusun "Sirk" filmindəki artistkanın mənə vəd etdiyi şəklini verməyəndə.

İnsanlar necə də yalançı olurluşlar, ilahi! (son söz yenə də üstündən yağlı çöpəki xəttlər çəkilib pozulmuşdu).

8 iyul

Hər bazar olduğu kimi bu gün də saat ikidə atam həsir kreslosuna əyləşib radiocihazın düyməsini o yan bu yana fırlatdı, axtardığı dalğanı tutdu və gözlərini yumub, Gülnazın sözü olmasın, çortu getdi. Bilirdim ki, bu saatda radioda muğamat konserti verirlər. Odur ki, atamın qucağında ehmallica yerləşib başımı sinəsinə qoydum, gözlərimi yumub sevimli anamı təsəvvür eləməyə başladım...

... Anam ağappaq paltarda bizə qonaq gəlmişdi. Saçları səliqəylə arxaya daranıb burulmuşdu. Əlində böyük bir sini vardı. İçində ala-bəzək şokoladlar,

şirnilər və bir də "Sirk" filmindəki artistkanın şəkilləri vardı: zənci balasıyla, tək, qara şlyapada... Anam sinini mənə uzadıb İsmət xalanın səsiylə: "Al, götür, qızım, bunları sənə gətirmişəm" deyirdi. Mən sinidən nəşə götürmək istəyəndə anam: "Daha bağışla, qızım, getməliyəm..." - deyib harasa yox olurdu.

Muğam konserti qurtardı. Atam gözlərini açıb sanki mənə həyatında ilk dəfə görübmiş kimi təəccübləndi, sonra başımı sığallayıb öpdü və yerə qoyub dedi: "Haydı, hazırlaşın, bir azdan dənizə gedəcəyik!"

Hərdən mənə elə gəlir ki, mən atamı hətta anamdan da çox istəyirəm...

11 iyul

Atama söz vermişəm ki, yay aylarında çoxlu kitab oxuyacam.

Hətta kitabların siyahısını da tutmuşam və bəzilərini özümlə bağa gətirmişəm. Oxuyacaqlarım Cül Vern və Aleksandr Dümanın kitablarıdır. Doğrusu, əvvəlcə atam Dümanın əleyhinə oldu, amma sonra elə bir söz dedi ki, ürəyimə yağ kimi yayıldı. Dedi: "Tatuş, həyat belə gətirib ki, sən yaşadlarından daha tez böyümüşən. Mən bunu istəməsəm də, əslində bu işdə pis şey görmürəm..." .

Cül Vernin "Kapitan Qrantın uşaqları"nı bitirdim. Xoşuma gəlmədi...

Bu səhər "Koroleva Marqo"nu oxumağa başladım.

22 iyul

Bütün günü "Korolevanı" oxuyuram. Marqonun sevgilisi Le Molya elə yazığım gəlir ki! O, Marqoya görə hər əzaba dözür... Doğrusu, kitabda başa düşmədiyim şeylər çoxdur, amma Le Molyu artıq ürəkdən sevirəm.

24 iyul

"Korolevanı" oxuyub qurtardım. Sevimli Le Molyum öldü! Onun ölümünə o qədər ağladım ki, elə bil doğma anam ölmüşdü.

Atam otağa girib, ağlamaqdan şişmiş sifətimi görüb çaşdı. Kitabı ona göstərib soruş-dum: "Niyə axı yaxşı adamlar axırda həmişə ölür?" Atam dedi: "Ay bala, axırda hamı ölür. Bu, sadəcə kitabdır. Müəllif onun təsirini artırmaq üçün baş qəhrəmanı ya öldürməli, ya da ona əzab verməli olub. Sən buna vərdisiz etməlisən, çünki bu cür şeylərə kitablarda hələ çox rast gələcəksən". Az qala qışqırdım: "Axı nə üçün yazıçı yaxşılardan öldürür, qoy pisləri öldürsün də!" Atam cavab verdi ki, işdi-şayət yazıçı olsan yaxşı qəhrəmanlarını mütləq sağ qoyarsan, pislərini isə öldürərsən. Atamın zarafatına gülmədim. Əksinə, başımı sinəsinə qoyub xeyli ağladım. Ağlaya-ağlaya düşündüm ki, mütləq yazıçı olacam və orta əsrlər fransız həyatı haqqında böyük bir roman yazıb orada sevimli Le Molyumu dirildəcəm.

26 iyul

Balaca Səməd mənim lap zəhləmi aparıb! Hər gün azı səkkiz dəfə həyatımıza gəlib, əlini yelləyib soruşur: "Bəs Təhminə hani?" Özü də "hani" yox "hani" deyir. Bu suala Səmədə hər dəfə yazıq nənəm cavab verməli olur, çünki o həmişə həyətdə-bacada dolaşır əlləşir. Bu səhər də Səməd bağımızda peyda olub eyni cür: "Bəs Təhminə hani?" deyəndə, nənəm uşağın əlindən tutub dinməzəcə içəri gətirdi və mənə göstərib dedi: "Ala, bu da sənənin

Təhminən!" Onda Səməd səssiz-səmirsiz yaxınlaşıb əlimdən öpdü. Nənəm yerində quruyub qaldı, təkcə başını bulayıb dedi: "Bəxtəvər başımıza..."

27 iyul

...Yay günlərimiz Əsəd əmiginin bağlarına get-gəldə keçir. Səhərdən bizə ya Gülməşəkər bacılar gəlir, ya da biz onlara gedirik və beş qız bir yerdə cürbəcür oyunlar oynayırıq. Məsələn, bərbərxana, ya həkimxana, ya da upravdom. Çox vaxt Gülnaz (hamımızdan böyük olduğuna görə) baş bərbər, ya baş həkim, ya da upravdom olur. Mən ya onun müavini, ya da kömək-çisi seçilirəm. Yerdə qalanlar saçını boyayan-lar, xəstə-şikəstlər, ya da "ciles" olurlar. Hərdən qızlarıyla bir yerdə İsmət xala da bağımıza gəlir, Səfurə bibim və nənəmlə xəmir yoğurur, yuxa yayırlar. Bəzən nənəm onların yanlarında olmayanda Səfurə bibim dərin bir ah çəkib deyir: "Eh, ay İsmət, bu dünya çox namərd dünyaymış! Görüm o Hitler ölmüşün sümükləri gorunda rahat yer tapammasın, neçin ki, məni cavan yaşında iki yetimlə dul qoydu..." İsmət xala da guya ona ürək-dirək verib: " Eh, ay Səfurə, elə olmağına elədir e, amma deyirlər elə bizimki də az adam qırdırmayıb ha!" - deyir. Bu sözdən sonra hər ikisi nədənsə barmaqlarını dişləyib kirimişcə işlərinə davam edirlər...

Nahar vaxtı hamı öz küncünə çəkilir, gü-nün istisində dincəlir, axşamüstü isə bekarçılıq-dan dənizə gedir.

1 avqust

Axşam Rafiq mənə dedi ki, Gülnaza aşiq olub. Bir də dedi ki, məbadə bu barədə kimsə bilsin, yoxsa məndən bərk inciyər! Bu istidə bir bu qalmışdı da! Barı heç olmasa öz tayına Gü-lərə, ya elə Gülyaza vurulaydı! Di gəl ki, yox, deyir, Gülnaz ki, Gülnaz, vəssalam! Yaman yerdə axşamladıq...

Hələ ona bir sevgi məktubu yazıb ki, gəl görəsən! İki cə cümləsində iyirmi iki dənə səhv buraxıb. Özü də verib balaca Səmədə ki, aparsın bacısına. Görək bu işin axırı nə olur...

İşə düşmədik?

2-3 avqust

Bir ölən günümü bilmirəm də! İsmət xala səhərdən gülməkdən qırıla-qırıla gəldi ki, Səfu-rə, gözün aydın, deyəsən qohum olasıyıq. Bəs belə də iş olar, oğlan evində toydu, qız evinin xəbəri yox?

O günün axşamı İsmət xala bizi bağlarına "Xvorost"a qonaq çağırırdı. Dedi ki, onsuz da Əsəd neçə gecədi işiylə bağlı şəhərdə qalmalı olur, yəqin bu axşam da bağa gəlməyəcək. Atam getmədi. Nənəm də onun yanında evdə qaldı.

Məclisimiz əla keçdi. Əvvəlcə on qəpikdən loto oynadıq, çoxlu deyib güldük. Sonra Səfurə bibimlə İsmət xala Pırşağı bağlarında ilanlarla bağlı qorxulu əhvalatlar danışdılar və İsmət xala dedi ki, kim ki, axşamçağı boz qumların içində ilan basdalar, ilan qayıdıb onu çalar. Səfurə bibi də dedi ki, el arasında belə rəvayət var: deyirlər gözəl qıza bir ilan elə vurulubmuş ki, onu hər yerdə təqib edirmiş. Bu sözdən sonra hamı mat-məətəl bir-birinin üzünə baxdı. Birinci mən özümə gəldim və Səfurə bibimə göz vurub dedim ki, zato mən bu ilan kim oldu-ğunu bilirəm. Bu, bizim Rafiqdir, təqib etdiyi qız da

Gülnazdır!" Hamı gülüşdü. Birdən Səfurə bibim saata baxdı və əlini ağzına aparıb: "Boy, saat on ikiyə işləyib ki! Qayınımın yanında biyabır oldum" deyə ayağa qalxdı, bizi də yerimizdən durquzdu. Bu dəm Gülnaz bibimin qolundan yapışdı ki, nə olar, Təhminə bu gecə bizdə qalsın... Zalımın qızı o qədər yalvar-yaxar elədi ki, bibim naəlac qalıb razılaşdı.

Əslində dünənəcən Gülnazla mən ən yaxın rəfiqəydik. Bir-birimizə elə gizli sirrlərimizi açırdıq ki, onları daha heç kəsə danışmaq olmazdı. Həmin gecə Gülnazgilin küləfrəngisin-də hərə öz miçətkən-evciyində gizlənmişdi. Mən Gülnaza anamdan danışardım. Onu hər gecə yuxuda ağ paltarlı, al qırmızı lalələrlə dolu olan düzənlikdə gördüyümü təsvir eləyirdim, anamın dediyi: "Təhminə, qızım, gəl yanıma, mənə tək qoyma..." sözlərini pıçıldaırdım. Əvvəlcə Gülnaz dinməzəcə qulaq asırdı, sonra birdən uzatdı: "Həəə... Bilirsən, Təhminə, nənəm də yuxusunda ölən babamı görəndə deyərki ki, gərək səhər rəhmətliyin qəbri üstünə gedim. Yaxşısı budur, sən də anavı ziyarət elə!" Əvvəlcə Gülnazın başından böyük söhbətlər elədiyini düşündüm, amma qəfildən hər şeyi anlayıb qışqırdım: "Yalançının biri yalançı! Nə demək istəyirsən? Yəni, mənə cavan, gözəl-göyçək anam da sənə o qoca kaftar baban kimi ölüb? Heç bilirsən ki, cavan adamlar ölmür, ancaq qocalar ölə bilir?" Bu sözə Gülnaz heç nə cavab vermədi. Elə bil yuxulamışdı. Nə vaxtdan nə vaxta şirin-şirin əsnədi və vecsizcəsinə uzatdı: "Yalançı mən yox, sən sə-ə-ən. Ölməyibse onda hanı sənə anan? Yuxularındakı o qadın da ananız deyil, onun ruhudur!" Həmin dəqiqə küləfrənginin o biri başından İsmət xalanın səsi eşidildi: "Ay qızlar, bəsdir qiybətlediz, gecədir day, qoyun yataq. Siz də adam balası kimi yıxılın yatın..." Ay-hay "yıxılın yatın!". İlan sancmış kimi dik atıldım. Miçətkənimi qaldırıb yerimdən sıçradım və taxta pilləkənlərlə üzəşəği qaçdım. Dalca Gülnazın, arxasıya isə İsmət xalanın səsləri gəldi: "Ay qız, Təhminə, qayıt!", "Ay bala, gecə vaxtı hara belə?!" Bir azdan onlara yuxudan qəfil oyanmış balaca Səmədin zırıldaması da qoşuldu: "Təhminə hani? Təhminə hani?" Səmədin içini çəkib acı-acı ağlaması ürəyimi parçalayırdı, amma geriye yol yox idi. Mən meynəliklərin arası, soyuq nəm qumların üstüylə öz bağımıza qaçırıdım. Hərdənbir ay işığında hansısa qurumuş üzüm budağını donub qalmış ilan bilir, yavaşca qışqırıb dala çəkilirdim. Həmin gecə Əsəd əmiginin bağıyla bizim bağ arasındakı meynəlik mənə elə qorxulu, elə ucsuz-bucaqsız göründü ki! Onda ən böyük arzum anama qovuşmaq yox, eyvanımıza işıq saçan elektrik çirağına çatmaq idi... Bağımıza necə gəldiyimi xatırlamıram. Bir onu bildim ki, miçətkəni aralayıb yatağıma atıldım və qaranlıq bir quyuya düşdüm...

4 avqust

Bilmədim nədən oldu, amma bu səhər hamıdan gec oyandım. Hətta adətən axırıncı duran Rafiqdən də gec. Yığılmış çarpayıları görüb pərtləşdim, cəld paltarımı dəyişib eyvana qaçdım və nəşə pis bir şeyin baş verdiyini hiss etdim: hamı, hətta uşaqlar belə suçlu görünürdü. Böyüklər bir-biriylə astadan danışdırlar. Atam çatılmış qaşları altından mənə baxıb əmr etdi: "Di tez ol, get əl-üzünü yu, gəl çörəyini ye!" Tələsik yuyunub eyvana qayıtdım.

Nənəm pərişan halda mənə yaxmac uzadıb öz-özünə deyindi: "Dünyanın işinə bir bax, deynən heç Əsəddən də ıvraq naroda olar, sən allah? Bəs bu yetimçələrin axırı nə olacaq..." Atam onun sözünü kəsib: "Day bəsdir, ay ar-

vad, onların dərdi sənə qalmayıb. Bəyəm bilmir-sən ki, yerin də qulağı var?" - dedi və əlindəki qəzetə zilləndi. Yaxmac əlimdə, loxma ağzımda elə belə quruyub qaldım...

... Bu gün biz nə dənizə, nə Əsəd əmigilin bağına getdik. Onlar da bizə gəlmədilər. Hətta balaca Səməd belə...

Bu yerdə yazıların ardıcılığı kəsilir, aradan bir neçə səhifənin ehmallica cırılıb qoparıldığı görünürdü. Həmin yerə naxışlar və bəzəklər çəkilməmişdi. Yeni səhifənin başında yalnız ikicə yetim söz, qırılmış nəğmənin yarımçıq akkordları tək yersiz və əcaib görünürdü.

... daha görmədim.

14 avqust

...Heç bilmirəm nədən yazım. Günlər uzandıqça uzanır, hamısı da bir-birinə oxşayır. Atam bütün günləri şəhərdə olur. Bağa hərdən bir gəlir. Deyir işim çoxdur, başımı qaşımağa vaxtım yoxdur. Görəsən yayın istisində saat zavodunda bunca iş haradan çıxır?

15 avqust

Son günlər Lətifə mənə elə qəribə baxır ki, bilmirəm bunu hara yozum. Yoxsa nəyə görə? Bəlkə böyüklərdən mən bilmədiyim bir söz eşidib? Doğrusu, bir tərəfdən istəyirəm onu sorğu-suala tutum, o biri tərəfdən də qorxuram. Birdən duyub düşər, marağımı ayrı yerə yozar. Yox, yaxşısı budur, atamı gözləyim...

17 avqust

Atam çoxdandır bağa gəlmir. Nənəm təsbeh çevirib elə hey dualar pıçıldayır. Havalər çox isti keçir. Axşamlar həyasız ağcaqanad-ların əlindən eyvanda otura bilmirik, qaş qaralanacan hamı yığılıb yatır. Təkcə mən yu-xuya gedə bilmirəm. Səmadakı ulduzlara baxıram və qonşuluqdakı Neftçilərin istirahət evindən gələn musiqiyə qulaq asıram. İndi orada cavan qızlarla oğlanlar rəqs edirlər. Cürbəcür musiqi havalərı çaldırırlar. Bilirəm ki, ən axırda həmin o tanqo çalınacaq. Onu gözləyirəm. Tanqonun bütün sözlərini əzbərləmişəm. Nəhayət, yuxa kimi yumşaq kişi səsi eşidilir: "Utomlennoye solntse necno s morem proşalos...". O oxuduqca həm sakitləşirəm, həm də ürəyim sıxılır... Həmin an özüm də bilmirəm ki, nə istəyirəm... Çarəsizlikdən, ürəyimdəkiləri heç kəsə deyə bilmədiyimdən üzümü yastığıma basdırıb ağlayıram. Səməd ağcaqanada "did-dili" deyərmiş...

19 avqust

Darıxıram. Atamçün, anamçün, balaca Səmədcün, yenə kiminçünsə yaman darıxıram...

Niyə axı mənə istəyən hamı harasa yox olur? Niyə axı hər şey həmişə belə qurtarır? Niyə mən həmişə tək qalırım? Niyə axı? Axı niyə???

22 avqust

Atam gəldi! Bu axşam nəhayət ki, gəldi! O, çox arıqlayıb, yuxusuz görünür, üzünü saqqal basıb. Əynindəki köynəyinin yaxalığı kirlidir. Yəqin ki, bir neçə gün paltarını dəyişməyib. Gələn kimi nənəmə baxıb qısaca: "Allah dualarını eşitdi, ay ana, bu xatadan da belə qurtardıq" - deyib dəsmalını götürdü və dənizə getdi. Qayıdanda isə elə bil yorğunluğunu dənizdə yuyub gəldi. Məni, Lətifəni və Rafiqi qucağına otuzdurub uzun-uzadı bir nağıla başladı. Nağıl qorxulu divdən idi. O, böyük bir ölkəni basıb-kəsmiş, viranəyə döndərmişdi. Biz nağılın axırını bilmədik, çünki atam danışı-danışı birdən xoruldadı.

29 avqust

Atamın ayağına qısılib qayanın üstündə dayanmışdım. Güclü xəzri əsirdi. Dənizlə vidalaşırdım. Dəniz atamın nağılındakı nəhəng əcdaha tək ağzını aralayıb yoluna çıxan hər kəsi udmağa hazır idi. O, bom-boz və qorxulu görünürdü. Mənim tanıdığım və sevdiyim dənizə oxşamırdı. Soyuq və dəhşətliyidi...

31 avqust

Bu gün şəhərə köçürük. Bağımız xəzan vaxtı yarpaqlarını tökmüş ağaca bənzəyir. Çarpayılarımız dəniz qəzasına düşüb əyilmiş gəmilərə, miçətkənsiz lüt taxta dayaqlar isə yelkənsiz qayıqlara oxşayır. Bu gün Səfurə bibi eyvanı süpürməyib. Divarların küncələrində qumdan və nar ağacının saralmış yarpaqlarından təpəciklər əmələ gəlib. Hamı yığışmaqla məşğuldur. Mən yavaşca aradan çıxıram. Qonşu bağa gedirəm. Bağ bom-boş, adamsızdır. Qapıda yekə paslı qıfıl asılıb. Küləfrəngiyə qalxıram. Aləmə elə qəribə sükut çöküb ki... Qarşımda teleqraf dirəklərindən, sakit qumlar-dan, boz sahildən başqa heç nə yoxdur. Birdən gözüm döşəmənin taxtalarına sataşır. Altında nəsə ağ şey görünür. Kağıza oxşayır. Barmaq-larımı araya salıb, onu güclə çıxarıb açıram. Uşaq rəsmidir. Gömgöy ləpəsiz dəniz, sapsarı qumlar, göy dənizin lap uzağında, üfük xəttində ağ liman. Həmin limanda qıpqırmızı gəmilər dayanıb...

Rəsmi arxamda gizlədib divara qısılaram. Ürəyim az qala yerindən çıxacaq. Stansiyada ikinci çağı şəhərə gedən elektrik qatarının fit səsi eşidilir, uzaqlaşır, itir...

1 sentyabr

Bu gün ilk dərs günüdür... Məktəbə getmə-mişəm. Çünki sentyabrın 1-də məktəbə getmək-dən zəhləm gedir. Məktəbimizdəki səs-küydən, hamının bir-biriylə öpüşüb-qucaqlaşmasından, guya sevinməyindən xoşum gəlmir. Belə günlərdə hamının diqqəti bir-birindədir: kim necə görünür, çoxmu dəyişilib, uzanıb, böyüyüb, kökəlib, arıqlayıb, qaralıb və s. Belə söhbətlər məni açmır. Ona görə də məktəbə getmirəm. Qoy hamı bir yerdə, mən tək olum. Nolsun ki, mənə belə daha xoşdur!

2 sentyabr

Bu gün məktəbə getdim. Müəllimələr və sinif yoldaşlarımla öpüşüb qucaqlaşdım. Hamı ətrafıma yığışıb böyüyüb qəşəngləşdiyimi dedi. Doğrusu, bu sözləri çox da vecimə almadım, amma qızların mənə görə pıçıldaşdığını görüb razı-razı gülümsədim.

Gözüm elə hey ən yaxın rəfiqəm Zərifəni axtarırdı. Bilirdim ki, bircə o, paxıllığımi çək-mir. Bir azdan məlum oldu ki, Zərifə daha bizim məktəbdə oxumur. Mənimlə bir partada oturan xəbərçi Xədicə qulağıma pıçıldadı ki, Zərifənin atası "ıvraq narodlardandır". Sonra da bir "pf-f" eləyib bəyan elədi ki, Zərifədən elə əvvəldən gözü su içmirdi. Nədənsə, keçən il Xədicənin Zərifənin yoxlama dəftərindən məsələlərin cavablarını köçürdüyü yadıma düşdü. Heç nə cavab vermədim. Amma bundan sonra Xədicədən lap zəhləm getdi.

7 noyabr

Bayramdır! Atamla nümayişə getmişdim. Rəhbərlərimiz dayanan tribunanın yanından keçirdim. Onlara əl eləyib salamladım. Onlar da mənə baxıb gülümsədilər, əl elədilər. Elə bəxtəvərəm ki! Hisslərimi ifadə etməyə söz tapa bilmirəm!

30 dekabr

Sabah yeni il gecəsidir. Əmim uşaqları bizə gəlib. Bir azdan yolka bəzəyəcəyik. Bayaq köhnə qəzet kağızlarından cürbəcür oyuncaqlar düzəldirdik. Gəmi, təyyarə, ulduz. Sonra onları rənglədik. Oyuncaqları rəngləyəndə gördüm ki, Lətifə Rafiqin kəsib doğradığı qəzeti əlindən qapıb gizlətdi. Sonra da oğrun-oğrun mənə baxdı. Mən qəzətdə Kimin şəklinin olduğunu və Rafiqin Onun burnunu kəsdiyini Lətifədən də qabaq görmüşdüm. Nolsun? Heç özümü o yerə qoymadım ki!

Kaş heç olmasa Rafiq bacısı kimi qorxaq olmayaydı!

Ur-ra, sabah nənə boranı aşı bişirəcək!!!

15 yanvar, 1953-cü il

Ad günümə 47 gün qalır! Görəsən, atam ad günümdə mənə nə bağışlayacaq?

3 fevral' 53-cü il

29 gün... Deyəsən axı ikitəkərli velosiped, yoxsa?

Uf, höfsələsizlikdən partlayacam!

10 fevral' 53-cü il

Eh! Bu səhər təsadüfən nənəmlə atamın mətbəxdəki söhbətlərini eşitdim. Nənəm deyirdi ki, boş-boş dəmir-dümdənsə mənə cəhiz almaq lazımdır. Atam soruşanda ki, məsələn nə, nənəm: "Məsələn, qazan dəsti" - dedi. Aman allah! Bir qazan dəstim çatmırdı! Belə də ədalətsizlik olar? İnsanın ilboyu cəmi bir dəfə ad günü olsun, onda da ona qazan dəsti bağışlasınlar!

20 fevral

Afərin atama! Vse taki, deyəsən, qazanlardan bir təhərlə canımızı qurtara bildik. Bayaq atam söz arası maraqlandı ki, ayağımın ölçüsü neçədi.

... Yoxsa, o gün vitrində gördüyümüz laklı qara ayaqqabıları almaq fikrinə düşüb? Yox, ola bilməz!

...Yəni insana belə xoşbəxtlikmi üz verə bilər?

İki həftə!

1 mart

Dördcə gün!!! (gecələri həyəcandan yata bilmirəm).

4 mart

BİRCƏ GÜN!!! BİRCƏCİK GÜN!!!

Arzuma, istəyimə, ən istəkli hədiyyəmə qovuşmağa 18 saat, 52 dəqiqə və ... Yox, deyəsən başım xarab olur, çünki saniyələri saymağa başlayıram...

5 mart

Vəssalam...

Həyat qurtardı, bitdi! Mən daha heç vaxt xoşbəxt olmayacam, gülməyəcəm, sevinməyəcəm, çünki bundan sonra həyatımın mənası yoxdur.

Gözümdə yaş qalmayıb, içimdə boşluq yaranıb. Kaş öləydim! Nənəm qapını açıb otağa boylandı: "Ay bala, ağrın alım, bu qədər də ağlamaq olar, axı ad günündü, nədi, yoxsa yoxlamadan iki almısan?" "Ay, nənə, nə yoxlama, nə dərs, nə ad günü? Stalin ölüb e, Stalin! Bilmirsən?!" deyə hıçqırdım. Nənəm başını bulayıb bir nöqtəyə zilləndi, saçlarını sığallayıb sakitcə uzatdı: "Həə... ay bala, Lenin öləndə mən də ağlamışdım..."

Eh, ay nənə...

19 mart

Həyatımız ağ-qara fotolara oxşayır. Sanki dünyada başqa rəng qalmayıb. Yağış yağır. Tıp-tıp-tıp. Yağış da, səma da, günəş də elə bil

bozarıb. Əmim uşaqları həmişəlik kəndə köç-dülər. Yaxşı ki, Lətifə heç nə bilmədi.

1 aprel

Bu gün ədəbiyyat dərində "Mən böyüyən-də kim olmaq istəyirəm?" mövzusunda inşamız var idi. Əvvəlcə yazmaq istədim ki, məşhur atristka olmaq arzusundayam və kino üçün sino gedirəm, amma sonra fikirləşdim ki, yazım Dilşad müəlliməmizin xoşuna gəlməycək və o, inşanı mənə yenidən yazdıracaq. Onda yazdım ki, hava məlumat bürosunda işləmək istəyirəm. Məncə buludların haradan gəldiyini, qasırğanın harada qopacağını, ildırımın haçan çaxacağını bilmək dünyada ən vacib peşələrdən biridir. Nədənsə, mənə elə gəlirdi ki, belə arzu müəlliməmin də bərk xoşuna gələcək...

Bu dəmdə Dilşad müəllimə arxamda dayanıb yazımı oxumağa başladı. Birdən kök barmağını "metearoloq" sözünün üstünə qoyub dedi: "Metearoloq "a"yla yox, "o"yla yazılır"...

17 aprel

Nədən Dilşad müəllimədən heç kəsin xoşu gəlmir? Çünki Dilşad müəllimə elə bilir ki, biz onun stolun altında ayaqqabılarını çıxarıb dabanını qaşdığını və yoxlama vaxtı dişini qurtdaladığını görmürük!

20 aprel

Mən necə də bəxtəvərəm ki, belə atam var!

Bu gün atam dedi ki, may bayramlarına mənə Moskvaya aparcaq! O: "Tatuş, axı sənə ad gününü qeyd eləmədik. Qoy bu olsun sənə hədiyyə..." - dedi və məttəçilikdən aralı qalan ağzımı bağladı. Ata, atacan, mən səni bu dünyada hamıdan, hamıdan, hamıdan çox istəyirəm!!!

29 aprel

Budur, Moskvaya may bayramları ərəfə-sində gəlmişik. Aerodromdan şəhərə yollanırıq. Yolboyu hər yer qırmızı geyinib. Qırmızı bayraqlar, qırmızı şüarlar. Küçədə hər dəqiqə svetoforların qırmızı işığına bürünüb dayanırıq. Nəhayət, qırmızı ulduzlu "Moskva" mehmanxanasına çatırıq, qırmızı xəlilər döşənmiş geniş və yaraşlıq bir dəhlizə giririk. Bura mənim çox xoşuma gəlir. Ətraf təmtəraqlı, böyük və möhtəşəmdir. Mən səbirsizlikdə 1 may bayramını gözləyirəm!

30 aprel

Bu gün naharda ukraynalı xanım və onun Volodya adlı kiçik oğluy ilə tanış olduq. Resto-randa boş yer olmadığından qadın bizdən icazə alıb masamızın arxasına əyləşdi. O çox gözəl idi. Əynində tünd yaşıl bostondan dar paltar vardı. Dodaqlarına al-qırmızı pomada çəkmişdi və tez-tez gülümsəyib ağappaq dişlərini göstərirdi. Söhbət vaxtı məlum oldu ki, xanım Odes-sadandır, evdar qadındır, yoldaşı böyük müəssisədə, məsul vəzifədə çalışır, buna görə də ailəsiylə Moskvaya gələ bilməyib. Volodyanı da Moskvaya anası gətirməli olub. Bunu deyərkən qadın nədənsə dərin ah çəkdi (yəni ki, görürsünüz də mənim günümü!) və narazı-narazı oğluna baxdı. Volodya bütün naharboyu bir kəlmə danışmadı, heç kəsə baxmadı, ancaq çeynədi, yedi və içdi. Mən isə dilimə bir loxma vurmaya ac qaldım (amma deyəsən, buna heç kim fikir vermədi!).

Ürəyim darıxırdı, yerimdən durmaq, restorandan çıxmaq, atamla dünənki kimi Moskvanın küçələriylə dolaşmaq istəyirdim. Nəhayət, nahar qurtardı, atam ofisiyanti çağıraraq hesabı verdi. Ayağa qalxdıq. Raisa xala atama xeyli təşəkkür elədi və axşam bizi nömrələrinə çaya dəvət etdi. Bir bu qalmışdı...

Otağımıza qayıtdıq. Raisa xalagilə getmək istəmirdim, atamın ora hazırladığını görəndə qanım lap qaralırdı. Atam "Serdse, tebe ne xoçetsya pokoya" mahnısını zümzümə eləyir, hamamdan otağa, otaqdan hamama girib çıxırdı. Nəhayət təəccüblə mənə baxıb soruşdu: "Biy, qızım, sən hələ geyinməmişən?" Cavab verdim ki, getmək istəmirəm. Atam çaşdı: "Olmadı ki, Tatuş. Sən bəyəm bilmirsən ki, qonaq çağıranda getməmək ədəbsizlikdir?" Etiraz eləmək istədim ki, bəs yayda, İsmət xala bizi bağlarına qonaq çağıranda, atam da ora getməyəndə bu, ədəbsizlik deyildi? Amma nədənsə demədim və dinməzəcə geyinməyə başladım. Sonra mehmanxanamızın bufetindən bir qutu "Krasnyy oktyabr" şokoladı alıb Raisa xalagilə yolladıq.

Raisa xalagilin nömrəsi bizimkindən geniş və yaraşlıq görünürdü. İki otağı, eyvanı və hətta pianinosu vardı. Balaca ağ süfrəli stolun üstünə çəhrayı tort, meyvə, limonad və bizim gətirdiyimiz şokolad qutusundan qoyulmuşdu. (Atamın pencəyinin ətəyindən dartıb gözümlə qutuya işarə elədim ki, gərək heç şokolad almaydıq!) Atam özünü görməməzliyə vurub başımı sığalladı.

Böyüklər havadan, kinodan, məşhur artistlərdən söhbət etdilər. Volodya divanda oturub burnunu qurtdalayır. Mən dinməzəcə Raisa xalanın hərəkətlərinə tamaşa edir, onun süzdüyü köpüklü buz kimi limonaddan içirdim. Birdən Raisa xala əlini əlinə vurub şən səsle: "Volodya, bəs qonağına "Detski Mir" dükanın-dan aldığımız oyuncaqlarını göstərmək istəmirsən?" - deyə soruşdu. Volodya mal kimi anasına baxdı və heç nə cavab vermədi. Onda Raisa xala əlimdən tutub məni o biri otağa dartdı. Burada açıq pəncərənin ağzında şəffaf bankada çəhrayı və qırmızı rəngli uzun saplaqlı qladio-luslar var idi. Raisa xala oğluna tapşırırdı ki, konstruktorunu açsın, Volodya qaşqabağını sal-ladı, anası dinməzəcə ona bir qapaz ilişirdi, son-ra mənə baxıb gülümsədi, "buyur, oynaya bilərsən!" deyə icazə verdi və otaqdan çıxıb ehmallı-ca qapını bağladı. Volodya kirmişçə anasının arxasıya baxdı, sonra konstruktorun hissələri-ni qutudan çıxarıb bir-bir pəncərədən küçəyə tulladı.

Bir azdan qonşu otaqdan piano səsləri eşidildi. Raisa xala cürbəcür mahnılar oxuyurdu. Məşhur "Bessame muço" tanqosu çalınanda atam da oxudu. Bilirdim ki, onun bu havadan çox xoşu gəlir. Birdən pianonun səsi kəsildi və daha heç bir səs eşidilmədi...

Hava qaralırdı. Pəncərədən döşəməyə xətt-xətt düşən narıncı şüalar yavaş-yavaş çəkilirdi. Mən ayaq yoluna istəyirdim, amma otaqdan çıxmağa qorxurdum...

Xalçada uzanıb nə vaxt yuxuladığımı xatırlamıram. Yadımda qalan şey atamın məni ehtiyatla qucağına alıb işıqlı dəhlizlə harasa aparması və dilimə-dodaqlarıma horra kimi yapışan "oynamaq istəmirəm, istəmirəm, istəmirəm..." sözlərini sanki qızdırma içində təkrarlamamışım idi.

1 may

Nümayişə getmədik, çünki xəstələndim. Boğazım elə ağrıyır ki, heç udquna bilmirəm. Dəhlizdən qarışıq səslər eşidilir. Qadın: "Nu, kak ce tak? Znaçit mı bolşe nikoqda ne uvidimsa?" deyə yalvarır. Sonra tonunu dəyişib soyuq səsle: "Mecdu proçim, tvoya doç vıkinula na ulitsu vse Volodini iqruşki" - deyir. Yerimdən durub bunun yalan olduğunu söyləmək istəyi-rəm, amma... yuxum gəlir...

...Oyananda atamın pəncərənin yanında dayanıb papirosunu tüstülətdiyini görürəm. Zəyif səsle: "Ata, atacan..." - deyə çağırıram. Atam yaxınlaşır, təşvişlə üzümə baxır. Ağla-maq istəyirəm: "Ata, pervımay qurtardı?" - deyə soruşuram. O gülümsəyir: "Yox, ay bala, yat, yat..." - deyə üstümü ehmallıca yorğanla basdırır.

5 may

...Hər yan yaşıl geyinib. Ağaclar, otlar, sarmaşıqlı eyvanlar. Svetoforun yaşıl işıqları, yaşıl yarpaqlar kimi, yağışlı-günəşli küçələrə - aerodroma tərəf yönələn maşınımızın təkərləri altına səpələnir. Göy guruldayır. Adamlar qaçı-sırlar. Yağış yağır. Kəsir. Hava açılır. Biz Bakıya qayıdırıq...

Bu yerdə yazılara böyük ara verilirdi. Növbəti səhifədə xətt nəzərə çarpacaq qədər dəyişirdi.

7 mart, 1957-ci il

...Qəribədir, neçə illərdən bəri ilk dəfədir ki, gündəliyimi davam eləmək həvəsinə düşmüşəm. Və məhz bu dama-dama 96 vərəqlik dəftərimin ardını yazmaq istəyirəm. Nədən? Çünki o vaxt yazdığım və bir qırağa atdığım gündəliyimdəki yazıları təzədən oxuyub utandım.

Gör bir beş il bundan qabaq mən necə də sadələvh və axmaq olmuşam! Təbii ki, o zaman baş verən hadisələrin heç birini indi yadıma salmaq istəmirəm. Nə biləydim mən o vaxt ki, insanlar arasında ata-uşaq məhəbbətindən savayı başqa münasibətlər də ola bilər? Nə biləydim ki, gün gələcək və onda yazdıklarım indi mənə belə boş, gülünc və mənasız görünəcəkdir?! Doğrusu, əvvəlcə istədim bütün yazdıklarımı çıxıb atam, amma sonra nədənsə heyfim gəldi, qoy qalsın deyə fikirləşdim...

...Vaxt necə də tez uçar, hadisələr necə də becid cərəyan edir! Bu ay mənim 16 yaşım tamam oldu. On altı! Bu il məktəbi bitirib instituta daxil olacam. Tələbə adını qazanacam. Yeni həyata başlayıb yeni dostlarla rastlaşacam. Hər şey dəyişəcək, hər şey tamam başqa cür olacaq!

Ondan başqa hər şey...

9 mart

O, vəd etdiyi kimi saat 3 tamamda zəng vurdu. Bütün günü zəngini gözləsəm də telefonun səsinə dik atıldım, hövsələmi basa bilməyib o dəqiqə dəstəyi qaldırdım. "Salam - salam". Ürəyim gup eləyib yerə düşdü. "Təhminədir? - Bəli... - Səsinə tanımadım, telefonda tamam başqacürdür - Necədi ki? - Nə bilim..." - elə bil söz axtarır, tapa bilmirdi. Nəhayət: "Daha dolğun, daha həyəcanlandırıcı. Sanki başqa qadının səsidir..." - dedi. Qadın!!! İlahi! Ürəyim az qala yerindən çıxacaqdı. "Axşama planlarınız nədir?" Planlarım ha! Guya mənim sərgidə onunla ilk dəfə görüşdüyümüzdən bəri ondan başqa planım ola bilərdi... "Heç, yəqin ki, evdə olacam" - dedim, sonra bir az fikirləşib əlavə etdim: "Bəlkə rəfiqəm Mayayla kinoya getdik". "Aaaa..." - deyə uzatdı - "Onda səni rəfiqən Mayadan ayırmayım...". O mənə gah sən, gah da siz deyirdi. "Yox, yox!" - deyə sözünü kəsdim. Deyəsən çox tələsik alındı. Tutuldum, susdum. O da danışmırdı, sanki nə barədəsə düşünürdü. Sonra ağına nəsə gəldi, sözünə tələsik davam etdi: "Gəlin belə eləyək. "Vətən"də seans doqquzun yarısı qurtarır, həmi? - Deyəsən...- Lap yaxşı. Onda kinodan sonra sizi çıxışda gözləyəcəm". Özümü itirdim, nə deyəcəyimi bilmədim. "Təhminə?" Adımı elə xoş və mülayim tələffüz etdi ki, sanki üstümü yumşaq bir odyalla örtüdü... "Bəli? - Evdə söz-söhbət olmayacaq ki?" - dedi və ciddi bir tonla əlavə etdi: "Lazımdırsa atanla da danışaram... - Yox, lazım deyil. Atam ki, sizi tanıyır, heç nə deməz". O arxayınlaşıb söhbəti bitirdi: "Lap yaxşı. Onda axşam doqquz otuzda "Vətən"in qabağında". Sonra yenə də həlim bir səslə: "Görüşənədək, Təhminə" - deyə sağollaşdı və təyi asdı. "Sağ olun..." Telefon dəstəyi əlimdə qarşımdakı aynaya baxdım. Üzüm elə pörtmüş-dü ki, çirtmə vursan qan damardı.

10 mart

Axı nə üçün mən belə eybəcərəm, ilahi?! İnsanın da bu boyda ağzı olar? Güləndə lap oranqutanqa oxşayıram. Dişlər də ki, maşallah! Elə bil mənim

bütün normal insanlarda olduğu kimi otuz iki yox, yetmiş iki dişim var! Çarəm nədi, gerek çalışam ki, az güləm...

Saçlarımı da daha hörməməliyəm, yoxsa lap yeniyetmə qızlara oxşayıram, bircə bant-larım çatışmır. İnstituta girən kimi saçımı lap qısa oğlansayağı kəsdirəcəm. İndi belə moddur.

Bu gün də gerek Mayadan o gümüşü hündürdaban "lodoçkalarını" götürəm. Mənim ağ paltarına yaraşar. Amma onda anamın qızıl saatını gerek çıxaram. Gümüşlə qızıl yaraşmır. Saat məsələsini atam bilməməlidir. Axı ona söz vermişəm ki, saatı qolumdan çıxarmayacam. Neynək? "Krasota trebuyet certv!"

13 mart

Atam necə də staromodnıdır, aman allah! Deyir, mən Xanın bircə dənə "Seygahı"nı sənin o sino getdiyini min dənə taqqa-turuqlu müasir havana dəyişməyəm. Onun üstündə bu gün əməlli başlı "sporumuz" oldu. Etiraz əlaməti olaraq nahar eləmədim, hamamda bağlanıb güzgü qarşısında axşamacan Lolita Torresin mahnılarını oxudum.

16 mart

...Bəlkə o kiminçünsə adi adamdır, amma mənimçün bütöv bir aləmdir.

Canım mənim! Mən səni sənin bu cür olduğuna görə yox, sənin yanında özümün bu cür olduğuma görə çox istəyirəm!

Sən mənə məni kəşf etdin. Özümün özüm haqqında heç zaman bilməyəcəyimi həqiqətləri tapıb aşkarladın. Sən məni MƏN elədin. Çünki indiyəcən mən özümü yalnız nöqsanlardan və mənfi cəhətlərdən ibarət məhluk kimi qəbul eləyirdim. Özümdən, hərəkətlərimdən, hətta xatirələrimdən belə utanırdım. Amma sənə rast gələndən sonra həyatımda çox şey dəyişib. Və söhbət təkcə xarici dəyişikliklərdən getmir (halbuki onların da öz yeri var), məsələ mənim daha sərbəst, arxayın, hətta özümdən, həyatım-dan razı olmağımdadır. Bunu sənəcən heç kim eləyə bilməmişdi. Hətta qibtə elədiyim atam belə.

Özünü başqa adamın simasında tapmaq necə də xoş bir duyğuymuş, demə!

17 mart

Görəsən allah necə olur? Bu sualı sağ ol-saydı nənəmə verərdim. Yəqin ki, yazıq arvad cavabında "Əstəğfurullah!" deyib salavat çevirərdi. Bəs, görəsən peyğəmbər necə olur? Zavallı qadın, axı o haradan biləydi peyğəmbər necə olur? Bir adam ki, həyatında peyğəmbəri görməyib onu necə təsvir eləyə bilər?

Bu sarıdan mənim bəxtim gətirib, mən Ona rast gəlmişəm, yanaşı oturub gözlərinin içinə baxmışam və hətta Onunla söhbət də eləmişəm. Dünən axşam o, emalatxanasında düz iki saat mənə öz işindən-peşəsindən - memarlıqdan söhbət açıb, yeni layihələrindən danışib, məşhur rəssamların albomlarını göstərib. Amma mən bütün bunlardan artıq onun özünə tamaşa eləmək, boğuq səsini eşitmək, əllərinin hərərəti-ni duymaq istəyirdim. Onun əziz qoxusunu ciyərlərimə çəkib məst olmağı arzulayırdım.

Onu nə qədər sevdiyimi yəqin ki, özünə heç vaxt deməyəcəm. Niyəsini özüm də bilmirəm, amma... O bunu nə vaxtsa mütləq duyub biləcəkdir: hər zaman, hər yerdə, rastıma çıxan hər bir kəsdə cizgilərini axtarıram. Bir saat, bir

dəqiqə, bir saniyə belə fikrimdən çıxmır. Onu hər an görmək, eşitmək, onunla olmaq istəyirəm. Bilirəm ki, bu, mümkün deyil. Əslində özü bunu arzulasa, həyatında mənim kimi o qədər sevgilisi ola bilər ki! Axı istedadlıdır, ona qibtə edənlər də, paxıllığını çəkənlər də çoxdur. Amma əminəm ki, mənim kimi onu heç zaman heç kəs sevməyəcəkdir. O mənim şahzadəm, peyğəmbərim, allahımdır! O... Mən deyəsən dəli oluram axı...

18 mart

Nə yaxşı ki, hər şey başqa cür yox, məhz bu cürdür: çiskinli hava, evimizin alatoranlılığı, qonşu otaqda dincələn atamın xorultusu, divar saatındaki kəfkirin tənbel hərəkəti, ürəyimdəki arxayınlıq. Xoşbəxtlik. Bir də intizar...

20 mart

Səməni saxla məni,
Hər yaz cücərdərəm səni!

Ay-hay! Demə bu gün bayram axşamı-mış, stolumuzun üstündə isə allahın səməni də yoxdur. Nənəmin yeri necə də görünür! Səfurə bibi kənddən bizə paxlavadan-şəkərburadan pay göndərib. Atamla balaca xonça düzəldib masaya qoymuşuq. Beş dənə şam yandırmışam. İkisiz özümüzə, birin anama, birin nənəmə, birin də Ona...

Atam soruşanda ki, beşinci şam kimin üçündür, dedim: "Heç, elə belə ürəyimdə bir ar-zu tutmuşam, şamı da ona görə yandırmışam". Atam məmnun-məmnun gülümsədi. Yəqin elə bildi ki, arzum instituta girməkdir. Eh, ay ata, nə biləsən sən mənim ürəyimdəkiləri? Nə biləsən ki, sənin Tatuşun çoxdandır balaca sadəlövh qız deyil...

Bayram axşamı ən axırıncı onun şamı söndü.

11 aprel

Bunu yəqin ki, yazmamalıyam. Həyatdır da, hər şey ola bilər. Bu yazılar da kiminsə əlinə düşə bilər... Amma olanları içimdə saxlasam, ürəyim partlayar. Hər halda kiməsə danışmaqdan gündəliyə yazsam daha yaxşıdır.

Əlqərəz, bu gün yenə onun emalatxanasında idim. Atam Səfurə bibigilin kəndinə hüçür yerinə getmişdi. Təbii ki, atamın Bakıda olmamasından istifadə etmək fikrində deyildim. Amma həmişəkindən daha rahat və arxayın olduğumu da bilirdim. O da bunu hiss edirdi. Masaya meyvə, konfet və bir şüşə konyak qoymuşdu. Əvvəlcə içmək istəmirdim. Doğrusu, o da təkid eləmirdi: "İçmək istəmirsən, özün bil, mən ki, səni məcbur eləmirəm. Amma, uduza-caqsan, əla erməni konyakıdır, dadına baxsan xoşuna gələcək".

Radionu qurdu. Xalq mahnılarından ibərət axşam konserti təzəcə başlamışdı. Rəşid Behbudov "Küçələrə su səpmişəm" havasını oxuyurdu.

Mən nirdə, prucinləri boşalmış, qoltuqları kirdən parıldayan divanda oturmuşdum, O, otağın küncündə dayanıb gözlərini qırpmadan mənə baxırdı. Bilmirəm, bəlkə zamanədən geridə qalmış görünmək istəmirdim, bəlkə ona yaşımdan daha təcrübəli muasir qız təəssüratı bağışlamaq niyyətindəydim, bəlkə də məhz bu axşam nəyinsə baş verəcəyini duyub özümü bu sayaq toxtadırdım.

Konyakdan içdim. Bədəni-mə dərhal qəribə bir istilik yayıldı, ağırlaşdım, həm də özümü bir növ çəkisiz və boşalmış hiss elədim...

Bülbül "Qara tellər" mahnısını oxumağa başladı. Gözləriylə məni sığallayıb fikirli-fikirli uzatdı: "Elə bil sənin haqqında oxuyur...". Sinəmə, çiyinlərimə tuşlanan baxışını görüb utandım. O, gözünü çəkib planşetinə yaxınlaşdı, arxasına keçdi, kağızda iti qələmlə əsəbi hərəkətlərlə nəse çizməyə başladı. "Nə çəkirsiz?" Sualım yersiz səsləndi. O: "Səni..." - deyə qısaca cavab verdi, sonra da ərklə əlavə etdi: "Tərpənmə". Tərpənmədim. Dəqiqələr uzandıqca uzanır, mahnılar aramla bir-birinin içinə axıb tükənmək bilmirdi: "Güloğlan", "Qara-gilə", "Aman ovçu", "Sarı gəlin", "Pəncərədən daş gəlir"...

Pəncərədən axşamın qara yaylıq tək səmanın başına çökdüyünü görürdüm: səma narıncı, sonra bənövşəyi, daha sonra isə tünd göy rəngə boyanırdı. Elə bil səma çay idi, dəm-ləndikcə tündləşirdi. Bir azdan otaq da qaranlığa qərq oldu. Tədricən qaranlıq aydın-laşdı, duruldu və onda, pəncərənin fonunda bədəninin əziz cizgilərini seçə bildim. Mənə yaxınlaşdı. Saçlarımı sığalladı. "Laçın" mahnısı səsləndi. Yanıqlı kişi səsi: "Elçiləri qırılmış, özü elçi düşən yar..." - deyə oxudu.

Üzünü üzümə yaxınlaşdırıb pıçıltıyla: "Elçilərım qırılıb, Təhminə. Sənə özüm elçi gəlmişəm. Qorxma..." - dedi. Nədənsə ağladım.

Konsert qurtardı...

Evəcən ötürdü məni. Dedi ki, indiyəcən həyatında heç kəsi mənim qədər sevməyib, heç kəslə mənim kimi bəxtiyar olmayıb. Dedi ki, mənsiz yaşaya bilmir. Dedi ki, yaxınlarda ev alacaq, onda evlənəcəyik. Dedi ki...

9 may

..."Uşaqları çox sevirəm". Hər halda onda belə deyirdin!" - deyə ağlamsındım və son titrək ümidimdən yapışdım. Onu da əlimdən alıb düşünmədən qırağa atdı: "Qələt eləyirdim, Təhminə, başımı yüz min dəfə daşa vururdum, əzizim, canım, gözüm! Sevmirəm, istəmirəm, yazığam..." Ağladı, ayağıma yığıldı. Əlində niyəsə ilk yaxınlığımız olan axşam çəkdiyi şəklim var idi. "Burax məni" - dedi, sonra yalvarmağa başladı: "Bədbəxt eləmə məni, Təhminə, rayonda uşaqlarım, ailəm var..."

Gözlərindəki iki damla yaş şəkildəki gözlərimin içinə düşdü, böyüdü, yayıldı, yanaqlarımla aşağı süzüldü.

Pəncərənin arxasında, qayğısız bir aləmdə salüt səsləri eşidilirdi. İnsanlar qələbə bayramını qeyd edirdilər...

Həmin an bu aləmin mənim üçün həmişəlik itirildiyini bütün amansızlığıyla dərk elədim.

11 may

Dünən Ermənikəndə apardı məni. Bir həkim yanına. Uşağı saldırdım.

Hansısa ayın hansısa günü

Ətrafda bom-boz qumlar, arasıyla aramla irəliləyən, durmadan yaxınlaşan, kabus tək üstümə gələn ağır parovoz. Uzun-uzadı, qurtarmaq bilməyən fit səsi. Tüstü. Düm-ağ duman içində nəhəng bir qaraltının var gücüylə mənə çarpması. İçimdə nəyinsə qırılıb şappıltıyla yerə düşməsi. Küt ağrı, bir də sonsuz bir boşluq...

Hər zaman yuxudan oyanıb rüyalarım, daha doğrusu, onların qəlbimdə yaratdıqları əks-sədaya məəttəl qalırım. Düzdür, oyandığım an yuxularımı çox vaxt unuduram, amma yenə də gördüklərimin ürəyimdə kök saldığını lap yəqin bilirəm. Bilirəm ki, yuxuda qeyri-adi, gerçək aləmdən kənar, fantastik bir şeylə qarşılaşmışam və həmin şey beynimdə müdhiş iz, heç nəyə bənzəməyən hiss buraxıb gedib. Bu hissi nə axıracan anlaya, nə də əməlli başlı izah edə bilirəm.

Amma bir də görürsən, yaddaşım qərribə sürpriz hazırlayır mənim üçün: dəxli olmayan bir məqamda elə aidiyyətsiz və izahsız bir şəkil peyda olur gözlərim qarşısında ki, özüm də anlaya bilmirəm, bu haradan çıxdı, nə sayaq təsadüflər nəticəsində məhz indi, həyatımın bu kəsiyində canlandı və indi mən nə ilə izah edirəm bu gözlənilməz metamorfozanı... Və onda həmin o tamamlanmamış şəklinmi deyim, xatirə qırığınınmi deyim, yarımçıq yuxununmu deyim ucundan yapışib dalıyca getmək, onun hara gətirəcəyini bilmək istəyindən qurtula bilmirəm. Bütün varlığımın, hafizəmin gücünü, diqqətimi toplayıb bir məqsədə yönəldirəm: yuxumun axırını, məntiqi sonluğunu öyrənmək, ya da sadəcə havasını duymaq istəyirəm. Və rebusun həlli variantlarının hansınınsa küncündən tutduğum kimi, xatirəmin də bir ucundan yapışib yaddaşımın qaranlıqları içində işığa, izaha, cavaba doğru ehtiyatla irəliləyirəm. Asta-asta, yavaş-yavaş...

Budur bax, zoğalı güllü yastıq, narıncı-yaşıl butalı yorğan, otağın küncünə diyirlənmiş bulanıq abqora şüşəsi, sirkənin tünd qoxusu, köhnə uşaq şapşapının ətrafında böyüyən qəhvəyi gölməçə, bir də...

Nə? Yenə də tərs kimi, rebusun açarı tapıl-dığı anda, yaddaşım sanki nəyəsə, tamamilə lazımsız, mətləbə dəxli olmayan kənar bir şeyə ilişir və bütün söylərim nazik şüşə tək qırılıb çilik-çilik olur. Onda anlayıram ki, hafizəm bu kəs də yuxumu yaxalaya bilmədi, yuxum bu dəfə də çevik balıq kimi sürüşüb beynimin ucsuz-bucaqsız dəryasında, bəlkə də həmişəlik qeyb oldu ...

60-cı ilin bir payız axşamı

Budur, yenə də itirilmiş gündəliyimi əlimə alıb itirilmiş günlərimin ardıcılığını bərpa etməyə çalışıram. Yazıram, yazıram... Özüm də bilmirəm ki, nə yazıram.

Yadımdadır, bir dəfə atam kim haqqındasa demişdi ki, bu elə insandı ki, təmiz qalan yalnız adıdır: "Aman günüdür, birdən adım ləkələnər!" Bunun olmaması üçün zalım oğlu o qədər dəridən-qabıqdan çıxır ki, hərdən adamın ona lap yazığı gəlir.

Onda mən də maraqlandım ki, ay ata, bəs axı bu adam düşünmür ki, nəyə lazımdır bu sayaq riyakarlıq, yalan, ikiüzlülük? Bəyəm o anlamır ki, gec-tez bir gün gələcək və allah onu cəzalandıracaq, insanlar onun nə qədər gülünc və yazıq olduğunu görəcəklər? Atam gülüm-sünüb cavab verdi ki, elədir, amma axı

o adam özü haqqında belə düşünmür, heç ömründə eşitmişən ki, əclaf əclaflığını boynuna alsın? Dedim: "Yaxşı, bəs onda başqaları niyə susur və bu əclafı ifşa etmir?" Atam: "Yəqin, onlar da fikirləşir: onsuz da biz ki, dünyanı dəyişdirən deyilik, lap elə tutalım aşkar etdik namərdi, buna görə atdıq özümüzü oda-alova, şairin sözü olmasın alışıb-yandıq və bəzi qaranlıq mətləblərə işıq saçdıq, ətrafımızdakı üç-dörd nəfərin göz-qulağını açdıq, nə olsun ki? Sonra yanıb külə dönən, havaya sovrulan, arada bada gedən heç kim yox, özümüz olacayıq axı. Belə halda nədən hamı kimi dinib-danışmayaq, daha eti-barlı yol seçib arxayın oturmayaq?" Bu sözlərdən sonra fikrə getdim, həmin an sanki bir dəli şeytan məni fitlədi ki, danış başına gələnləri atana, gör o neyləyəcək hər şeyi biləndən sonra? Bəlkə sənə bir şillə çəkəcək, evdən qovacaq, daha mənim bu adda qızım yoxdu deyəcək? Ya da əksinə, bəlkə sənə çıxış yolu göstərəcək, nəyin yanlış, nəyin doğru olduğunu izah edəcək və onda sən də bunca əzab çəkməyəcəksən?

Diqqətlə baxdım atama, sanki anlamaq istədim, bilsə olanları nə sayaq reaksiya verəcək onlara. "Bilirsən, atacan, ən dəhşətli odur ki, özümüz də hər an belə namərdlərin qurbanı ola bilərik..." - deyər uzaqdan başladım. Atam: "Bu, artıq adamın özündən asılıdır, qızım..." - deyib susdu, sanki nəyisə duymuş kimi düz gözümün içinə baxdı, ciddi bir tonla soruşdu: "Necə bəyəm, sözlü adama oxşayırsan. Danış görək nə olub?" Tutuldum. Sual doğru-dürüst cavab tələb edirdi. Bu günəcən atama bir dəfə də olsun yalan danışmamışdım. Tərəddüd elədim, deyimmi, deməyimmi? Birdən qorxdum, çox qorxdum. Özümə görə yox, ona görə qorxdum. Fikirləşdim ki, kimim var mənim yer üzündə atamdan başqa, və tutalım, lap elə açdım san-dığı, tökdüm pambığı, başqa sözlə, danışdım ona başıma gələnləri, bəs sonra? Nə qazanacam mən bu sayaq səmimiyyətin əvəzində? Neyləsin onda namusu tapdalanmış kişi: gedib özünümü öldürsün, mənim döysün, ya bəlkə elə birdəfəlik namərdi xurd-xəşil eləsin? Və bütün olanlardan sonra özümdən başqa mən kimə nə sübut edə biləcəm, qalan ömrümü necə yaşayacam?

... Bütün bu fikirlər bir göz qırpımında beynimdə ildırım kimi çaxıb söndü. Dedim: "Heç nə, ay ata. Yalnız bir şey demək istəyirdim: mənə, dəhşətli olan o adamlar deyil ki, əclaf, cəllad, riyakardırlar. Onlardan namərdlikdən başqa nə gözləmək olar axı? Təhlükəli və qorxulu olan başqalarıdır - bunu bilib susanlardır..." Atam qəmli-qəmli gülümsədi və dedi: "Bir şeyi unutma: öz uğursuzluqlarına görə heç vaxt heç kəsi qınama".

Atamın da özünə aid həqiqəti varmış...

Onunla söhbətdən sonra o barədə daha heç kimlə danışmadım. Çoxları kimi əclaflığın qurbanı, eyni zamanda onu ört-basdır edənlərdən biri oldum.

1 dekabr' 60

Ay allah! İnsanların məsləhət verməkdən ötrü necə də ürəkləri gedir. Və həmin məsləhətlərində nə qədər riyakarlıq, ikiüzlülük, yalan sezilir.

Mənə heç kəs lazım deyil! Tək və tənha qalmaq istəyirəm! İstəyirəm hamı məndən əl çəksin!

Axı nəyimə lazımdı kiminsə dostluğu? Bəyəm aydın deyil ki, sevgiylə müqayisədə dostluğun heç bir dadı yoxdur?

Aprel, 1961

Ata, atacan! Bağışla məni, bağışla, əzizim, canım, özüm!

Bilsəydin ki, bu dünyada sənsiz mənə necə çətindir və indi özümü necə də tənha, yalqız və pərişan hiss eləyirəm.

Bilsəydin ki, qəhər boğazımı necə boğur, özümə az qalırım küçəyə çıxıb bağırım ki, ay insanlar, mənə yaxşı-yaxşı baxın, mən yer üzündə ən vəfasız, üzüdünlük və nanəcib övladam!

Bağışla məni, atacan, bağışla ki, sənə yaxşı qız ola bilmədim, ayağının altında yığılıb qalmalı olduğum vaxt heç yanına belə gəlmə-dim. Axı nə üçün həyat bu qədər amansızdır? Nə üçün insanlar yaxınlarının qədrini, onları nə qədər çox istədiklərini yalnız onları itirəndən sonra dərk edirlər? Axı hər bir ağılı kəsən adam bilir ki, həyat ötürüdür, ölüm isə budur e, gözlə qaş arasındadır. Biz hər saniyə, hər an ən yaxın, ən əziz insanımızı həmişəlik itirə bilərik. Onlara ən vacib, ən əsas sözlərimizi, demədən etiraflarımızı etmədən belə...

İndi düşünürəm, atama neçə-neçə deyilməyən sözüm, ona qarşı hiss etdiyim, amma özünə söyləmədiyim neçə-neçə məlhəm duyğum var idi, elə indi də var. Bəs nədən bütün bunları mən ona vaxtında demədim? Nə üçün indi boynumda daş kimi sallanıb qalan, atama isə bəlkə də hər şeydən çox lazım olan ən məlhəm hisslərimi aşkarlamadım, çəkdim, onları ət tökən sentimentallığın artıq nişanələri bildim?

Atamdanmı utandım, özüməmi sığışdırmadım?

Amma o yəqin bunları gözləyirdi. Bəlkə də heç özü də sonacan dərk etmədən arzulayırdı... Axı insan xasiyyətindən, vərdislərindən, başqalarına münasibətindən asılı olmayaraq övladının diqqətinə, nəvazişinə, bircə dənə quru: "Ne-cəsən, bəlkə sənə nəşə lazımdı?" sualına ehtiyac duyur.

Özümə necə də nifrət eləyirəm...

Atacan, ölümündən düz bir il keçir. Bu dünyada həqiqətən də tək qalmışam...

İyun' 61

Bu səhər evimdə bir neçə gün məskunlaşan Mayagili nəhayət ki, küçəyə qovdum. Doğrusu, əllərindən çoxdandır ki, cəzana gəlmişdim, üstəlik imtahanlara ciddi hazırlaşmalıydım, "kirayişinlərim" isə səhərdən axşamacan ya dalaşır, ya da barışıb qucaqlaşırdılar. Təbii ki, belə şəraitdə nə dərşə, nə də imtahana əməlli hazırlaşə bilirdim.

Əslində, Mayaya ürəkdən yazığım gəlirdi, çünki o, atası evindən sevdiyi oğlana görə qaç-mışdı. Yaşamağa yerləri olmadığından onlara bir müddət bizdə qalmağı təklif etmişdim və bununlada başımı yaman cəncələ salmışdım.

Əlbəttə, problem Mayada deyildi, onu uşaqlıqdan tanıyırdım və qəribəliklərini bilir-dim. Dostluğumuz boyu Mayayla demək olar ki, küşüşməmişdik, çünki hər ikimiz başqasının xasiyyətinə bələd idik. Əsas problem Mayanın sevgilisi Rufikdə idi. Məsələ onda idi ki, Rufik əməlli-başlı zırrama idi: tərbiyəsiz, yerini-danışğını bilməyən, bir sözlə, "formennı dəli". Onunla tanış olduğum ilk gündən Mayanın seçi-minə təəccüblənməkdən başqa çarəm qalma-mışdı. Rəfiqəmin Rufikin nəyinə aşıq olduğunu da heç cür anlaya bilmirdim. Amma yenə də Mayanın düşdüyü günə acıyırdım. Buna görə də biçərə "sevgililəri" evimdə saxlamışdım.

Dünənki dəhşətli səhnəni (Rufik Mayanı mətbəxin küncünə qısıb boğmaq istəyirdi), bu səhər isə hamamda ülgüclə hədələdiyini görəndə səbr kasamın dolduğunu hiss etdim. Daha heç nəyə baxmayıb qışqırdım ki, Rufik yığışb evimdən rədd olsun. Mayaya isə dedim ki, onunla getsə, daha mənim adımda rəfiqə tanı-masın. Sonra eyvana çıxdım. Nədənsə, əmin idim ki, Maya mənimlə qalacaq. Amma yanılır-dım. Otağa qayıdanda hər ikisinin yığışb getdiyini gördüm. Yenə təkəm...

İyun' 61

Fəlsəfədən kəsildim. Biletimə düşən "Marksizm-leninizm fəlsəfəsinin təməl müddüa-ları və onların tətbiqinin əsas prinsipləri" sualı-nın cavabını nə qədər xatırlasam da, yadıma sala bilmədim. Doğrusu, məni ən çox yandıran o oldu ki, bu sualın cavabını şer kimi əzbərləmişdim. Hətta bunu imtahan götürən müəllimə də dedim. Gözləriylə boyumu ölçüb sakitcə cavab verdi ki, qızım, şeri əzbərləmək olar, am-ma prinsipləri yox. Prinsiplər insanın qanına-canına işləməlidir. Get, bala, sonra gələrsən.

Budur, yayın istisində sərin narzan əvəzinə marksizm-leninizm prinsiplərini canıma-qanıma yeridirəm.

İyun' 61

Atam tez-tez deyərdi: "Olub keçənlərə görə heyfslənmə, həmişə və hər şeyə görə yalnız allaha şükür elə". Eləyirəm, atacan...

Avqust' 61

Nə qəribə, müdhiş yuxuydu bu gecə gördüyüm! Vallah, bir roman mövzusu, film ssenarisi ola bilərdi. Özü də təsir gücünə görə "Leyli-Məcnun"dan, "Romeo-Cülyettadan" heç də geri qalmayan bir əsər olardı. Hm... hələ də özümə gələ bilmirəm. Kəsəsi...

Görürəm ki, yaraşlıq oğlanla gözəl bir qız oturublar bir kinokamera qarşısında. Onlar sevgililərdir, həm də çəkilən filmin aktyorlarıdır. Amma bu filmdə onlar rol yox, özlərini oynayırlar. Və filmdə nə baş verirsə doğrudan-doğruya cərəyan edir. Filmin özü də bədii yox, sənədlidir və qəhrəmanların gerçək həyatından bəhs edir. Mən tamaşaçıyam və filmə sonradan baxmağa qoşulmuşam. Demə, məndən əvvəl bu oğlanla qızı minlərlə tamaşaçı tanıyır, sevir, onlara qibtə edir. Bu gənclərin gündəlik həyatı milyonlarla adamın gözü qabağında yaşanılır. İndi də cavanlar sücətə görə maşınla uzaq yola çıxmalıdırlar. Və onlarla bərabər üçüncü bir personac - oğlanın qoca nənəsi də yola düşür. Əvvəlcədən məlumdur ki, səfər vaxtı maşın qəzaya düşəcək və bu qəzada iki nəfər həlak olacaq. Amma onların kim olduğu hələ məlum deyil. Bircə o aydındır ki, nənə və cavanlardan biri ölməlidir. Çünki sücət bitməlidir. Tamaşaçı-lar təşviş içərisindədir, axı seçim onlardan asılıdır. Həm qızı, həm də oğlanı istəyən, onları birini o birisindən ayrı təsəvvür edə bilməyən on minlərlə adam var.

Bəs neyləməli? Görəsən mümkündürmü ki, cavanlardan heç biri ölməsin? Bəlkə ssenarini dəyişmək olar? Ya bəlkə... "Yox, olmaz, sücət dəyişilməyəcək!" - haradansa kəskin bir səs eşidilir.

Təbii ki, qoca nənənin ölümü müzakirə olunmur. Qəzadan yalnız bir nəfər sağ çıxmalıdır. Məsələ yalnız kimin sağ qalmasındadır. Mənim ağıma dərhal bir fikir gəlir. Bəlkə, qəza qaçılmazdırsa, və bu dəhşətli yol əhvalatında mütləq iki nəfər canını allaha tapşırmalıdırsa, bunlar elə həmin o iki cavan olsun? Doğrudan da, çıxış yolu bu deyilmi? Hər ikisi ölsə, başqa bir aləmdə görüşəcək və tək qalmaq işgəncəsin-dən qurtulacaqlar. Bəli, ən dahiyənə həll elə budur! Fikrimi söyləmək istəyirəm, amma bacarmıram... Çünki zəng çalınır. "Budilnik-dir". Yanıb yaxılıram. Axı yuxumdakı sücətə müdaxilə etmək istəyirdim. Görəsən mənsiz o necə davam edəcək? Kim seçiləcək, sonda kim sağ qalacaq?

Amma artıq oyanmışam, həyata qayıt-mışam və instituta getməliyəm. İnstitutda heç yerə yox olmayan, qala kimi tükənməz "məhəb-bətim" məni gözləyir.

Sentyabr' 61

Deyirlər, insanın ən qəddar düşməni onun vicdanıdır. Raziyam. Amma insanın ən amansız düşməni həm də onun xatirələridir. Mənim üçün ən dəhşətli şey xatirələrlə vicdanın vəhdətidir. Bu ikisi birləşib üstümə gələndə az qalırım özümü öldürəm. Görünür, mənə ümumiyyətlə tək qalmaq olmaz. Bəlkə ərə gedim?

25. 09. 1961

Sabah ZAQS günüdür... Ərə getdiyim adamın adı Manafdır. Bəs familiyası nədir? Görək ki... Yox, yadıma sala bilmirəm. Nəyimə lazım, sabah öyrənərəm də...

Əslində, Manaf pis adama oxşamır. Universitetimizdə tarix kafedrasının laborantıdır. Bir dəfə bizə mühazirə oxuyub, gəlməyən müəllimi əvəz eləyib. Həmin gün qrupumuzun uşaqlarının yazıq Manafın başına açmadıqları oyun qalmaq. Mən özüm qızlarla mərcə girib Manafı qıpnoz elədim. Gözümü qırpmadan ona baxır, hər sözündən sonra başımı tərpedirdim, yəni, gör e, dünyada nələr baş verir. Dediynə görə dərdimdən həmin gündən ölüb gedir. Deyir, o iki saatda gözlərində elə müdhiş şeylər oxudum ki, daha bundan sonra rahat yata bilmədim. Kim bilir, bəlkə də elədir. Onda de-dim ki, öz başımın yerində olmadığını bildirdim, indi sən də dəli olduğuna tam əmin oldum. Bəzən deyir, mənə getməsən özümü asaram. Bir gün o qədər baş-beynimi apardı ki, axır dedim: bilirsən nə var, bax aç qulağını eşit: səndən əvvəl mənim adamım olub, özü də onunla əməlli-başlı yaxın olmuşam. Fikirləşdim ki, bəlkə bundan sonra məndən əl çəkər. Amma yox... Ağappaq ağardı, qulaqlarını tutdu, üzünü örtüdü, bir müddət donub qaldı. Sonra çıxıb getdi. Düşündüm ki, yəqin bir yolluq gedib. Hətta onun üçün bir balaca darıxan kimi də oldum. Amma üç gündən sonra gəldi və bəyan elədi ki, bəs ölüb qurtarmışam. Nə gündəydi, aman allah! Ordu-orduna yapışmış, gözləri çuxura düşmüşdü. Dedi ki, mənə heç nəyin dəxli yoxdur. Səni olduğun kimi alıram. Pah atton-nan, fədakarlığa bir bax! Elə bil "brakovannı" mal alır! Az qala ürəyim bulandı...

Sonra dedi ki, elə bu gün gedək ZAQS-a. Dedim xeyir a, əvvəlcə şərtimi bil. Birincisi: heç vaxt o adam haqqında məndən soruşmayacaq-san. İkincisi:

onunla aramızda olanları heç vaxt üzümə vurmayacaqsan. Üçüncüsü də ki... Doğrusu, özüm də bilmirdim ki, üçüncüsü nə olacaq. Birdən üzünü gördüm. Sifəti bir gün-dəydi ki, sözüm yarımçıq qaldı. Dedim, yaxşı, hələlik bu qədər. Susmuşdu. Bir müddət heç tərpənmədi də. Sonra razılaşdı. Daha bu barədə danışmadıq. Bax belə...

Manafa çarəsizlikdən getmirəm. Heç özüm də bilmirəm ki, niyə gedirəm. Bəlkə qor-xudan, ya darıxmaqdan, bəlkə də təklidən canımı qurtarmaq istəyirəm? Bir də ki, axı sücət davam etməlidir.

Lap biabırçılıqdır, toyuma geyinməyə pal-tarım yoxdur...

Toy günümün səhəri

Əslində, bir çox qadınlar sevmirlər, sevdik-lərini düşünür, bu barədə özlərində müəyyən illüziya yaradırlar. Bu, özünü aldatmaqdan başqa bir şey deyil, yalnız qadın üçün təbii olan sevlilmək istəyindən, kiminsə səndən ötrü dəli-divanə gəzdiyini bilib bundan doğan məmnun-luqdan irəli gəlir. Təəssüf ki, əsl məhəbbət başqacür olur...

Toy günümün gecəsi

Görəsən, məndən başqa yer üzündə toy gecəsi gündəlik yazan ikinci gəlin tapılsın?

Yazıq Manaf, mənə rast gəlib o da bədbəxt oldu. İndi bir gözü gülür, o birisi ağlayır. Gəl-sənə, deyim ona ki, o adam nişanım olub, toyu-muza iki həftə qalmış maşın qəzasına düşüb, ya da dənizdə batıb? Bəlkə onda bir az özünə gələr...

Eh, nə biçim qadınam mən belə? Özümdən lap zəhləm gedir. Axı biçərə Manaf neyləsin ki, Təhminə belədir? Təhminə - Tənha-minə...

Noyabr' 61

...Ərim səyahəti çox sevir. Deyir səyahət-lərə maraq xasiyyətimdən irəli gəlir, tarixçi ixtisasını da buna görə seçmişəm. Həmişə arzulamışam ki, tarixini öyrəndiyim ölkələri öz gözlərimlə görüm. Odur ki, bir yerdə qərar tuta bilmirəm, kafedrada oturduqca elə bil paslanı-ram, kif atıram. Manafı anlayıram, çünki özüm də müxtəlif ölkələri görməyə həmişə həvəsli olmuşam. Manaf deyir ki, xaricə getməyə imkanımız olanda mütləq Aralıq dəniziylə kruizə çıxacağıq, hələlik isə əlimiz-ayağımız çatan yerlərə səyahət edək.

Noyabr bayramlarında Şuşaya getdik. Yolda Şamaxıda dayandıq, Pirquluya qalxdıq, bir xeyli gəzib dağ havası udduq, sonra Göy-çaya gəldik, bazarından xurma, nar aldığımız, Çərəkə gölündəki kafedə balıq kababı yeyib Şuşaya yola düzəldik. Axşamçağı Manafın Şuşadakı qohumlarıgilə yorğun-argın çatdıq, evlərində gecələdik. Çox nəcib və istiqanlı insandırlar. Bizi elə mehriban qarşılayıb o qədər hörmət elədilər ki, daha ömürüboyu xəcalət-lərindən çıxma bilməyəcəyik. Ümumiyyətlə, rayon camaatı tamam başqa aləmdir! Şirin dilləriylə şeytanı da yoldan çıxarırlar. Səhərin gözü açılmamış süfrəyə bal-qaymaq, şor, yumurta, yağ-pendir, təndirdə təzəcə bişmiş çörək gəlirdi. Yeməkləri həzm eləməmiş bir də görürdük ki, nahara şıdırğı hazırlıq gedir: manqal qalayır, toyuq-quzu kəsir, kabab çəkir, iri tavalarda çolpa, bozartma,

soyutma və sair hazırlayırlar. Özü də hər şey son nəfəsinə, tıx deyənəcən yeyilməli, həzmi-rabeədən keçiril-məlidir, yoxsa ev yiyələri inciyər, özlərini təhqir olunmuş bilərlər. Axşamüstü həyətdə iri samavar qoyub kəklkotundan çay dəmləyir-dilər, masaya əlvan qablarda növbənöv mürrəb-bələr, ləbləbi, qoz-fındıq düzürdülər. Deyəndə də ki, axı nəyə lazımdı bu qədər əziyyət, narahatçılıq, xəcalət, cavab verirdilər ki, ayıb de-yil bəyəm, o nə sözdü deyirsiz, evimizin qonağı başımızın ağasıdır, imkan olsa bundan da artıq qulluq eləyərdik...

...Payız alatoranlıqında Cıdır düzündə qalanan ocağın tüstüsündə barmaqlarımızın donunu aç-aça üstünü seyrək duman almış dağlara baxıb havasını ciyərlərimizə çəkir, bu həyat tərzinin insana ayrı zövq verdiyindən danışırıdım. Manafın çiyinə qısılmışdım. Közərən ocağa baxdıqca gözlərim yol çəkirdi. Həmin dəqiqələrdə həyatımın qəribə dönüşləri haqqın-da fikirləşirdim. Xoşbəxt olmaq, ərimi ürəkdən sevmək, ona bağlanmaq, gələcəyimizə onun gözləriylə baxıb orada özümü tapmaq istəyir-dim...

Noyabr' 61

Manafı aramızda anlaşılmaz vəziyyət yaranıb. Mənə elə gəlir ki, həyat yoldaşım mən-dən nəyə gizlədir. Bilmirəm bunu nəylə izah edirəm, amma intuisiyamla hiss edirəm ki, Manaf axıracan səmimi deyil. Sanki arada çox həfif bir şüşə var. Mən nə qədər cəhd etsəm də ki, bu şüşə yox olsun, söylərimin nahaqlığını anlayı-ram.

Necədir Manaf? Kobud? Yox. Etinasız? O da yox. Bəlkə mənə daha əvvəlki kimi sevmir? Buna da bir səbəb yoxdur. Əksinə, ərim son dərəcə diqqətçil, mehriban və nəzakətlidir.

Səhərlər mən yatanda, çörək dalınca dü-kana düşüb sonra mətbəxdə çay dəmləyir, süfrə açır. Hətta hərdən vaxtı olanda qabları da yuyur. Evdən bərabər çıxanda mütləq plaşımı tutub geyinməyə kömək edir. İşdən gündə üç-dörd dəfə zəng vurub səhhətimlə, ovqatımla maraqlanır, evə dönəndə mənə mütləq gül dəstəsi alıb gətirir. Nə deyəsən? İdeal həyat yoldaşı. Amma... Nədən mən ərimə inanmıram? Nə bilim... Bəlkə səbəbini özümdə axtarmalı-yam?

Noyabr' 61

Məncə ali-cənab insan heç vaxt heç nəyiylə öyünməməlidir, ələlxüsus ali-cənablığıyla...

Dekabr' 61

Manafın alpinist dostları yeni il qabağı qəribə hədiyyə bağışladılar bizə: haralardansa Naxçıvandan, dağların başından karlık əncir ağacı gətirdilər evimizə. Elə məzəli, həm də yazıq görünür ki! Manaf dedi ki, hələ uşağımız yoxdur bu ağac balamızı əvəz eləyər. Razılaş-dım və ağacın başına qırmızı bant bağladım...

Dekabr' 61

Əsl məhəbbət ürəkdən sevmək bacarığıdır. Məncə, insan özü sevəndə daha xoşbəxtədir, nəinki sevməyib seviləndə.

Dekabr' 61

Həyatda ən dəhşətli şeylərdən biri də başa düşülməməkdir. Amma yox! Bu hələ ən dəhşət-lisi deyil. Ən dəhşətli şey səni başa düşməyən, hiss etməyən, bəzən halını anlayıb sənə həyan, arxa, kömək olmayan adamla bərabər, bir evdə, bir dam altında yaşamaqdır. Bax bu, yəqin ki, ən dözülməz və qəddar işgəncələrdəndir. Nəyisə anlatmağı çalışmaq, bunun üçün dəridən-qabıq-dan çıxmaq, əlləşmək, hər söhbətdən sonra bo-şalmaq, növbəti xəyal-qırıqlığına uğramaq, amma yenə də öz-özünə baş-başa, yapa-yalqız qalmaq...

Yanvar, 1962

"Bir şey yoxdur?" sualından elə bezmişəm ki! Elə bil camaatın işi-gücü qurtarıb, hamı "bir şeyin" olacağını gözləyir. Bu ay da "bir şey", olmasa gələcək ay həkimə getməliyəm. Bir allah bilir ki, necə də istəmirəm bunu!

Fevral' 62

Dünən, nəhayət ki, özümü məcbur edib qadın həkiminə getdim.

Həkim tərifli erməni ginekoloqu idi. Məni müayinədən keçirərkən eynilə çəkməçim Qur-gen kimi "Sarı gəlin" mahnısını ermənisayağı zümzümə eləyir, melodiyağa gözlənilməz xallar vururdu. Görəsən, ermənilərin bizim xalq havalalarına məhəbbəti nədən qaynaqlanır?

Ürəyim sıxılırdı. Amma bilmirdim, daha çox nəyə görə: həkimin oxumağına, yoxsa muayinəyə. Birdən nəsə oldu, həkim oxumağı yarımçıq kəsib ciddiləşdi, başını bulayıb deyilməyə başladı. Bir azdan tamam susdu və uzun çəkən sükutdan sonra qərar çıxartdı ki, uşağımız ola bilməz. Vəssalam! Bərhad hala saldığı dilimizi əməlli-başlı anlamadığıma görə dəqiqləşdirmək istədim: "Yəni ərimlə uşağımız, ya ümumiyyətlə uşağımız?" Həkim irişdi və sanki dediklərindən böyük ləzzət alan kimi bir daha təkrarladı: "Yox, əzizim, "imanno" sən uşağın ola bilməz!" Dedikləri mənə yalnız o an çatdı. Vəziyyətin ciddi olduğunu görüb əvvəlcə çaşdım, sonra hirsələndim və əsəbi halda etiraz elədim: "Necə yəni uşağımız ola bilməz, axı bir dəfə uşağa qalmışam mən!" Həkim partlayıb özündən çıxdı: "Nə istəyirsən ki! O uşağı saxlamadığın üçün indi altın çəkirsən də!" Sonra kartıma nəsə qeyd eləyib öz-özünə mızıldandı: "Musurmanın sonrakı ağı. İş-işdən keçəndən sonra yapışırlar yaxamdan...". Dinməzəcə geyinib uzatdığı kartı götürdüm. Burada yazılan doqquz hərf bütün girinti-çıxıntılarıyla hafizəmə ömürlük həkk olundu: "SONSUZLUQ".

Başımı götürüb qaçmaq istədim. Yolboyu qafiyəsiz şer kimi təkrarlayırdım: "Ola bilməz? Həm hə, həm yox. Ola bilməz? Niyə də yox?"

Xəstəxana həyətində gözləyən Manaf məni görüb dərhal hər şeyi anladı. Qəribədir ki, heç təəccüblənmədi də. Məni qucaqladı, ağına gələcək ilk sözləri söylədi. Dedi ki, həkim heç nə bilmir, məni başqasına, Leninqrada, ya da Moskvaya aparacaq. Dedim, apar, hara istəyir-sən apar, bircə qurtar məni bu bələdan...

Fevral' 62

Bu gecə yuxuda rəngi solmuş şlaqbaum görmüşəm. Ağ-qırmızı zolaqları vaxtdan bozar-mış şlaqbaum. Görəsən, yuxuda şlaqbaum gör-mək normaldır? Yoxsa dəli oluram?

Özü də guya şlaqbaum qabağımdakı yolu kəsib bağlayır. Mən də maddım-maddım baxıb heç nə eləyə bilmirəm...

Manafı Moskvadayıq. Bu gün məşhur qadın həkimi Abram Levinsonun qəbulundayıq. Manaf deyir ki, SSRİ-də ginekologiya sahəsin-də ondan güclü mütəxəssis yoxdur.

Elə inanıram ki, ona! Yüz faiz əminəm ki, hər şey yaxşı olacaq. Axı olmaya bilməz, olma-ya bilməz, bilməz!

Yaxşı olsa, Mərdəkan yolundakı şlaqbau-mu özüm rəngləyəcəm, söz verirəm!

Mart' 62

...Bəlkə də hər şey məhz bu cür olmalıydı. Axı həyat bumeranqdır. Vaxtilə kiməsə vurdu-ğün zərbə bir gün mütləq qayıdıb sənə dəyəcək.

Mart...

...Oğlum olsa onu mütləq üzgüçülüyə, sonra basketbola verəcəm ki, kürəyi enli, boyu uca olsun. Bir az böyüyəndə isə şahmata qoyacam ki, beyni saat kimi işləsin, gələcəkdə məşhur riyaziyyatçı, ya da fizik olsun. Əlbəttə, oğlan xeylağı bütün günləri dərslə məşğul ola bilməz, heç olmasa gündə iki saat həyətdəki uşaqlarla futbol, qaç-tutdu, nə bilim gizlənpaç oynamalındır ki, uşaq aləmindən ayrılmasın, həm də əvvəldən əsl kişi kimi sərbəst və müstəqil böyüsün...

...Qızım olsa onu körpəliyindən gəlin kimi geyindirib bəzəyəcəm, üç yaş tamamlanan kimi baletə verəcəm, bədəni mütənasib olsun. Sonra mütləq musiqi ilə məşğul olmalıdır ki, uşaqlıq-dan musiqi zövqü, pərəstişləri düzgün müəyyən-ləşsin, klassik musiqidən də, müasir cərəyanlar-dan da başı çıxsın: Bətxoveni Baxdan, Şosta-koviçi Prokofyevdən ayıra bilsin. Axı bu, çox vacibdir!

Uşaqlarımla mütləq dost olacam, sirlə-rimlə bölüşəcəm və hamımız çox razı, çox qay-ğısız, çox bəxtəvər yaşayacağıq...

Bu dəmdə Manaf otağa girdi. İndi: "Təh-minə, əzizim, daha bəsdir..." - deyə keçib ya-nımda oturacaq, başımı sığallayacaq. Ərimin bütün priyomlarını əzbərləmişəm.

... Bu dəfə də təzə bir şey olmadı. Saçımı sığalladı, dəftəri əlimdən aldı, boş konyak qədəhini və barmaqlarım arasında közərən siqareti yavaşca kənara qoydu. "Hər şeyi anla-yıram, amma belə də olmaz axı. Özünə yazığın gəlmir, mənə gəlsin" - dedi. Manafın sözləri də, özü də sanki duman içindəydi. "Ay Manaf, mənə bu da azdı! Mən..."

Mart' 62

Nədən Manaf haqqımda hər şeyi bilmə-məlidir? Axı o mənim həyat yoldaşım, həmdə-mim, həyanım olmalıdır! Niyə o bilməməlidir ki, bu gecə ürəyim dolub daşır, bir allah bəndəsi axtarır ki, içini ona boşaltsın.

Haradasan, ay Manaf? Mənə bu qədər lazım olduğun vaxt haralarda itib batmışsan, ay, "vəfalı" ömür-gün yoldaşım?!

Aprel' 62

Bu gün Mədinənin təkidiylə nəhayət ki, bərbər-xanaya getdim. Özüm də görürdüm ki, saçımı qaydaya salmağın vaxtıdır, sadəcə elə bil getdiyim qış yuxusundan heç cür ayıla bilmir-dim. Bütün vücudum iflic olmuş, adi hərəkətlər - yuyunmaq, geyinmək, yemək mənə böyük əziyyətlə başa gəlirdi.

Özü-özümə belə düşünürdüm: uzanmış saçlarıma artıq yükündən azad olduqca yeni həyata başlayacam.

Bərbərim Məlahətə dedim ki, saçımı lap qısa kəsib biqudiyə bursun. Əslində, biqudiyə ehtiyac yox idi, bunu qəşəng olmaq xatirinə yox, vaxtımı öldürmək üçün eləyirdim.

Məlahət həmişəki kimi qonşusu Nonadan danışmağa başladı. Neçə vaxtdan bəri bu möv-zu dəyişməz qalır, sadəcə yeni-yeni təfərruat-larla zənginləşirdi. Vaxtilə Məlahətlə Nona can bir qəlib qonşu və rəfiqə idilər. Toyları-düyün-ləri, şadıqları-yasları bərabər keçirdi. Kişiləri də, uşaqları da dostlaşıb bütün günləri bir-birlərinin evlərində itib batırdılar. Günlərin bir günü Nonagil evlərini təmir eləməyə qərarlaş-dılar, bu iş üçün əməlli-başlı tedarük gördülər, neçə ay boğazlarından kəsib pul yığdılar, üstəlik Məlahətgildən də borc aldılar. Nəhayət yay gəldi, uşaqlar tətillə çıxdı, Nonagil təmirə başladı və həmin vaxt başa köçən Məlahət qonşularıyla öz evlərində qalması təklif etdi. İndi həmin günü yadına salan Məlahətin az qala başı havalanır, yumruğuyla sinəsinə vurub özünü o ki var lənətləyirdi: "Bunu deyəm dilim çürüyəydi, ay Təhminə, başıma özüm boyda bir daş düşəydi, ay bacım, evimin açarını o mütrifə verən moment əlim quruyaydı, vallah, doğru deyirəm!"

Sözün kəsəsi, üç ay bir həftə (o da ancaq ona görə ki, Nonagilin təmiri uzanırdı) uşuqlar qarışıq bağda ilişib qalan Məlahətgil, nəhayət, sentyabrın əvvəlləri evlərinə gəlmiş və burada nə görsələr yaxşıdır? - fantastik kinolar yalandır, vallah! - evlərinin Nonagilə bitişik olan divarları tamam sökülmüş, otağın bir hissəsi qonşularının evinə qatılmış, Məlahətgilin gözəl-göyçək otuzbeşmetrlik qonaq otaqlarının tən ortasında sementi hələ qurumamış təzə divar hörülmüş, evlərinin sahəsi isə düppədüz iyirmi metr azaldılmışdır. Məlahət: "Heç olmasa, köpək uşaqları, bunu əvvəlcədən adam kimi desəydilər, ya: "sizin o duz-çörək kəsdiyimiz evinizdə gözümüz var", deyə bir nişan vursaydılar, biz bədbəxtlər də işimizi bilərdik də. Bu xarabanı da o üzü dönüklərə qoyub gedəndə, əvvəldən bir şərt kəsərdik ki, sizinki sizdə, bizimki bizdə. Yoxsa, gəl ki, şappadan-lapdan, evinin yarısını zəbt eləyəsən, nədi-nədi: "bura əvvəldən mənim dədəmin olub, sovet vaxtı kommunalkaya çevriləndə səhvən bölünüb yarısı sizə düşüb. İndi də ədalət bərpa olunmalıdır" Nonanın dediyi sözləri yana-yana təkrarlayıb özünə yer tapa bilmirdi. Aydın məsələdi ki, olanlardan sonra qonşuların bir-birini görməyə gözləri yox idi. Artıq neçə vaxt

idi ki, Mələhətgil məhkəmə-məhkəmə düşüb öz haqqlarını tələb eləməklə məşğul idilər. Amma, nədənsə, heç kim onlara kömək eləmək istəmirdi. Bu, gün kimi aydın məsələyə də heç cür əncam tapılmırdı ki, tapılmırdı. Bir hakim o birinin üstünə göndərir, Mələhətgili qap-qapı gəzməyə məcbur edirdi. Bir sözlə, yazıqların işi qalmışdı Allaha.

Dedim ki, darıxmasın, çünki haqq axır əvvəl mütləq nahaqa qalib gələcək...

Masadakı curnallardan birini götürdüm. Vərəqləməyə başladım. Gözüm rəngbərəng şəkillərə sataşdı. Altındakı məqaləyə göz gəzdirdim. Adı "Yaxın və uzaq Yunanıstan" idi, məqalədə Yunanıstanın təbiəti, coğrafiyası, tarixi, adət-ənənələri, mətbəxi, milli geyimləri haqqında bəhs olunurdu. Məqaləni oxuduqca bir şeyə təəccübləndim. Bunu yazan müəllifin qonşu ölkəyə olan üstüörtülü nifrəti, nədənsə, Mələhətlə Nonanın aralarında baş verən mətbəx davasını xatırladırdı...

May' 62

Toyumuzdan düz doqquz ay keçir. Hesabla bu ay uşağımız ola bilərdi.

Gecələri heç yatmıram. Heç... Elə hey fikir eləyirəm. Mən dünyaya ana olmaq üçün gəlmişdim. Bunun üçün Allah mənə hər şeyi

vermişdi. Möhkəm və sağlam bədən, lay-lay demək üçün məlahətli səs, sonsuz səbr və təmkin. İndi bütün bunlar kimə lazımdır axı?!

İyun' 62

Tiflisə son ezamiyyətindən Manaf iki dənə mavi kasa gətirib. Kasalar elə bil dünya müharibəsindən çıxıb. Əvvəlcə elə bildim Manaf on-ları antikvar dükanından alıb, sonra gördüm ki, kasalarda yemək qalıqları var, özü də qablar lap sadə, porustayı maldandır. Təəccübləndim, ancaq Manafa heç nə demədim. Bir neçə gün gözlədim, düşündüm ki, bu kasaların haradan çıxdığını özü izah edərdi. İzah etmədi. Səhərişi həmin qabda ona yemək çəkdim. Yenə fikir

vermədi. Onda dözməyib soruşdum: "Təzə qablarımız xoşuna gəlirmi?" Cavab verdi ki, çox əladır, həmişə bilirdi ki, arvadının əntiqə zövqü var. Dedim: "Bunları sən özün almısan, ay Manaf. Özü də Tiflisə son ezamiyyətin zamanı". Tutuldu, yersiz gülümsədi, axmaq bir sual verdi: "Doğrudan?" Yoxsa, Manaf məni aldadır?...

İyul' 62

Qısqançlıq nədir? Sevginin vacib atributu, nişanəsi, sübutu? Yoxsa insan zəifliyi, acizliyi, iztirabı, əzab və əziyyəti? Bəlkə sevginin bəraəti?

Bəlkə son ümidi? Bəlkə başqasının etinasızlığına, öz lazımsızlığına cavab?

Nəyə gərəkdir həm öz mənasız ömrünü, həm də başqasının sevinc dolu həyatını işgən-cəyə çevirmək, içində daşdığı ağır şübhələrin müxtəlif

sübutlarını axtarmaq, tapmayıb özünü aldatmaq - müvəqqəti rahatlanmaq, tapıb acı-acı heyfslənmək - bir daha həmişəlik qırılmaq?

Nəyə lazımdır yuxuna haram qatıb, dəqi-qələri, saatları bir-birinə calayıb gözləmək, başını arsızcasına yastığa qoyub şirin-şirin yuxulamaqdansa, iynə üstə oturub çöl qapısının arxasından gələn hər addım səsinə diksinmək, ürək döyüntülərinin küncdə-bucaqda eşidiləcə-yindən qorxub, yorğanının altına sıçrayıb özünü yalançı yuxuya vurmaq? Dəhlizdə yandırılan işığın çəpəki konusunun yatdığı otağa, bir ucununsa gözlərinə düşməsindən sanki rahatsız olub mızıldamaq, o biri üzünə çönüb arxanda oğrun-oğrun addımları eşidib ikrah hissi keçirmək?

Nəyə lazımdır, MƏHƏBBƏT olmayanda qısqanmaq? Hər dəfə də son damlaya, son nəfəsəcn tükənmək, boşalıb ölmək...

Sentyabr' 62

...Ölüb dirilmək. Amma dirilib başqalaş-maq, yeni biçimə girib səs, işıq, ya da qoxuya çevrilmək. Laqeydləşib hər şeydən üstün dur-maq. Ucalıb çəkisiz varlıq təkin havaya qalxmaq. Sonra da öz-özünə təəccüblənmək - necə oldu ki, bu səfər də əriyib yox olmadım? Necə oldu ki, bütün bunlara tab gətirib dözdüm? Mənliyimi saxladım, özümü ucuzlaşdırıb xırda-lamadım. Taleyimə vurulan "aldadılmış" dam-ğasını axıracan qürurla daşdım...

Oktyabr' 62

Qəribədir ki, ərlə-arvadı heç nə birləşdir-məyəndə ayrılmaq üçün bəhanə tapmaq da çətinləşir.

Noyabr' 62

Telefonu qaldırmıram. Qoy çalsın. Doğ-rusu, ərimin sərgüzəştləri haqqında gündəlik telefon hesabatı məni bezdirib.

Camaata təəccüblənirəm. İnsanlarda olan həvəsə, başqalarının həyatına göstərdikləri ma-rağa məəttəl qalırım. Məqsəd bizi ayırmaq-dırsa, buna nail olmadıqlarını artıq görürlər, amma yenə də əl çəkmirlər, gündə neçə dəfə zəng vurub Manafın bu dəqiqə kimin yanında, nə vəziyyətdə olduğunu mənə çatdırırlar. Bəlkə zəng vuranlar elə onun məşuqələridir? Bəlkə özünün də bundan xəbəri var və bu yolla yavaş-yavaş, kərpic-kərpic dağılan ailə həyatımıza bir dəfəlik son qoymaq istəyir?

...Əslində ərimi qınamıram. Onu anlayı-ram. Mənim kimi havalı, puç xəyallarla yaşa-yan arvada kim dözər?

Noyabr' 62

... Manafdan ayrılmamağımın səbəbi ona ərə getməyimin səbəbiylə eynidir. Evlənəndə ərimə qarşı nə qədər etinasız idimsə, indi də bir o qədər biganəyəm. Aldadır o məni, ya dərdim-dən ölür. Var o mənim həyatımda, ya

yox. Bunun vaxtilə mənim üçün heç bir fərqi olma-dığı kimi indi də yoxdur. Səbəb, cavab, izah da məhz bundadır.

1 Dekabr' 62

... Nə üçün çılpaq duyğularım sözlərdən tikdiyim geyimləri əyinlərinə keçirən kimi bayağılaşır, dayazlaşır, mənasızlaşır?

...Yəqin ki, yaradıcı adam üçün ən ağır işgəncələrdən biri coşub-çuğlayan hisslərini ifadə etmək acizliyidir.

Heyf, səd heyf ki, allah mənə bir istedad bəxş etmədi! Bu illər ərzində elə gizli mətləblərin üstün açmışam ki, onları başqalarıyla paylaşmamaq sadəcə insanlara qarşı cinayətdir. Qısa bir vaxt kəsiyində ürəyimə o qədər hiss çaları, başıma qəfil düşüncə, hafizəmə qeyri-adi təəssürat, xırda-para müşahidələr həkk olunub ki, sanki içim 21 yaşlı gənc qadına yox, 88 yaşlı dünya görmüş filosofa məxsusdur! Hərdən fikirləşirəm: İlahi, məni şair etsəydin, ən azı Füzuli, ya da Şekspir nəhəngliyində bir düha olardım. Bəlkə də belə zənn etməklə özümə təsəlli, ya da əksinə acıq verirəm. Yəni, əcəb oldu, tanrı sənə zəka, ağıl, həssaslıq, sezmək bacarığını versə də, bütün bunları, bir də içini yırtıb parçalayan yüzlərcə başqa duyğularını ifadə etmək istedadını, insanlara, lap elə özünə anlatmaq məharətini nədənsə çox gördü...

Dekabr' 62

Bu gün yeni il axşamıdır. Manaf yenə Tiflisdə, "sovnarxozun tapşırıqıyla bir həftəlik eyzamiyyətdədir". Bu, onun rəsmi versiyasıdır. Əslində isə işdən öz hesabına məzuniyyət alıb, Bakıdakı məşuqəsindən bezib Gürcüstandakının yanına qaçıb. Bunu mənə ərimin Bakıdakı məşuqəsi xəbər verib. Bayaq zəng vurub mənimlə dərdləşirdi. Deyir: "Sən də ona bir təsir elə. Axı belə olmaz. Bayramda kişi evində oturmalıdır, o isə haralardasa veyillənir!". Dedim yaxşı, darıxma, bir əncam taparam.

...Tiflisdə bərk hazırlıq gedir. Manafın məşuqəsinin ayrıca ikiotaqlı evi var. İndi yəqin yerə xəlilər döşənib, döşəkcələr, mütəkkələr düzülüb... Ha-ha-ha, kişinin oğlu keçmiş xansa-yağı kef eləməyə yollanıb. Nə olar, qoy eləsin, görmədiyi günləri görsün!

Bu da sənin qismətidir, Təhminə, al payını, üstündən də bu konyakdan iç. Necə olmasa, bayram axşamıdır, yeni il gəlir, özüylə yeni sevinclər, yeni mücdələr gətirir...

Aprel, 1963

...Mətbəxdə yarpaq dolması bükürdüm. Manafa sürpriz eləmək istəyirdim. Birdən telefon zəng çaldı. Tələsik dəhlizə yüyürdüm, elə bildim Manafdır, deyəcəkdim ki, evə gələndə qatıq alsın. Amma telefonda ərim deyildi. Təngənəfəs kişi həyəcanla Manafı istəyirdi. Cavab verdim ki, Manaf yoxdur, amma nə lazımdırsa mənə deyin, gələndə özünə çatdıraram. Kişi sevindi: "Lap yaxşı, bocım, onda Manaf müəllimə deyərsüz ki, Əhmədağa zəng vurmuşdu, dedi ki, 5 nömrəli bazada qızı üçün əntiqə çeşski portfel və iki dənə naxışlı penal saxlatdırıb, ürəyi istədiyi vaxt gəlib apara bilər". Qızı?! Təzə xəbər!

"Bağışlayın, siz hansı Manafa zəng vurmusunuz?" - deyə soruşdum. Kişi ədəb-ərkanla Manafın adını, familini, üstə-lik atasının adını çəkdi. Yenə də inanmadım. "Yüz faiz əminsiz ki, Manaf portfeli qızına saxlatdırıb? Axı onun uşağı-zadı yoxdur, deyə-sən...". Qəhqəhə çəkib güldü: "Əyib söhbəttü, bocı, - dedi - əlbəttə var. Özü də, inşallah, bu il məktəbə gedəcək. Odur ki, Manaf müəllim mənə bərk-bərk tapşırırdı ki, bazaya portfel gələn kimi ona xəbər eləyim". Dinmədiyimi görüb kişi çaşdı: "Necə bəgəm, düz düşməmişəm bəlkə, məgər bu Manaf müəllimin iş yeri döğül? Məgər süz onun katibəsi döğülsüz?" Sanki yuxudan ayıldım. Dedim, yox, düz düşmüşüz, Manaf müəllimin iş yeridir, mən də onun çay paylıyanıyam, odur ki, narahat olmayın, dedik-lərinizin hamısını mütləq özünə çatdıracam. Kişi xeyli təşəkkür elədi, hətta canıma dua da oxudu.

"Allah sizin də canınızı sağ eləsin!" - deyib dəstəyi asdım.

Aprel' 63

Həyatda nə qədər qəribə şeylər olur!

Bu gün başıma maraqlı bir əhvalat gəldi. Səhər bulvara getmişdim. Elə belə. Sadəcə, neçə aydan bəri günəş istisinə həsrət qalmış vücudum birdən-birə ilıq hava arzulamış, təbiətin qoy-nuna atılmaq istəmişdi. Doğrudan da, belə xoş, gəzməli gündə evdə oturmaq ağılsızlıq olardı. Uzun üzücü qışdan və qarlı-çovğunlu martdan sonra nəhayət ki, bu gün göyün üzü gülümsəyən kimi idi. Ağır buludlar altında gizlənən ağappaq günəş yavaş-yavaş üzünü yerə tərəf çevirir, həfif istiliyini insanlara sanki parça-parça, Manaf demiş "porsionni" bəxş edirdi. Göydə elə rəng çılğınlığı, çalar müxtəlifliyi hökm sürürdü ki, bircə rəssam çatmırdı ki, bütün bu füsunkarlığı təsvir eləsin.

Ciyərdolusu nəfəs aldım. Uşaqlıqdan tanış qoxular içimə dolduqca ürəyim min cür duy-ğuyla sızıldadı. Nə isə yadıma düşmək istədi, düşmədi. Bir tərəfdən sevindim, yüngülləşdim, o biri tərəfdən də azacıq bədbinləşdim. Nədən? Heç özüm də bilmədim və doğrusu bu barədə düşünmək istəmədim. Üzümü günəşə tutub, əllərimi paltomun ciblərinə qoyub xeyli yol getdim. Yorulanda skamyada oturub qoca yahudi nənələr kimi gözlərimi yumub mürğü vurdum. Yəqin ki, əməlli başlı yuxulamışdım, çünki oturduğum skamyanın arxasına bitişik qonşu skamyada adamların nə zaman peyda olduğunu bilmədim. Nə barədəsə mübahisə edir-dilər. Söhbətlərinə fikir verdim. Deyəsən, ədəbiyyatçı idilər. Çünki müasir poeziyadan, şairlərdən, mövcüd canrlardan, modern cərəyan-lardan, heç adını belə eşitmədiyim əsərlərdən danışdılar. Hərdən zarafatlaşıb gülüşürdülər. Sonra oturanlardan biri şer oxumağa başladı. O birisi dinməzcə qulaq asdı, birdən: "Vaqulya, bunu çap eləmək lazımdır" - dedi. Şer oxuyan: "Nə danışsən, Anarık, kimdi axı bunu çap eləyən?" - deyə cavab verdi.

Vaqulya deyilən adam haqlıydı. Belə şeri heç bir qəzet-curnal çap eləməzdi. Çünki o sovet ölkəsindəki quruculuq işlərindən, komsomolçu gənclərin gələcək məqsədlərindən, marksizm-leninizm prinsiplərindən, kənd təsərrüfatındakı qarğıdalı üzrə plan və öhdəliklərin ruh yüksək-liyiylə yerinə yetirilməsindən bəhs etmirdi. Şer ümumiyyətlə heç bir problemdən bəhs

etmirdi. Şerdəki yeganə məsələ şairin ölümündən sonra bulvardakı söyüdlərin kim tərəfindən sulanaca-ğı məsələsi idi...

Arxaya çevrilib qonşuluqda oturanlara ötəri göz gəzdirdim. Hər ikisinin qara gur saçları, qalın çərçivəli eynəkləri var idi. Onlar da mənə baxdılar, köhnə tanışlar kimi salam verdilər. Ayağa durdum, evimə tərəf getdim. Xoşbəxt idim. Çünki eşitdiklərim içimə həzin melodiya tək dolub bütün yolboyu məni müşayiət edirdi.

Oktyabr, 1963

Qəribədir, o yuxu dünən Mərdəkan yolun-da şlaqbaumun qarşısında maşında oturub qatarın keçməsinə gözləyərkən yadıma düşdü. Onda söz vermişdim ki, həmin bu şlaqbaumu öz əllərimlə rəngləyəcəm...

Hm, görəsən həqiqətən də rəngləyərdimmi? Əlbəttə!

Taqqa-turuqlu qatarın tozlu pencərələri gözlərim önündə ötdükcə Vaqif Vəkilovun (onun şerlərini uzun axtarışlardan sonra axır ki, konservatoriyada işləyən bir tanışımın vasi-təsilə tapdım) misraları düşdü yadıma:

Kimsə yox, heç kimi gözləmirəm.

Elə-belə...

İstəyirəm indidən

Gözlərimi yol çəkməyə öyrədim.

Bəlkə lazım olacaq...

Sabahdan axşamacan gözüm yolda.

Gözləyirəm...

Yox, "vse taki" şlaqbaumu rəngləməkdən-sə, bulvardakı söyüdləri sulamaq mənə daha çox yaraşar.

29 fevral, 1964

Necə də zəhləm gedir bu fevral ayından! Ələlxüsus da onun dörd ildə bir dəfə olan əcaib əlavəsindən. İnsanda altıncı barmaq kimi bu gün də ilin bədənində sanki lazımsız, artıq ziyildir. Nə mənası var həmin günün şəxsən mənim həyatımda? Üzücü qışın son inadkar təsdiqi. Manaf indi də Moskvadadır. Aman Allah, haradan tapır bu adam belə bədənəcərə ifritələri?

Dünən Muxtar zəng vurmuşdu. Dedi ki, televiziya növbəti diktör müsabiqəsi elan olunub, mənə də sınaqdan keçməyi təklif etdi.

Qəribə adamdır Muxtar. Onunla lap çoxdan tanışım. Hansısa dost məclislərinin birində, yadıma gəlmir hansında tanış olmuşuq. Muxtar kimilər haqqında deyərlər ki, keçən əsrdən qalan intelligent. Doğrudan da, son dərəcə alicənab, ləyaqətli insandır, əsl ziyalıdır. Amma "neudaçnikdir", işində-peşəsində, həmçinin ailə həyatında bəxti gətirməyib. Bir neçə il bundan qabaq cavan, gözəl arvadı məşhur bir aktyora bənd olub qaçıb gedib. Hələ yaxşıdı ki, arada uşaqları olmayıb, yoxsa Muxtar tamam üzülüb gedərdi: bir tərəfdən atılmış ər, digər tərəfdən də uşağıyla ünsiyyətdən məhrum edilmiş ata olmaq yazığın lap axırına çıxardı.

...Bir dəfə Muxtar nə üçünsə zəng vurmuşdu, mən də bir balaca dəm idim, Manafı aramız möhkəm dəymişdi. Birdən, özüm də bilmədim necə oldu, Manafın xəyanətləri haq-qında hər şeyi danışdım Muxtara. Uzun müddət susdu, sonra bəhanə tapıb tələsik sağollaşdı, amma həmin söhbətdən sonra başladı hər

gün zəng vurub mənə təsəlli verməyə. Neçə dəfə hətta mənə evinə dəvət elədi, dedi gəl dost kimi oturub dərdləşək. O vaxt fikirləşdim ki, niyə də olmasın, burada nə pis şey var ki? Bir dəfə görüşüb, köhnə pyaniskalar kimi üzbəüz oturub vurduq da. Həmin axşam bilmirəm içkidəniydi-mi, ya bəlkə başqa mənə məlum olmayan səbəbdən idimi, amma birdən Muxtarın üzünün ifadəsi ciddiləşdi, özü keçib yanımda oturdu, tələsik çiyrimi sıgalladı, boynumu qucaqladı, sonra əlini əynimdəki koftanın yaxasına apardı və düymələriylə əlləşməyə başladı. Bütün bunlar o qədər gözlənilməz oldu ki, əvvəl-əvvəl nə baş verdiyini anlamadım. Elə bil əlim-ayağım iflic olmuşdu. Bir neçə saniyə hərəkətsiz qaldım. Sonra bu səhnəni qıraqdan kənar gözlə müşahidə etdim. Hər ikimizin, sanki hansısa 3-cü dərəcəli əyalət teatrında ucuz komediya iştirakçıları təkin nə qədər miskin və gülünc olduğunu gördüm. Dərhal Muxtarın əlini boy-numdan çəkib ayağa qalxdım, sumkamı, plaşı-mı götürüb dinnəzəcə dəhlizə çıxdım. Qapını açıb getmək istəyəndə Muxtarın arxadan gələn səsinə eşitdim: "Bağışla, Təhminə bu, bir səhv idi. Səndən üzr istəyirəm..." Nə əvvəl, nə də son-ra Muxtarı belə yazıq və aciz gündə görməmişdim.

O axşamdan sonra itib batdı. Mən də zəng vurmadım. Bir gün küçədə təsadüfən rast gəldim ona. Yanında gənc, yaraşlıq bir qız var idi. Bizi tanış etdi. Qız televiziya diktör işləyirdi. Zarafatça Muxtara söz atdım ki, əlbəttə, mənə diktörlüğü təklif eləməzsən, gülümsədi, dedi ki, baş üstə, növbəti müsabiqədə sənə zəng vuraram. O gündən xeyli vaxt keçdi. Dünən, nəhayət, zəng elədi.

Təklifinə qəti bir cavab vermədim, dedim fikirləşərəm. Dedi qərarını bilmək üçün sabah saat 2-də sənə bir də zəng vuraram.

Budur, üçə üç dəqiqə işləyir. Telefonun səsi gəlir. Qaldırımmı, qaldırmayımmı? Zəng çalır, çalır, çalır... Mənasız fevral ayı kimi qurtarmaq bilmir ki, bilmir.

Mart' 64

Bəxtim çox sarıdan gətirməsə də, qonşu sarıdan gətirib. Nə yaxşı ki, bir neçə il bundan qabaq Mədinə adlı bir gəlin köçüb bizim evə. Özü də qapı qonşum, təsəllim, dərdləşdiyim yeganə adam olub həyatımda. Mənim kimi, onun da əriylə münasibətləri gətirməyib. Amma bizdən fərqli olaraq Mədinəgil uşaqları doğulan kimi ayrılıblar. Qəribədir, bir vaxtlar uşaqlar üçün sino gedən, Mədinəni buna görə dığ eləyən əri, oğlanları doğulandan sonra tamam dəyişdi. Mədinə də maymaqlardan deyil ha, vəziyyəti tez başa düşüb, ərinin şələküləsini yığıb verdi qoltuğuna ki, xoş getdin, day bizimki bura qədərmiş, bitdi qurtardı... Yoxsa, mən? Ömür-gün yoldaşım allah bilir hansı cəhənnəmdə, ya da əksinə, cənnətdə, hurilərin ağışında, arxayındır ki, arvadı yatıb fil qulağında, mən də evdə, şagird kimi gündəlik yazıb dərdləşməyə baş başa.

Gəlsənə Mədinəyə zəng vurum...

Mart' 64

Dünən axşam Mədinəylə ikimiz oturub xeyli dərdləşdik. Düzdür, qonşu otaqda yuxu-layan oğlu Cavid anasını çağırıb onu beş dəqiqə rahat oturmağa

qoymurdu, amma axırda o da yorulub sakitləşdi, yuxuya getdi və onda biz də bir balaca sərbəst "nəfəs ala" bildik. Mədinə: "Bilirsən, Təhminə, bəlkə də mənim həyatım səninçün meyyar deyil, indi mənim bu günümü görüb ürəyində fikirləşirsən ki, özünə hörmət eləyən qadın belə yaşamaz, amma bilirsən, ərimlə boşanandan bəri özümü çox bəxtəvər sanıram. Düzdür, əziyyət çəkirəm, uşağımı çətinliklə böyüdürem, gecələri yatmıram, üst-başına fikir vermirəm, necə gəldi geyinirəm (daha özün görürsən!), nə gəldi yeyirəm, bəzən heç yemirəm də, amma bütün bunlara baxma-yaraq (eşidirsən, Təhminə? BAX-MA-YA-RAQ!) adam kimi yaşayıram və bunun üçün də, allahdan başqa heç kəsə, heç bir kəsə çox sağ ol demirəm. Və yalnız indi başa düşürəm ki, bütün əvvəlki illəri yaşamamışam, yalnız özümü aldatmışam ki, yaşayıram!"

Fikrə getdim, düşündüm, yəqin ki, Mədi-nənin sözlərində həqiqət var və onun xoşbəxtliyi tamam başqa bir aləmdir. Hərənin öz bəxti olduğu kimi, xoşbəxtliyi də fərqlidir. Və bir də ki, bəyəm xoşbəxtlik sözlə ifadə olunacaq məfhumdur? Bəyəm xoşbəxtlik qədər şərti, efemer, müvəqqəti başqa şey varmı bu dünyada? Biri üçün xoşbəxtlik xəyallarında keçmişinə qayıdıb uşaqlıq və ya gənclik xatirələriylə yaşa-maqda, başqası üçün, əksinə, gələcəyə inanıb onun eşqi ilə qurub yaratmaqdadır. Bəziləri üçün isə xoşbəxtlik fəaliyyətlərinin nəticəsində əldə olunan nəticə yox, həmin nəticəyə doğru aparan yolun özündədir. Rusca bu daha dəqiq ifadə olunur: "Şастые это - ни тогда, когда по-луçило, а когда полуçаетса" .

Nə isə, Mədinəylə bu barədə xeyli danış-dıq. Birdən o mənə qərribə bir şey təklif etdi. Dedi ki, Təhminə, gəl səni aparım falçıya, bəlkə o, həyatına aydınlıq gətirər? Güldüm, barma-ğımı gicgahımın yanında fırlatdım, amma Mədinənin ciddi cəhdini anlayıb dərhal etiraz etdim: "Yox, ay qız, nə danışırısan, mən falçı-lara-zada inanmıram, bəyəm bilmirsən ki, hamısı fırıldaqçı-aféristdirlər, artıq pul qopart-maqdan ötrü camaata nə gəldi deyirlər?". Mədi-nə sözümlə məhəl qoymayıb qəti qərara gəlmiş adam kimi: "Az, bu, o falçılardan deyil e. Ge-dərik, özün görərsən. İşdi-şayət falın düz çıxmasa, babalı mənim boynuma, özüm cavab-dehəm!" - deyə sözünü yekunlaşdırdı. Əlimi yellədim, son qədəhi başıma çəkib söhbətin bu yerdə qurtardığına işarə etdim.

Səhəri gün Mədinənin falçısına getdik. Falçı İçəri Şəhərin dolambac küçələrində, dalanların birində, pencərəsiz, eyvansız, damı uçmuş evdə olurdu. Evin yekə adamın çiyini hündürlüyündə olan qapısı aralı idi. Mistika!

Əvvəlcə otağa az qala ikiqat bükülüb Mədinə girdi, iki-üç dəqiqədən sonra başını çölə çıxarıb göz-qaşıyla işarə elədi ki, mən də gəlim. İçəri dürtüldüm. Mədinə otağın alatoranlıqında güclə sezilən bir qaraltıya müraciətlə: "Gəldi, ay nənə" - dedi və dirsəyiylə məni dümsəkliyə otaqdan çıxdı. Nənə deyilən məxluq otağın kün-cündə yerdə çömbəlib gərək ki, yuxulamışdı. Bəlkə də dua oxuyurdu, bilmirəm. Amma ona yaxınlaşanda birdən haralardansa bədəninin dərinliklərindən qurumuş ağaca bənzər əcaib bir əl çıxdı və qoz qabığı boyda qap-qara ovuc mənə sarı uzandı. Başa düşdüm ki, əlimi ovcunun içinə qoymalıyam. Qoydum. Barmaqlarımı yüngülcə sıxdı. Sonra o biri əlinin qarmağvari barmağıyla əlimdəki cizgiləri yoxladı, amma dinmədi. Yuxuladığımı zənn elədim. O dəm otağın havasızlığındanmı, zülmət qaranlıqdan-mı, əlimi saxlayan bu qeyri-müəyyən varlığın yaxınlığındanmı ürəyim sıxıldı. Dartılıb yerim-dən durmaq istədim. Həmin anda sakit bir səs eşitdim: "Cavansan,

gözəlsən, amma dünyaya xəstəyə baş çəkən kimi dəyməyə gəlibsən, tez də gedəcəksən..." Bu sözdən sonra otağa adi və adi olduğu qədər də dəhşətli bir sükut çökdü. "Qoz qabığı" ilan yuvasına sürünüb çəkilən kimi harasa çəkilib yox oldu.

Qalxdım, çölə-ışığığa çıxdım, Mədinənin maraq dolu baxışlarını görüb şən və qayğısız tonla: "Ay qız, boş şeydi, bu da başqalarının tayıymış. Üç manatın başı ağrıyırdı, eyibi yox, sənə qurban olsun. Di gəl gedək evə" - dedim və Mədinəni gözləmədən Qala qapısına doğru tələsdim...

Axşamüstü Manaf Moskvadan qayıtdı. Onu gözləmədim, amma görüb, nədənsə, çox sevindim, boynuna atılıb sinəsinə qısıldım. Çoxdandır ki, Manafı belə qarşılamırdım. Deyəsən, özü də məəttəl qalmışdı. Ürəkləndi, səfəri barəsində nə isə danışmağa başladı, sonra sakvoyacını açıb, içindən üç qutu fransız ətri çıxarıb masanın üstünə düzdü: "Bunları sənə almışam, Təhminə. Ən gözəl fransız duxularıdır" - deyə izah etdi. Gülümsündüm, keçib onun ayaqları altında əyləşib başımı dizinin üstünə qoydum. Son dərəcə ehtiyatlı hərəkətlə, sanki qiymətli bir kitabın vərəqini çevirən kimi əv-vəlcə saçlarımı üzümdən çəkdi, əyilib boynum-dan, yanağımdan öpdü, sonra yerindən qalxıb özü də yanımda oturdu. Əllərimi əllərinə alıb pişik kimi sığıllandı, bircə-bircə barmaqlarımı, sonra ovuclarımı, qollarımı, çiyinlərimi, sinəmi öpüslərə qər q etdi. Birdən özümə elə yazığım gəldi ki, içimi uşaq kimi çəkib ağlamsındım: "Ay Manaf, heç təsəvvür eləyirsənmi, əgər mən sabah ölsəm, yer üzündə heç kimim qalmaya-caq?" Bu sözlərin amansızlığı özümə elə güclü təsir elədi ki, birdən-birə hönkür-hönkür ağla-mağa başladım. Manaf məni qucaqladı. Həmin vaxt gözlərimdən aramsız tökülən yaşlar onun qulaqlarına, alınına, dazlaşan təpəsinə töküldü. Amma Manaf bunu elə bil hiss eləmədi, ya bəlkə hiss eləmək istəmədi. Təkcə: "Bağışla məni, Təhminə, nə olar, bağışla..." - deyə tez-tez təkrar elədi.

Məqam idi. Mum kimi yumşalmış, heysiz bədənimdən həzz almaq, illər uzununu içimdə yığılıb qalan, indi isə coşub çuğlayan, çıxmağa yer axtaran nəvazişlərimi, sığallarımı içinə çəkib məst olmaq, nəhayət ki, rahatlanmaq məqamıydı. Bu anlarda Manafa heç nəyi bilmək, görmək, eşitmək lazım deyildi, o ancaq tələsir, tələsir, hey tələsirdi...

...Sonra gün kimi aydın bir fikir gəldi ağıma: yəqin Manaf bu ətirləri Moskvadan Bakıdakı və Tiflisdəki məşuqələrinə gətiribmiş. Sadəcə, gözlənilməz qarşılanma mərasimindən çasmış, "südü daşmış" və ətirlərin hamısını mənə bağışlamışdı.

Ayağa durdum, ətirləri ehmallica yığıb otaq-dan çıxdım.

Məndən başqa heç kimə qismət olmasın deyə üçünü də bir qaba töküüb qarışdırdım.

Aprel' 64

Bir kitabdan oxudum:

"Qadın ilk dəfə aşiq olanda sevgilisini se-vir, sonrakı dəfələr isə artıq məhəbbətin özünü".

Razıyam...

Aprəl' 64

İş axı heç Manafda da deyil. Nə vermişəm mən ona ki, indi ala bilmirəm?
Məsələ ondadır ki, mən özüm beləyəm. Nə istədiyini bilməyən, hərdəmxəyal, qeyri-müəy-yən, məntiqsiz, izahsız, mürəkkəb...

İyun' 64

Bu gün Maya məni qonaq çağırır. Keçən həftədən baş-beynimi aparıb ki, bəs balaca məclisimiz var, ayın on altısı bizdəyik. Kefimin duru vaxtı olduğundan razılaşdım, indi isə peşmanam, getməməyə də üzüm gəlmir. Üstəlik, səhər Maya zəng vurub xəbər elədi ki, hava xoş olduğundan məclisi dostu Spartakın bağın-da keçirməyi qərarlaşdırıblar, məni də onun maşınıyla gəlib götürəcəklər. Dedim lap yaxşı və barmağımı dişlədim. Mənim Spartakın, Axillesin, nə bilim Yuli Sezarın bağında nə işim var? Heç bağın harada yerləşdiyini də soruşma-dım. Kaş bizim tərəflərdə olmayaydı...

İyun' 64

Nə ad verim indi mən bütün olanlara? Mistikadırmı bu, yoxsa alın yazısı? Bəlkə yuxu-larımın yozması, bəlkə onların davamı...

Əslində, mən normal insan olsaydım, indi bunları oturub yazmaq əvəzinə...

Hə, nə edərdim? Axı nə edərdim? Eləyən eləyər də, daha bu haqda illər uzununu uzun-uzadı mülahizələr irəli sürməz ki! Bacarmıram...

İyun' 64

O, dəblə geyinmiş, bahalı odekolonla ətirlənmiş, özündən və həyatından razıdır. Xoşum gəlirmi ondan? Bəlkə də...

Rəqs vaxtı bədənimə yüngülcə qucaqlayıb qulağıma xoş sözlər pıçıldadıqca qarışıq hisslər keçirirdim. Əlbəttə, xoşuna gəlməkdən özümün də xoşu gəlirdi. Gözəlliyimin yaratdığı xüsusi mühitdə son dərəcə araxayın idim. Özümə güvəndikçə bu hissini ona da ötürüldüyünü aydın duyurdum. İçmişdim, başım dumanlanmışdı, güldükçə gülmək, oynadıqca oynamaq istəyir-dim...

İyun' 64

Nə vaxtsa, hansısa fransız romanında oxumuşdum ki, bir qadın onu aldadan ərindən qisas almaq üçün özü onu aldatmağa başlayır. Həm də bunu elə eləyir ki, əri xəbər tutsun və onun (yəni qadının) keçirdiyi hissləri keçirib özünü arvadının yerində hiss eləsin. Qəribədir, amma dünya qədər qədim olan bu priyoma nədənsə bu günümüzdə belə bəziləri əl atırlar.

Daha fikirləşmirlər ki, qadınla kişi arasında dünya qədər fərq var...

İyul' 64

Yenə həmin o bağdaydıq. Bu dəfə ikimiz: o və mən.

Bağa bilə-bilə getmişdim. Düşünürdüm: bəlkə bu səfər hər şey bitəcək, tam dövrə vurub məntiqi sonluğuna çatıb qurtaracaq, isbatdan çıxıb tükənəcəkdir. Amma, yox, sən saydığını say...

Ay allah, kaş adam yaddaşını, xatirələrini, vicdanını yazı kimi, yə nə bilim maqnitofon lenti kimi silə biləydi!

Sonra dəniz kənarına getdik. İlk dəfəydi ki, burada belə mənərə görürdüm. Sahilboyu, həm də dənizin üzəriylə saysız-hesabsız qağayı süzürdü.

Qağayı, axtar məni,
Bu yerdən apar məni,
Ölüm köksümü döyür,
Qorxuram açar məni...

İçim qara gecədir,
Səkisiz dar küçədir,
Qağayı, dəniz üstə
Söylə saat neçədir?

Görünür, şerin son misrasını ürəyimdə yox, ucadan dedim. Spartak saata baxıb əlini ağzına apardı: "Uy da, Tahmuşa, uce gecdir e, şəhərə qayıtmalıyıq..."

Maşınına mindik. Söhbətə meylim yox idi. O isə əksinə, boşboğazlıq eləməyə həvəsliydi, elə hey şit lətifələr danışır, özü də bərkdən qəş çəkib gülürdü. Ona yazığım gəlirdi. Halbuki, Spartak heç də yazıq adam deyildi. Amma onu artıq çox yaxşı tanıyır, daxildə nə qədər aciz və köməksiz olduğunu bilirdim. Soruşdum ki, maşının daha sürətlə gedə bilərmə. İrişdi: "Əlbəttə" - dedi - "heç bilirsən bu maşında neçə at gücü var?" Dedim, yox, de bilim. Qürrələ-nə-qürrələ-nə: "Yetmiş" - deyə cavab verdi. Dərin bir köks ötürdüm: "Heyf" - dedim - "kaş sənənin başında heç olmasa yeddi at beynicə ağıl olaydı!" Eşitmədi, bu dəmdə şer oxumağa başlamışdı...

Avqust' 64

Ha-ha-ha! Aman Allah, dünyanın işin bilmək olmaz, demə Manaf da qısqana bilərmiş! Doğrusu, son vaxtlar gözümə nəsə bir təhər dəyirdi, qaş-qabağı da ki, yerlə gəzirdi. Fikirləşdim, yəqin kişinin oğlu çoxdandır Tiflisə getmir, darıxır, indi də bəhanə axtarır ki, aradan çıxsın. Hətta düşünürdüm, bəlkə özüm ona bir bəhanə tapım ki, yazıq bunca əziyyət çəkməsin. Amma, demə qara qızın dərdi varmış.

Dünən mətbəxdə çay dəmləyirdim, bir də gördüm gəldi, keçib kibrit götürdü, siqaretini alışıdırıb, dərin qüllab aldı, sonra da heç üzümə baxmayıb dedi ki, Təhminə, sənə sözüm var. Dedim: "Buyur, eşidirəm səni". Siqaretin sümürüb xeyli susdu. Sonra mənasız bir sual verdi: "Heç bilirsən ki, bura Bakıdır?" Gülümsədim: "Doğrudan?" İstehzama məhəl qoymayıb soruşdu: "Bəs bilirsən ki, Bakıda gizli iş görmək olmur, səhərisi bütün şəhər bu barədə danışır?" Duruxdum, amma dərhal özümü ələ alıb yarızarafat dedim: "Əşşi, heç

olmasın Bakı, olsun Moskva (Tiflisin adın çəkməkdən özümü güclə saxladım), yerin də qulağı var". Dediymə fikir verməyib sözünə davam etdi: "Lap yaxşı. Madam ki, bunu bilirsən, sənə bir sualım var: sənə onun-bunun maşınına minib Abşeron bağlarını gəzmək ərlı qadına yaraşan işdirmi?"

Bu səfər mən susdum, maddım-maddım sifətinə baxıb gözlərində tapdalanmış kişi qeyrətindən, alçalmış ər ləyaqətindən doğan qəzəbə, nifrətə, nə bilim, qisasa oxşar bir ifadə görmək istədim. Görmədim. İstehzamı güclə gizləyib soruşdum: "Nədi bəyəm, deyirlər ki, xalqın arvadı Abşeron bağlarını gəzir? Amma başa düşmədim, bundan sənə nə?" Siqaretindən bir qüllab da aldı, sanki üzümü həyatında ilk dəfə gördüyü şəkil kimi seyr etdi. Sonra tüstünü saçlarıma hopdura-hopdura, qulağıma pıçıldı-dı: "Əlbəttə, bundan mənə nə? Mən ki, öz arva-dımdan arxayınam. Ürəyim də buz kimidir..."

Ətim ürperdi. Kərtənkələdən, qurbağadan, nə bilim, ilandan çimçişirmiş kimi çimçişib dala çəkildim. Dəhlizə keçib, asılıqandan sumkamı götürüb elə ev paltarındaca çölə çıxdım. Avto-matdan Spartaka zəng vurdum ki, gəlsin. Onu gözləyənəcən heç nə barədə düşünmək istəmir-dim, amma yenə də bir fikir məni rahat qoymur-du: Aman allah, gör mən nə günə qalmışam ki, Manafdan canımı qurtarmaq üçün Spartaka zəng vururam...

Maşınına oturanda güclə gülümsəyib mümkün qədər etinasız tonla söylədim: "Apar məni buradan..."

Yarım saatdan sonra Manafa telefonla xəbər verdim ki, gecəni Mayagildə qalacam, narahat olmasın. "Özündən müğayıt ol" - dedi və dəstəyi asdı...

Sentyabr' 64

Yəqin ki, bu haqda düşünmək və yazmaqla insan psixologiyasında yeni bir kəşf etməyəcəm, amma mənə ilin fəsillərinin və havanın dəyiş-məsinin insan əhval-ruhiyyəsinə təsiri çox güclü-dür. Hər halda, özümə aid etsəm bu, yüz faiz belədir. Məsələn, səhər oyanıb pəncərədən kü-çəyə baxanda və görəndə ki, hava tutqundur, yağış çisələyir, ya da külək əsir, kefim istər-istəməz korlanır, mən də göy üzüylə bərabər ağlamaq istəyirəm. Ya, əksinə, hava isti, günəşli olanda özüm də az qalırım ağacdakı quşlar kimi cəh-cəh vurum.

Nədən mənim ruhum havayla bu qədər sıx bağlıdır? Bəlkə mən nə vaxtsa söyüd, ya, məsə-lən, karlık əncir ağacı olmuşam?

Noyabr' 64

Hərdən düşünürəm ki, niyə mən də bəziləri kimi qayğısız, şən, arsız olmayım? Heç nəyi vecimə almayım, həyatda isə ancaq ləzzət görüb beş günlük dünyadır deyə doyunca kef eləməyim? Heyif deyil belə olmaq? Doğrudan da, axı nə olub mənə? Cavanam, gözələm, müasir baxışlıyam. Ərdə olsam da, ilin 365 gününü sərbəstəm. Manaf özü də az qala deyir ki, əzizim, nə var oturmusan, get əylən, kef elə özünçün.

Niyə də olmasın, hə?

Amma! Bircə "əmması" var...

Məsələ ondadır ki, ürəyim bunu istəmir. Mənim üçün isə həyatda yalnız bir həqiqət var: o da qəlbin həqiqəti.

Dekabr' 64

Gələn aydan Dövlət Nəşriyyatına işə çıxıram. Niyə məhz ora? Nə bilim? Sadəcə, Manafın bir tarixçi dostu (bu yaxınlarda həmin nəşriyyatda kitabı çıxıb) söz arası təklif elədi, mən də razılaşdım. Dedim, bəlkə yeni tanışlıq-lar, maraqlar həyatıma təzə rəng qatdı, ovqatı-mı dəyişdirdi. Amma, deyəsən bu dəftərin han-sısa səhifəsində həmin sözləri nə vaxtsa yazmı-şam axı?

Yanvar' 65

Şöbə müdirimiz burnu ziyilli Dadaş müəllim, daima narazı Qurban, daima narahat Ne-mət, cırtqoz Yəhya, yaltaq Cümşüd... Bu da mənim təzə iş yoldaşlarım, yeni həyatım və maraqlarım...

Əslinə baxsaq, hər şey ilk baxışdan göründüyü kimi pis deyil. Hərənin öz həyatı, problemləri, sevincləri var. Özüm də yavaş-yavaş bu insanlarla uyuşub mehribanlaşdım, hətta dostlaşdım, zarafatlarına, meyllərinə, ibarələrinə alışdım...

Hər günkü kimi bu gün də dəhlizdə qonşu şöbənin işçisi Zaurla rastlaşdım. Qəribədir, müxtəlif şöbələrdə işləsək də, gündə-gündə ya dəhlizdə, ya da nəşriyyatın girişində görüşürük. Hətta hərdən mənə elə gəlir ki, Zaur bunu qəsdən eləyir. Düzdür, görüşəndə salamlamaq-dan və hal-əhval tutmaq-dan savayı söhbət eləmirik, amma intuisiyamla duyuram ki, bu yalnız başlanğıcdır.

Doğrusu, Zaurun da mənim kimi idarə-mizdə təsadüfi adam olduğunu ilk görüşümüz-dən duymuşam. Bu təəssürat onun şöbələrinin qalan işçilərindən tək-cə zahirən fərqlənməsiylə bağlı yaranmayıb məndə (əlbəttə, görünür ki, Zaur imkanlı ailədən: idarəmizdə çalışan çoxları kimi cırtqoz, paxıl, simic deyil, bəzilə-rindən az maaş alsa da, gözü toxdur), o həm də zövqləri və həyata baxışıyla başqalarından seçilir. Xoş bir aludəlik və arxayınçılıq var Zaurda. Elə bil heç vaxt heç yerə tələsmir, sanki kimsə hər şeyin məqamında mütləq qabağına çıxacağına əmin eləyib onu. Bəlkə də valideynləri yaradıblar onda həmin arxayınçılığı. Hər halda niyə də olmasın: ailənin tək övladı, ata-anasının gözlərinin ağı-qarası, yeganə balalarındır... Yəqin ki, onlar da bircə oğullarının bu günü kimi gələcəyini də ilinə, ayına, bəlkə də gününə-cən dəqiq planlaşdırıb müəyyən sxemə salıblar. Və bütün bunların gerçəkləşməsi üçün nə ailəsinin, nə də özünün yollarında ciddi bir maneə görünür...

Çox yaxşı! Sonra? Zaur, onun ata-anası, işi, gələcəyi... Bütün bunlardan mənə nə? Hə? Nə aidiyyəti var mənə özgə həyatının?

Fevral' 65

...Salamlaşdıq, həmişəki kimi bir-iki kəlmə kəsdik. Birdən Zaur soruşdu: "Qovrulmuş şabalıdla aranız necədi?" Təəccübləndim: "Necə bəyəm?" Başını buladı: "Yox, əvvəlcə cavab verin..." Çiynlərimi çəkdim: "Pis deyil. Nədi ki?" Bic-bic gülümsədi: "Bir dəqiqə gözləyin, heç yerə getməyin, yaxşı?" - dedi və yox oldu. "Əcəb işdi" fikirləşib gözləməyə başladım. İki dəqiqə keçməmiş qayıtdı, əlində qırağı çatlıq saxsı qab var idi. İçində qovrulmuş şabalıdlar-dan

ürək düzülmüşdü. Heyrətimi gizləyə bilmə-yib bir ah çəkdim. Qabı mənə uzadıb: "Nuş olsun" - dedi...

Fevral' 65

Bu səhər dayanacaqda avtobusu gözləyərkən Zaurun xarici görünüşü haqqında düşünür-düm. Maraqlıdır ki, Zaurun hansı tipə aid olduğunu aydınlaşdırarkən belə qənaətə gəldim ki, onun tipli kişilər ümumiyyətlə mənim zövqümə uyğun deyil. Məsələn, Zaur orta boy-ludur, mənim isə hündürboy kişilərdən xoşum gəlir, Zaur qarabuğdayı olub qara göz və qara saçlıdır, mən isə həmişə ağ bənizli şatənlərə üstünlük vermişəm.

Amma bütün bunlarla yanaşı Zaurda gördüyüm iki əsas zahiri cəhət tam zövqümcə-dir. Bu da təbəssüm və əllərdir. Məncə yalnız təbəssümü və uzun barmaqlarına görə Zaura ömürlük bağlanmaq olardı. Zaurun təbəssümü həyatımboyu gördüyüm ən saf, işıqlı və nikbin təbəssümdür. O gülümsəyəndə elə bil ətrafını da işıqlandırır, eyni zamanda özü də içəridən aydınlaşır. Yəni daha aydın, anlaşılın olur. Məncə, yalnız lap balaca uşaqlar bucür gülüm-səyə bilər. Qayğısız, rahat, razı...

Mart' 65

Uşaqlıqdan bəri ilk dəfəydi ki, bu gecə yuxu görmədim. Günəşli yaz səhəri beynim tər-təmiz, ləkəsiz idi. Yaz yağışı göy üzünü yuyub təmizlədiyi kimi, gecə də beynimdəki bütün bədbin fikirləri silib aparmışdı...

Mart' 65

...Dünən yenə dəhlizdə dayanıb ordan-burdan söhbət edirdik: caz musiqisindən, rəssamlıqdan, poeziyadan, gənc yazıçı və şairlərdən danışırıdık. Soruşdum: "Bilirsən ki, musiqiçilər arasında əntiqə şairlər var?" (Bir az bundan əvvəl "sən"ə keçmişdik). Qaşlarını qaldırdı. "Doğrudan? - Hə, məsələn, son oxu-duqlarımdan şair Vaqif Vəkilovun şerlərindən çox xoşum gəlir. Qəribədir ki, özü ixtisasça pianoçudur. Elə bilirəm ki, şer yaza bilsəydim, məhz onun kimi yazardım. Yəqin, ona görə ki, özüm həm musiqini, həm də poeziyanı çox sevirəm". Zaur təəssüflənib dedi ki, Vaqifin şerlərini oxumayıb, odur ki, bu haqda bir fikir söyləyə bilməz, və ümumiyyətlə, belə alınıb ki, o, nəsrə şerdən çox sevir, çünki nəsrə nadir istisnalar olmaqla hər şey gün kimi aydındır, şerdə isə kim nə istəyir uydurur, sonra da deyir ki, yazdıqlarım mənim özüməməxsus dünya-görüşümdür, anlamayanlar isə əsl sənətdən bixəbərdirlər. Güldüm. Zaurda gülümsədi: "Deyir, bəzən eşidirəm, kimsə hansısa təzə şairi yaman tərifləyir, maraqlanıram, kitabını yerin dibindən tapıb intizarla oxumağa başlayıram və bir müddət sonra ikrah hissi keçirirəm. Görürəm ki, şerləri nəyinki xoşuma gəlmir, heç onları əməlli-başlı anlamıram da, bir sözlə çatmır mənə oxuduqlarım". Fikrə getdim: "Bilirsən, mənə elə gəlir ki, əsl poeziya da, musiqi də rayihə kimi bir şeydir. Hərdən görürsən, hansısa tanış, amma çoxdan burnuna dəyməyən qoxu beynində gözlənilməz xatirə axınına yol açdığı kimi, musiqi və şer də ürəyində unudulmuş hiss, həyəcan, həzin duyğular, ya da nostalcik xatirələr oyatmağa qadirdir. Məsələn, mən yaşamaq üçün başqa bir substansiya seçməli olsaydım, yalnız yaxşı musiqi, qoxu və şerlərdən ibarət

aləmə üstünlük verərdim. Orada nə işləməyə, nə yeməyə, nə yatmağa, nə də başqa mənasız işlərlə məşğul olmağa vaxt itirməzdim... - Yox, yox. Elə demə. İş-flan, bunlar aydındır, amma insanın daha maraqlı tələbatları da var axı. Elə götürək eşq-məhəbbəti...- Sözümlə kəsmə. Nə deyirdim? Hə, yadıma düşdü. - dedim - Həmin sehirlə aləmdə mən yalnız musiqiyə qulaq asar, şer oxuyar və... - Ətirlənərdin!" Fikrimi tələsik tamamlayıb dərhal nəsə xatırlayıbmış kimi əlini alınca apardı: "Nə yaxşı yadıma saldın - dedi - Çoxdandır soruşmaq istəyirdim, Təhminə, nəylə ətirlənirsən?" Təəccübləndim: "Xeyir ola? İlk dəfədir kişi xeylağı mənə belə sual verir. Yoxsa bayramda mənə ətir bağışlamaq fikrinə düşmüşsən?" Gülüşünü güclə saxlayıb cavab verdi ki, doğrusu, elə bir planı yoxuydu, sadəcə maraqlı güclə gəlmişdi, neçə vaxtdır soruşmaq istəyirdi, amma bu barədə söz salmağa utanırdı, deyir, fikirləşirdim, birdən elə bilərsən sənə girişib eləyirəm... Amma indi daha dilimin bəlasına düşmüşəm, gərək bayrama bir tədarük görüm". Həmin yarızarafat tonla etiraz etdim ki, heç özünü işə salmasın, tədarük-flan da görməsin, evimdə ətir əlindən tər pəncərəyə yer yoxdur. Razılaşdı, istehzasını gizləməyib: "Əlbəttə" - dedi - sən kimi gözəl xanımın, yəqin ki, "poklonnikləri" də çox olar. Məlum məsələdir ki, bəzi kişilərin fantaziyası da ətir, şokolad və gül-çiçəkdən o yana getmir.

Doğrusu, tonundan xoşum gəlmədi. Hansı simə vurduğunu da yaxşı anladım. Bilirdim ki, bu ay Dadaşın ad günündə şöbəmiz adından (əslində isə onunla aramızda guya mövcud olan xüsusi münasibətləri vurğulamaqdan ötrü) mənə bağışladığı beş dənə qərənfil çoxlarının yuxusuna haram qatıb. Quru-quru dilləndim ki, söhbət təkcə gül-çiçəkdə, şokoladda-duxuda deyil ki...

Bu dəmdə Nemət bizə yaxınlaşdı və söhbətimiz yarımçıq qaldı. Nemət yalvara-yalvara: "Təhminə, qurban olum, məsləhətinə ehtiyacım var. Səkkiz martda arvad-uşağa hədiyyə almalıyam, lap başımı itirmişəm, bilmirəm hara gedim, nə alım?"- deyə az qala zarıdı. Zaura göz vurdum: "Ay Nemət, sən də, deyəsən, fantaziya sarıdan o söz, Zaurdan beş bətər keçən əsrdə qalmısan ha!" Zaur öz növbəsində bir ah çəkib: "Olanımız budur da!" - dedi və bəhanə tapıb otağa keçdi. Bəlkə məndən incidi?

Mart' 65

Bu gün iki aylıq maaşımın üstünü düzəldib özümə əntiqə plaş və ayaqqabı aldım. Təbii ki, əldən - Kubinkadakı alverçimdən və təbii ki, od qiymətinə. Amma dəyərdi. Sabah dərzidən təzə mavi kremplin kostyumumu da almalıyam. Qəşəng geyinəndə özümü necə də xoş və arxa-yın hiss edirəm! Bəlkə də bu, sovet insanına zidd meşşan psixologiyasıdır, amma axı həyatımızda ürəkəçən şeylər o qədər azdır ki, nədən hərdən özümü zəif bayram düzəldib sevinməyə?

Mart' 65

...Deyəsən, Zaur mənə vurulub. Bunu artıq çox şeydə hiss edirəm: fikir vermədiyimi sanıb məni oğrun-oğrun müşahidə etməsində, dəhlizə siqaret çəkmək bəhanəsiylə çıxıb və mənimlə guya təsadüfən rastlaşıb "səmimi" təəccüblən-məsində, vacib işlə bağlı yaxınlaşıb, bir azdan hər şeyi unudub saatlarla əhəmiyyətsiz şeylər-dən danışmasında, söhbət əsnasında hərəkətləri-

mə diqqət yetirib onlardan xoşlanmasında, bəzən özünü itirib yersiz-yersiz sözlər deməsin-də, başqalarının mənə olan marağını görəndə əsəbiləşməsində, əsəbiləşib bunu gizlədə bilmə-məsində... Bütün bunlar o qədər məzəli, xoş, bəzən gözlənilməz təəssürat bağışlayır ki, özüm də sanki sadələvhlik və təcrübəsizlik vaxtları-ma qayıdıram...

Əlbəttə, hər yerdə, hər zaman müxtəlif adamlar tərəfindən gördüyüm diqqət nişanələri Zauradan da yan keçməyib, gözəl qadın görçək əksər kişilərdə yaranan reaksiyalar ondan da xali deyil və çox güman ki, başqaları kimi Zaur da bəşəriyyəti narahat edən problemlərdən söhbət açanda tamam ayrı şeylər haqqında düşünür: məni fərqli şəraitdə, fərqli tərzdə gözləri qarşısında canlandırır... Və yəqin ki, məndən başqa bunu yanımızda olan ayrı adam-lar da hiss eləyirlər. Məsələn, elə götürək Ne-məti. Neçə dəfə olub ki, Zaur la şirin söhbət elədiyimiz vaxtda Nemət bizə yaxınlaşıb və hə-min dəm görmüşəm ki, Zaur onu az qala parça-lamağa hazırdır. Nemət də gic deyil, bunu gö-rür, amma özünü o yerə qoymur, əksinə, deyə-sən, Zauru qıcıqlandırmaqdan ləzzət alır...

Yaxşı, bəs mən neynirəm? Bütün bunları görə-görə, bilə-bilə, duya-duya nədən qarşısını almıram, Zaur la aramızda bir hədd yaradıb belə getsə nə vaxtsa mütləq yaranacaq intriqa-ya bu başdan son qoymuram?

Axı çox gözəl anlayıram ki, Zaur kimi özüm də guya zarafat xətrinə başladığım bu oyuna aludə olduqca, get-gedə onun azarkeşinə, əsirinə, gələcəkdə isə qurbanına çevrilə bilərəm. Və belə halda, bu oyunun şəxsən mənim üçün hansı hesabla sonuclandığını anlaya-anlaya nə üçün vaxt var ikən Zaur la aramda etinasızlıq çəpəri çəkib onun arxasında gizlənmirəm? Nədən sonun başlanğıcını görə-görə bu başlan-ğıca son qoymuram?

Bilmirəm! Daha doğrusu, bildiklərimi etiraf etməkdən qorxuram. Yalnız onu bilirəm ki:

İndi 1965-in mart gecəsidir
Deyəsən yaşamaq istəyirəm!
Aprel' 65

Sevginin ən böyük sevinci nədədir? Hər halda sevgi etiraflarında yox, əsla. Əsas sevinc məhəbbətin özünü yox, ondan əvvəl gələn nigarançılığı, qəfil ürək döyüntülərini, nəfəs kəsintilərini, mədədə yaranan boşluğu (sanki bulvardakı vışkadan paraşütlə yerə enirsən) və çox-çox ifadə edə bilmədiyim başqa hissələri keçirib buna görə özünü son dərəcə bəxtəvər hiss etməyindədir.

Aprel' 65

...Həqiqətən də Zauru tanıyandan bəri dəyişilmişəm. Təbii ki, bu dəyişiklik tək-cə zahiri xarakter daşımır. Mən həm də içəridən başqa-laşdığımı hiss edirəm. Bu barədə düşünəndə, anlayıram ki, dəyişikliklər heç də (daha dəqiq desəm - əsla) Zaur a maraqlı olmaqdan ötrü deyil, həm də daxilimdən gələn, çoxdandır əmələ gəlib nəhayət ki, formalaşan bir tələbat nəticəsində baş verir. Bəzən xarakterimdə ta-mamilə yeni, özümə belə təəccüblü gələn xüsu-siyyətlər aşkarlayıram. Bir də görürsən, ərkö-yünlük, şiltaqlıq, dəlisovluq eləmək istəyirəm, ya da əksinə romantik, sentimental, dərqli-sərli görünmək ehtiyacını duyuram, yaxud ciddi və müasir qadın obrazına girməkdən zövq alıram. Müxtəlif insan xarakterlərini və tiplərini xasiyyətimə uyğunlaşdırdıqca özümə

təkcə Zaurun gözüylə yox, həm də öz gözlərimlə baxıram. Hər zaman da yeni, bir balaca qəribə, məntiqsiz və məlum çərçivələrə sığmayan qadın təəssüratı bağışlamaqdan həzz alıram.

Ən əsası isə bu qəribəliyim bir tərəfdən xoşuma gəlməklə yanaşı, digər tərəfdən bəzi öhdəliklərdən canımı qurtarmağa kömək edir, həyatımboyu əzbər bildiyim, pozulmaz qanun-lar kimi qəbul etdiyim davranış qaydalarından kənara çıxmağa imkan yaradır. Sanki özüm-dən, yəni hamıya tanış olan Təhminədən uzaq-laşdıqca tamam başqa məxluqa - sərbəst, daxi-lən azad, bütün standart vərdiş və stereotiplər-dən üstün duran varlığa çevrilirəm...

Yenə də ürəyimdəkiləri əməlli-başlı izah edə bilmirəm, söz toruna düşüb dolaşırım. Eh, kaş ki, bütün bu pırtlaşığı hissələrimi izah edən bir yazıçı tapılırdı!

Yaxşısı budur, qurtarım bu yazı-pozunu.

Aprəl' 65

...Son zamanlar hamıdan və hər şeydən çox onun haqqında düşünürəm. Daha doğrusu, ondan başqa heç nə barədə düşünmürəm. Bəlkə də bu, ağılsızlıqdır və özüm bilə-bilə başıma iş açırım. Axı gözəl anlayıram ki, aramızda ola biləcək yeganə şey tam formalaşmayan münasibətlərimizi bir dəfəlik müəyyənləşdirəcək. Amma hadisələrin gedişini dəyişdirə bilmirəm, çünki bu, artıq məndən asılı deyil.

Həm də arada mənim üçün çox vacib bir şey var... Zauru tanıyandan bəri məni qarbaqara izləyən həmin o dəhşətli yuxu harasa yox olub. Bəlkə Zaur həqiqətən də mənim xilaskarımdır?

May' 65

Dünən nəhayət ki, ürəklənib Mədinəyə Zaur haqqında danışmaq istədim. Əlini havada yellədi: "Pf-f! Guya təzə xəbərdi?" - dedi. "Necə yəni? Mən ki sənə bir şey danışmamışam..." Mədinə çiyinlərini çəkdi: "Nolsun ki? İndi danışdıqlarını iki aydı üz-gözündən oxuyuram". Pərt oldum: "Yəni belə pis gündəyəm?" Güldü: "Əksinə, canım, bu gününə şükür elə!" - dedi.

May' 65

Mədinəylə söhbətdən sonra özümü "yığış-dırdım". Fasilədə masamın arxasından durma-yıb bütün gün ərzində bir dəfə də olsun dəhlizə çıxmadım. İşin axırında Zaur otağımıza gəldi. Deyəsən, bir balaca dəm idi. Otaqda heç kim yox idi. Keçib masamın kənarına oturdu. Yarı-zarafat soruşdu: "Təhminə, xeyirdir, canım? Görünürsən, aya-günə dönmüsən? Biz də bayaqdan Məmməd Nəsirlə oturub sənə sağlı-ğına vururuq... " Cavab vermədim. Zaur: "Belə ciddi olma - dedi - sənə yaraşmır!" və tamam başqa tonla, az qala yalvararaq: "Gülümsə də, nə olar..." - deyə xahiş etdi. Səsində o qədər uşaq səmimiyyəti, üzündə sadələvhlik var idi ki, istər-istəməz dodağım qaçdı. "Bilirsən - dedi - mən Vaqif Vəkilov deyiləm, amma bu gün, nədənsə, poetik ifadələrlə danışmaq həvəsinə düşmüşəm. Söz ver ki, gülməyəcəksən". Başım-la gülməyəcəyimi təsdiqlədim. Zaur: "Aha! - dedi, öskürüb səsini arıtladı - Təhminə! Heç bilirsən ki, sən hər dəfə kirpiklərini qaldıranda bəşəriyyət tarixinin bir səhifəsi çevirilir?" Bu sözdən sonra bir müddət maddım-maddım üzünə baxdım, sonra

hər ikimiz pıqqıldayıb güldük. Dedim: "Bəli, bu etirafı etmək üçün günorta vaxtı içməyə dəyərdi".

5 iyun' 65

Evdəyəm. Başımı itirmək üzrəyəm. Zaurla dənizə getməyə razılaşmışam. İndi hazırlaşmaq əvəzinə oturub gündəlik yazıram. O da evin qabağında "Moskviç"ində məni gözləyir. Deyir, iki saatlığa plyaca dəyib, çimib qayıdırıq. Guya inanıram, amma bilirəm ki, bəhanədir. O da bi-lir ki, bəhanədir, mənim inanmağım da yalançı inanmaqdır. İkimiz də hər şeyi bilirik...

Nə geyinim, özümlə nə götürüm? Təzə mavi kostyumumu, yoxsa qırmızını? Hə, deyə-sən, qırmızı mənə daha çox yaraşır, pendirdən göyörtidən də götürmək olar...

Neynirəm mən, bunu nə üçün eləyirəm? Bəlkə getməyim? Sonra deyərəm ki, Manaf Moskvadan qəfil qayıtdı, buna görə də evdən çıxma bilmədim? Hə, yaxşısı budur, elə belə deyim. İşdə görüşəndə üzrxahlıq eləyərəm, deyərəm, bağışla, görünür dənizə getməyimiz qismət deyilmiş, bununla da hər şey başlamamış qurtarar. Nə şiş yanar, nə də kabab... Onda özü də hər şeyi başa düşər, (hər halda ayıq oğlan-dır), daha belə təkliflər eləməz. İndi də uzaq başı bir saat gözləyib çıxıb gedər ev-əşiyinə. Hə, elə belə yaxşıdır, vəssalam-şüt tamam!

6 iyun

...Bəlkə elə yaşayırıq

Bir gecədən

O birinə keçmək üçün.

Sona gecikmək üçün...

Zaur... Gecədir. Görək ki, saat 3-dür. Sə-ninlə bir az var ayrılmışıq. İlk gecəmizdən sonra əbədi. Əbədi?

Yox, əlbəttə... Biz hələ dəfələrlə görüşə-cək, ən azı işin dəhlizində rastlaşıb salamləş-caq, heç nə olmayıbmiş kimi hal-əhval tutacaq, zarafatlaşacaşıq... Bəs sonra? Sonra? Heç nə... Ola bilsin sonra bir gün yenə həmin çimərliyə gedib həmin nəm qumların üstündə başımızı itirəcəyik, amma... Amma daha heç vaxt bax belə, bu gecəki, ilk dəfəki kimi olmayacaq. Ən azı ona görə ki, daha yeni heç nə ola bilməz, olmayıb, olmayacaq da. Xırda-para zahiri forma daşıyan vaxt, yer, məkan istisnalarından başqa heç bir şey...

Məhz bu gecə aramızda olanlar münasibət-lərimizin sonu, əbədi ayrılığa doğru aparan yolun başlanğıcıdır. Get-gedə məhəbbəti və intizarı, hisslərimizi və daha nə bilim nə cür təmtəraqlı, kişilərin təbirincə desəm boş, beka-ra, qadınların fikrincə isə qaçılmaz, duyulması və deyilməsi vacib olan şeyləri ifadə edən sözlər azalacaq, tükənəcək, lazımsız, mənasını itirmiş atributlara çevriləcək. Sən fikirləşəcəksən ki, bəlkə də artıq fikirləşirsən ki, nə üçün bu qədər hədə, havayı sözlər demisən, nə üçün bu qədər danışmış məni yoldan çıxarmısan. Əgər hər şey o başdan aydın idisə və sonda bu, onsuz da olmalı idisə, mütləq olacaqdısa, olmaya bilməzdisə, bütün bu baş aldatmalar nəyə və kimə lazım idi? Mənə yox, ona yox. Bəs kimə?

... Amma yenə də adam hər şeyin yalnız bunun üçün, bunun naminə olmasına, olub qurtarmasına inanmaq istəmir, əzizim! Çünki hər bir insanın həyatında hətta özünə belə aydın olmayan gizli mənə, tək başına aç bilmədiyi sirr, bəlkə çox sadə, amma sadə olduğu qədər də əlçatmaz bir həqiqət var. Mən buna yüz faiz əminəm, Zaur. Və bu həqiqətə mən sənənlə çatmaq istəyirəm, əzizim...

6 iyun

Nə qəribə və irreal gecəydi bu gecə! Bəlkə də olanları bu dəqiqə yazmasam səhər onların həqiqətən baş verdiyinə özüm də inanmaram.

...Yazılarımı qırağa qoyub təzəcə yuxula-mışdım. Hətta bu arada həmişəki kimi yuxu da görürdüm. Birdən səs eşitdim. Əvvəlcə elə bil-dim ki, səs yuxudadır, sonra onun otağımdakı telefondan gəldiyini anlayıb yerimdən qalxdım, dəstəyi qaldırdım. Zaur? Yox, o deyildi. Nemət idi. Namazov. Doğrusu, kimsə, nə vaxtsa Ne-mətin gecənin bu saatında mənə zəng vuracağını desəydi inanmazdım. Amma həyatın çox qəribə sürprizləri var. Dedim, Nemət, demə ki, sən də mənə aşiq olmusan, yoxsa gərək başımı götürüb bu şəhərdən qaçam. Dedi yox, bunu deməyə-cəm, amma səndən başqa şey soruşacam: gözlə-rinin rəngini bilmək istəyirdim. Təəccüblənmə-dim. Çünki bu saatda təəccüblənməyin özü təəccüblü görünə bilirdi... Nemət ailəsindən, balaca qızından, saysız-hesabsız qohum-əqrəbasından, Füzulinin şerlərindən, həyatının mənasından və bu həyatda öz yerini tapa bilməməsindən danışdı. Onun uzun-uzadı dola-şığı monoloquna qulaq asdıqca fikirləşirdim ki, nə ailəm, nə qohumlarım, nə qızım var. Belə baxanda, ümumiyyətlə heç kəsə yoxdur. Heç həyatımın mənasını da indiyəcən nə axtarıb, nə də tapmışam. Kim bilir, bəlkə bu mənasız ömrümdə mənə daşıya biləcək yeganə şey bu gecə Zaurla yaxınlığımız zamanı olub. Bəlkə də heç o da olmayıb, sadəcə, mən belə düşünmək istəmişəm, vəssalam...

Zaur, Zaur... Hər şey qurtardığı kimi bu gecə də qurtardı. Bir gecə ərzində sənənlə bərabər olduğumuzdan sonra içimdə dəhşətli boşluq yaransa da, Nemətlə söhbət əsnasında qəribə nikbinlik əmələ gəldi.

Nemətlə sağollaşanda dedim ki, belə əntiqə qızı olan həyatın mənasını axtarmamalı, arxayın yatıb gözəl yuxular görməlidir. Ona həmin o yuxumu danışdım. Çox sağ ol dedi, tələsik dəstəyi asdı, elə bil mənim yuxuma baxmağa getdi.

Mən isə daha yata bilmədim. Eyvana çıxıb dan yeri təzəcə sökülən göyə baxdım, dərinə nəfəs aldım, Nargin tərəfdən gələn gəminin fit səsini eşidib dörd əsr bundan əvvəl yaşamış şairin sözləri haqqında düşündüm. Bu beyti indicə Nemət mənə oxumuşdu:

Ey Füzuli, şami-qəm əncamına yoxdur ümid
Bir təsəllidir sənə ol söz ki, derlər var sübh.
Bəlkə həyatın mənası da elə budur?

5 iyul' 65

...Kişiyə qadın arasındakı sevgi münasi-bətləri elə bir məqama çatır ki, vaxtilə deyilmə-yən məhəbbət etiraflarına artıq ehtiyac qalmır, bütün olanlardan sonra onlar ən azı yersiz, bəlkə də mənasız səslənir.

Bərabər olmayanda hər ikimiz darıxırıq, hətta bazar günləri bəhanə tapıb görüşürük. Tez-tez dəniz kənarına gedib, insan gözündən uzaq boş kafelərdə oturub, bir şüşə kəməşirin çaxırı alıb qoyuruq masamızın üstünə. Bala-bala vurub susuruq...

11 iyul' 65

...Gecə ikinin yarısıydı, deyəsən. Boşalıb tükənib şəhərə qayıdırdıq. Heç birimizdə danış-maq həvəsi qalmamışdı. Maşının pəncərələri açıq idi. İliq gecə mehi maşının içərisində dola-şıb üzümüzü sığallayır, saçlarımızı qarışdırırdı. Radionun hansısa unudulmuş dalğasında gecə konserti verirdilər. Konferansye qərib bir dildə zarafat eləyir, zalda oturanlar gülüşür, ara-dabir saksofonda həzin blüz parçaları çalınırdı. Aerodrom tərəfdən havaya qalxan təyyarənin uğultusu eşidilirdi. Qap-qara səmada iki qırmızı nöqtə yanıb-sönüb qeyb olurdu...

Həmin dəqiqələrdə ürəyim qərib, naməlum duyğuyla elə bərk sıxılırdı ki! Xoşbəxt idimmi mən o an? Bəlkə də...

14 iyul' 65

Nədən sevənlər sevgilərini itirməkdən qor-xurlar? Axı hər şey onların öz əllərindədir. Bu-dur, sevgi: barmaqlarım və saçlarımın arasın-dakı öpüşlərdə, bədənimin büküşlərində, alnı-mın tərəndə, dodaqlarımın nəmişliyində, gözlərimin qaranlığında, yorğun gülüşümdə, ehtiraslı pıçılımda, iztirab dolu səsimdə... Kim ala bilər bunları məndən?

Bu, yalnız mənəmdir, daha heç kimin. Hər zaman, hər yerdə, son nəfəsiməcən...

19 iyul' 65

Bu gün evdən çıxmamışam. Günün yarısını güzgü qarşısında keçirib bədənimi, üzümü, özümü mağazadakı kimi "reviziyadan" keçir-mişəm (aradabir bunun böyük faydası olur)və aşağıdakı qənaətə gəlmişəm. Deməli belə.

Saçlarım. Ümumən pis deyil. Amma bir balaca qulluğa ehtiyacı var. Sabahdan gərək "Rabotnitsa" curnalında oxuduğum maskanı hazırlayıb saçıma çəkim. A-a... tamam unut-muşam. Axı həmin maskayçün bal lazımdı. Görəsən Manafın Gəncədən gətirdiyi baldan qalıbmı? Hm! Yox, Manafın aldığı balı yüz il qalsa saç maskasına da istifadə eləməyəm. Tökülmüşdü... saçlarım! Sabah işdən çıxanda bazara dəyib Səlimə xaladan özüm alaram.

Üzümə də əl gəzdirməliyəm. Bilmirəm nə-dəndi, amma son vaxtlar alnım yaman səpir. Heç gənc çağlarımda, başqa qızların sir-sifətlərində yeniyetməlik

sızanaqları olanda mənim üzümdə bir dənə də ləkə yox idi, indi isə vot tebe na, təzə xəbər. Daha belə şeyləri pudra altında gizlətmək olmaz, ayıbdı. Gərək yeyib-içməyimə daha ciddi fikir verim. Bəlkə iyirən-məkdəndir? Zaurla son dəfə getdiyimiz kafenin ayaqyolunda gördüklərimdən sonra üç gün özümə gələ bilmədim. Br-r-r!

...Qaşlarımın formasını da bir balaca dəyişmək lazımdı. Düzdür, adətimiz üzrə qızlar üz-qaşını toydan qabaq aldırarlar, amma mən bunu vaxtında eləmədim. Yəqin hiss eləyirdim ki, bu toy o toydan deyil və ərə getdiyim adamın qarşısında bəzənməyə dəyməz. Sadəcə o bunun qədrini bilməyəcəkdir. İndi, nə ərə gedirəm, doğrusu, heç planımda yoxdur, amma nədənsə hər gün bəzənmək istəyirəm. Hər dəfə yeni qiyafədə, müxtəlif tərzlərdə görünməkdən həzz alıram. İşə çata-çatda ürəyim elə bərk-bərk döyünür ki, elə bil imtahana gedirəm!

Çünki bilirəm ki, orada Zaurla rastlaşa-cam, onun əziz təbəssümünü görəcəm. Dünən etiraf etdi ki, heyf, gözəl zövqümü lazımcına qiymətləndirə bilmir. Axı görür ki, hamıdan fərqli, qeyri-adiyəm. Deyir, insanlar muzeydə sənət əsərlərinə tamaşa etdikləri kimi mən də sənə nəfəsimi saxlayıb tamaşa etmək istəyirəm. Gördüklərimi şərh etməyə isə gücüm çatmır. Sənə toxunmaq, səni oxşamaq, sevmək, sənə hakim olmaq həvəsi az qala ağılımı başımdan çıxarır...

Mənim də, Zaur, sənin təbəssümünə, istək dolu baxışlarına, əllərinin hərərətinə, sıgalla-rına, bədəninin gücünə, istisinə artıq hava qədər ehtiyacım var...

22 iyul' 65

...Zaurdan, onunla söhbətlərdən doyma-mağımın səbəbi tanış olmadığımız illər ərzində ürəyimdə qalaq-qalaq yığılıb qalan fikirlərimi, təəssüratlarımı, nisgilimi ona vaxt var ikən çatdırmaq istəyindən irəli gəlir. Elə bil qorxuram: birdən aramızdakı bu açıq, qayğısız münasibətlər də, elə Zaurun özü də harasa yox olarlar...

Bəzən anlaya bilmirəm onu... Səbəbsiz yerə qaş-qabaqlı, əsəbi olduğunu görüb çaşı-ram. Soruşanda zarafata salıb deyir ki, daha nə istəyirsən, sənin kimi gözəl və ağıllı xanımın yanında istənilən kişi boynuna düşən məsuliyyətə hiss edib özünü belə aparmalıdır. Deyirəm, doğrudan da elədirsə, fərəhlənib qürrələnmə-lisən, daha qəm dəryasına batıb fikir niyə eləyirsən? Razılaşır, cavab verir ki, hər şeyi anlayır, amma neyləsin ki, özüylə bacarmır, nə qədər çalışsa da daim nədənsə narahat olur. Maraqlıdır, elə bil Zaur fikirlərimi oxumuşdu. Axı özüm də Zauru itirməkdən qorxurdum. O, çaşdığımı görüb ürəyindəkiləri izah eləməyə çalışdı: "Qorxuram ki, bir gün atarsan məni, ya sözləşdiyimiz vaxt görüşə gəlməzsən, yaxınlığı-mızdan bezib məndən qurtulmaq üçün bəhanə axtararsan, mən də bunu hiss edərəm, əlacsızlıqdan özümü öldürərəm..." Dedim Zaurik, bəs mənim ailəli olmağım necə, səni narahat etmirmi heç: axı bilirsən ki, Manaf Bakıda olmasa da, axır-əvvəl evinə qayıdacaq...

İstehza qarışıq qəribə bir ifadə yarandı Zaurun üzündə, sanki demək istədi ki, neynir-sən artıq sözləri, axı ikimiz də gözəl bilirik ki, ərinlə aranızda heç bir şey yoxdur, artıq olmayacaq da... Belə de!

25 iyul' 65

Hərdən mənə elə gəlir ki, Manafla müqayi-sədə Zaur çox-çox daha qəliz adamdır. Yəni, tutalım Zaur mənim ərim olsaydı aramızda saysız-hesabsız problemlər yaranardı. Əvvəla, ona görə ki, heç vaxt rəsmi nikahda olmayan (amma vaxtaşırı hərbi geyimli kişiləri evində kirayişin adıyla qəbur eləyən) xalasının hima-yəsi altında tam sərbəst böyüyən Manafdan fərqli olaraq Zaur daha patriarxal mühitdə tərbiyələnilib, boya-başa çatıb. Manafın atelyedə işləyib yalnız axşamlar evə dönmə xalasının cavan yaşında rəhmətə gedən bacısının bircə oğluna verdiyi tərbiyə də atadan və anadan ye-tim qalmış bu oğlan uşağını xeyirxah qoynuna alıb, əzəmətli sinəsinə qısıb hönkür-hönkür ağlamasından ibarət idi.

Zaurun anası isə ömrüboyu evdarlıqdan savayı iş görməyib, ev-eşiyindən, biş-düşündən, ailəsindən başqa heç nə ilə maraqlanmamışdı. Həyat yoldaşına işi, elmi fəaliyyətiylə məşğul olmağa ideal şərait yaradıb, öz yaradıcılıq iddialarını (Zaurun dediyinə görə vaxti ilə anasının babat səsi var idi) ailəsinə qurban verib, kişisinə bir növ arxa cəbhəni təmin edən bu qadın çox güman ki, bütün potensialını, iradəsinin gücünü, həyata keçirə bilmədiyi gənclik arzularını oğluna ötürməyə çalışmış, yeganə balasında gerçəkləşdirmək istəmişdi. Zaurun tərbiyəsinə bilavasitə müdaxilə etməyən atasıyla, əksinə yerli-yersiz oğlunun hər bir işi-nə qarışan anasının qəribə vəhdətindən Zaurda çox maraqlı cəhətlər əmələ gəlib formalaşmışdı. Məsələn, ilk baxışda atası kimi mülayim, üzüyola və geniş dünyagörüşlü Zaur prinsipial məsələlərdə (tutalım, ailədə qadınla kişinin bərabər hüquqluluğunu, dost və sirdaş münasibətlərini və s. qəbul etməsində) anası kimi tərs və kompromissiz olurdu. Hərdən Zaurun müəyyən qadınlara olan münasibətlərində anasının elə güclü təsirini hiss edirəm ki, az qalırım onunla dalaşam və qışqıram ki, axı düz demirsən, əgər birinin həyatda bəxti gətir-məyibsə, o özünü sənətində, işində, peşəsində reallaşdırma bilməyibsə bu yalnız onun şəxsi problemidir, daha başqalarının nə taxsırı var? Və öz uğursuzluqlarına, həyatda bir şey qazana bilmədiyinə görə bütün başqa talantlı, ya da sadəcə üzde-gözde olan qadınları, ümumən insanları bu, ayağısürüşkənin birdir, o, bu uğura zəhmətinin nəticəsində yox, başqa, daha iyrenc yolla nail olub və s. kimi verdiklərlə damğala-maq öz acizliyini bir daha etiraf etməkdən başqa bir şey deyil.

Başqasının fərdiliyini, qeyri-adiliyini, ətrafdakılara bənzəməməsini ona günah bilmək, o, ayrı qəbildəndir, bizlərdən deyil, buna görə də bizimlə ola bilməz qənaətində olmaq, bununla belə, onunla yaxın tanışlığa can atmaq, sonra başqalarının yanında öyünmək, ancaq məbadə aramıza, evimizə, ailəmizə qəbul eləmək, sadəcə aralı, müəyyən məsafədə saxlamaq kimi yanaş-ma mənə görə riyakarlığın ən bariz nümunəsidir.

Bax, budur, onların meşşan əqidəsi, həyat həqiqəti, qəbul etdikləri əxlaq normaları. Ney-ləməli ki, bu xasiyyət əksər adamlarda özünü göstərir? Neyləməli ki, bu cəhət anasının südüylə təəssüf ki, Zaura da keçib?

28 iyul' 65

... Abşeron kəndlərini gəzə-gəzə qədim bir ziyarətgaha gəlib çıxdıq. Bu, kandarına çox-dandır insan ayağı dəyməyən atılmış pir idi. Ziyarətğahın hündür

günbəzi vaxtdan və aramsız yağan yağışlardan bozarmış, qalın daş divarlarının dibini alağ ot basmış, üzərinə vaxtilə nadir naxışlar vurulmuş taxta qapısı əyilmiş, astanasına isə qalaq-qalaq təzəklər yığılmışdı.

Ehtiyatla içəri boylandıq. Zaur heyretlə: "Bir buna bax, Təhminə!" sözlərini demişdi ki, hürkmüş qaranquş dəstəsi toz qarışıq havaya

qalxdı, günbəzin altında dövrə vuraraq tərəsin-dəki dəlikdən süzülüb göyə uçdu.

Həmin dəlikdən ziyarətgahın daş döşə-məsinə işıq teli düşürdü, orada quş lələkləri və toz dənəcikləri üzürdü. İçəri keçdik. Hər addı-mımız əks-səda yaradırdı. Zaur əlimə toxunub, barmağını dodağına qoyub: "tsss..." elədi. Bir neçə saniyə səssiz dayandıq. Ətrafa qeyri-adi sükut çökmüşdü. Birdən qəribə bir səs eşitdim. Bu, uzaq dənizdə qayaları yalayıb qayıdan dalğaların bitib-tükənməyən əbədi çırpıntısı idi. Haradasa çöl-biyabanda, bəlkə də dənizin özündə külək uğuldayırdı. Bu külək ziyarətgahın rütubətdən qaralmış divarları arasından sızılıb, günbəzin altında dolaşib saçlarımızı çətir kimi qaldırıb üzümüzdə tökdü. Gözümə düşən telləri alnımdan atanda Zaur əlimi havada tutub saxladı: "Bir də belə elə" - dedi. Gülümsədim. Dərhal barmaqlarımı dodaqlarına yapışdırıb öpdü və birdən sanki qəribə bir vəch duyub tələsik danışmağa başladı: "Təhminə, özüm də

bilmirəm mənə nə olub... Ürəyimdəkiləri başa düşürəm. Bir tərəfdən səni görməkdən, yanın-da olmaqdan, yaxınlığımızdan az qala başımı itirirəm, o biri tərəfdən də bu hissini ürəyimə hakim olacağından qorxuram. Buna izah tapa bilmirəm, ifadə eləməyə də sözüm yoxdur. Anlayıram ki, belə getsə mən mütləq sənin əsirinə çevriləcəm. Mən isə heç vaxt heç kəsin nəyinki əsiri, heç məftunu belə olmamışam. Həyata da hər zaman artıq sentimentallıqdan uzaq durmuşam. İndi isə bircə onu bilirəm ki, bu günəcən heç kəsə, heç bir qadına sənin kimi məftun olmamışdım..." Susdu, başımın üstün-dən harasa məchul bir nöqtəyə baxıb fikrə getdi, sonra: "Daha buna nə ad qoyursan qoy, necə yozursan yoz, mənim üçün fərqi yoxdur..." - deyə əlavə etdi.

Əlbəttə...

Bunların artıq heç bir fərqi yoxdur, Zaur-rik. Sevgi də, məhəbbət də xoşbəxtlik kimi öləri şeylərdir: bu gün vardır, sabah yox.

Nədən ürəyindəki əziz hisslərini hansısa çeynənmiş düsturlara, dar çərçivələrə soxub müəyyənləşdirməlisən: əsiriyəm, əsiri deyiləm? Nədən bu haqda düşünməyib sevgidən də, məhəbbətdən də uca durmamalısan?

Yaşamaq, cavan, gözəl, sağlam olmaq, başa düşülmək... Məgər həyatda bundan gözəl şeylər varmı, əzizim?

2 avqust' 65

Sevirəmmi mən Zauru? Daha doğrusu, se-və bilərəmmi mən onun kimi adamı? Qəbul edə bilərəmmi mən onun məni qəbul etməməsini? Yalnız gözəl məzəli oyuncaq kimi əlinə alıb, oynayıb nə vaxtsa atmasını?

Bütün varlığım, özüməhormətim, ləyaqət-tim etiraz edib "YOX!" cavabını verir. Bəs qəl-bim? .... Məsələ də elə bundadır...

4 avqust' 65

...O şəkli tapmalıyam. Nəyin bahasına olursa olsun, tapmalıyam. Evi ələk-
vələk edib yerin dibindən də olsa tapmalıyam. Onu Zaura göstərməliyəm.
Bəlkə onda hər şeyi başa düşüb məni... atmaz?!

Amma, yox, təəssüf ki, bütün yazdıqlarım ancaq boş təsəllidir. Həyatda hər
şey daha amansızdır. Çünki insan özündən qaça bilməz. Mən bunu
unutmuşdum...

Ancaq unutmamaq olmazdı, heç olmazdı...

5 avqust' 65

...Bütün gecə həfif və titrək duman içərisin-də yenə həmin o səhnəni, o
dəhşətli səhnəni gö-rüb anbaan yaşamışam...

Gecənin bir aləmi abqora sirkəsinin tünd iyi haralardansa uçub gəlib
nəfəsimi kəsdi, sonra qapı tük ürpədicisi cırıltıyla açıldı və buz kimi soyuq
barmaqlar gicgahlarımı sıxmağa başladı. Batman kimi ağır göz qapaqlarımı
qaldırıb başımın üstündə düm ağ geyimli qadın gördüm. "Ana? Anacan!
Gəlmisən? Nə bildin ki, burdayam? Kim dedi sənə?" Qadın gülümsəyib "tş-ş-
ş..." elədi. Ağlamsınıb: "Bağışla məni, bağışla, nə olar, mən bunu eləmək
istəmir-dim..." - deyə yalvarmağa başladım. O: "Sakit ol, Təhminə. Bu,
yuxudur. Qarabasmadır. Bayaq da elə qışqırırdın ki, divarın o tayında eşidib
yanına qaçdım... Darıxma, səni sirkəylə ovxalamışam, bir azdan qızdırman
düşəcək..." - deyə məni arxayınlaşdırdı. İndiyəcən duman içərisində itən
anamın üzü tədricən aydınlaşdı və onun əslində kim olduğunu yavaş-yavaş
anlamağa başladım, amma yenə də gözlərimə inanmaq istəmədim: "Mədinə?
Sən haradan gəldin bura? Bəs anam hanı?" Gözlərim böyüdü: "Bu nədir
gətirmisən? Sirkə?!" Mədinənin gicgahımı ovuşduran əlini itələyib çıxırdım:
"Yığışdır bu zəhirmarı burdan, rədd elə onu, sən Allah! Bəyəm bilmirsən ki,
sirkə iyini götürmü-rəm?! Di tez elə, yoxsa indi qaytaracam, aləmi batıracam!"
- deyə burnumu tutdum. Mədinə bir müddət maddım-maddım üzümə baxdı,
yəqin elə bildi ki, hələ də sayıqlayıram, sonra qabı harasa apardı, sirkəni zibilə,
ya da rakovinə tökdü. Amma dəhşətli qoxu artıq otağın bütün künc-bucaqlarına
dolub. Üstəlik od tutub yanan alnımdan, gicgahlarımdan burnuma dəyib məni az
qala cin atına mindirir. Nə edəcəyimi bilmirəm. Əlimin altına ağır bir şey
düşsəydi Mədinəyə tolazlayardım...

Qızdırmalı-qızdırmalı hamama qaçıb bədənimə o ki var kisələyib az qala
dərimi soyu-ram. Soyuq su (gecə vaxtı evimizdə isti su nə gəzir?) və qaynar
göz yaşlarımla yuyunuram. Sonra qətfəyə bürünüb otağa keçirəm, heysiz yerimə
yıxılıram...

Gözlərimi yumub yuxuda, açıb gerçəkdə yenə də onu axtarıram...

23 avqust' 65

Səhər oyanıb anladım ki, daha belə davam eləyə bilməz. Nəşriyyatdan
getməliyəm. Zauru gündə görməmək, bu işgəncəyə dözməmək üçün işdən
çıxmalıyam. Özünün, təbii ki, heç nədən xəbəri yoxdur. Elə bilir ki, eşq
macəramızın ən xoşbəxt günlərini yaşayırıq. Qoy bilsin...

Günorta Muxtara zəng vurdum. Hal-əhval tutandan sonra söz arası maraqlandım ki, işlərində yeni vakansiya-flan yoxdur ki. Cavab verdi ki, var, "kak raz" gələn həftə müsabiqə keçirilir, yerin məlum, gəl, səninçün əlimdən gələni eləyərəm. Sözləşdik. Çiyimdən sanki iri bir yük götürüldü. Müsabiqədən keçəcəyimi bilirdim. İndi Dadaşa demək lazımdır. Bəs Zaur? Hələlik ona heç nə deməyəcəm. Uzaq-başı, çox təkid eləyib məni saxlamaq istəsə, baxarıq. İstəsə, eləsə... Nemətin sözü olmasın, deyəsən, həyatımın mənası elə bu "sə, sə"lərin üstündə qurulacaq.

1 sentyabr, gecə 1:35

Yayın son axşamı, payızın ilk gecəsi...

Dünən Pirşağı çimərliyinə getmişdik. İlk dəfə getdiyimiz yerə. Axşamçağı dəniz kənarı qeyri-adi, ecazkar görünürdü.

Su da ilıq idi, amma hava əməlli başlı soyumuşdu. Dənizdən çıxanda bədənim tir-tir titrəyirdi. Tələsik qurulanıb maşına girdim, dal oturacağa qısılib qızıışmaq istədim. Zaur mo-toru işə saldı. Neçə vaxtdan bəri hazırladığım, ağımda yüz kərə təkrarladığım cümləni müm-kün qədər etinasız tonla səsləndirdim: "Zaur, bilirsən ki, mən işdən çıxıram?" Maşının sürətini azaltdı, çevrilib maraqla üzümə baxdı: "Necə yəni? Hara belə?" Yox, sifətində səmimi maraqlardan savayı başqa heç bir ifadə yox idi. Nə qorxu, nə acizlik, nə təəssüf... Ürəyimin döyün-tüsü şiddətləndi. Sifətimə qayğısızlıq maskası taxıb şən bir tərzdə: "Televiziya. Təsəvvür eləyirsən, məni diktör götürürlər. Bir dostum var, o düzəltdi..." - dedim. Sonra Muxtardan danışmağa başladım: "Neçə ildi elə hey məni dilə tuturdu ki, gəl televiziya bizimlə işlə, amma onda nədisə fikir vermirdim. İndi birdən yadıma düşdü, o gün götürdüm zəng elədim..." Zaur susub söhbətimi səmimi maraqla dinlə-yirdi. Ay allah, həmin an heç olmasa bir kəlmə, bircə kəlmə söz deyəydi! İncikliyi, ya nə bilim, heyfsləndiyini bildirən acıqlı bir söz ataydı! Amma susmuşdu... Mən isə hey danışırıdım. Doğrusu, nə dediyimi özüm də bilmirdim. Yalnız bircə fikir beynimi mişar kimi deşirdi: o, maşını, məni, olanları, olacaqları saxlamadı, saxlamadı, saxlamadı!

"Vallah, tapşırıqsız-flansız özüm öz gü-cümlə getdim, məni sınaqdan keçirdilər, mətn verdilər, oxudum - bəyəndilər. Görünür, məqa-mında düşmüşəm, elə diktör axtarırlarmış, Bö-yüklərdən biri məni təriflədi də..." Zaur başını bulayıb gülümsədi, yəni ki nə gözləyirdin bə-yəm, aydın məsələdi, tərifləyəcək də... Vəssa-lam! Daha heç nə! Heç nə...

Uzun sürən sükutdan sonra nəhayət soruşdu: "Niyə birdən-birə bu qərara gəldin axı?" Nə cavab verəcəkdim ona? Deyəcəkdim ki, bayaqdan danışdıqlarımın hamısı yalan idi, heç bir sınaqdan-flandan keçməmişəm, müsabiqə də yalnız sabah keçiriləcək, ora gedib-getməmə-yim də, son qərarım da yalnız sənin Zaurun bu dəqiqələrdə verdiyin reaksiyadan asılı idi? Sadəcə, yoxlayırdım səni, "puşkaya alırdım", fikirləşirdim ki, bəlkə acıqlanarsan mənə, ya inciyərsən məndən, ya, heç olmasa, təəssüflə-nərsən eşitdiklərimdən. Bəlkə də məni saxlayar-san, ayaqlarıma yığılıb yalvararsan...

Rəngsiz, çalarsız tonla cavab verdim: "Sənə görə. Gündə səni görmək mənə çətinidir. Hər gün səni görəcəydim, fikirləşəcəydim ki, daha mənimki

deyilsən." Bəlkə də o an Zaur fikirləşdi ki, nə vaxt mənimki olub ki, indi daha olmasın? Nə bilim... Yalnız bir şey soruşdu: "Nə dəyişib ki bizim münasibətlərimizdə?" Gülüm-sündüm, sualına sualla cavab verdim: "Yəni sən doğrudan başa düşürsən ki, bu bizim axırıncı görüşümüzdür?" Dinmədi, yəqin ki, dedikləri-min səbəbini özü tapmağa çalışdı. Ay, Zaur, Zaur... Heç nəyi başa düşmədin sən...

Bilirdim ki, indi maşın tanış döngəyə burulacaq. Köndələn eyvanı görəndə ürəyimdən həmişəki sızıltı keçdi. "Bilirsən bu kimin bağıdır? - Yox - Murtuzovgilin. Sizin qonşuları-nızın. - Sən haradan tanıyırsan onları? - Oğlunu tanıyıram, Spartakı..." Sifətinə sanki qara bir kölgə çökdü. Kəskin tonla: "Onu haradan tanıyırsan?" - deyə soruşdu. Cavab verdim ki, bir rəfiqəm var, onunla gəzirdi və əlavə etdim: "Gəl düşək. Bilirsən bu eyvandan nə gözəl mənzərə açılır?" Qaşqabağını salladı: "Bir bu qalmışdı, başqasının bağında nə işimiz var?" Onu dilə tutmağa çalışdım, bu bağda cəmi bircə dəfə, qonaqlıq vaxtı olduğumu söylədim. İstehzayla: "Qonaqlıqda əlbəttə ki, tək idin, ərsiz..." - deyə məni ələ saldı. Üzünə baxmadan: "Hə, Manaf deyəsən, doğrudan da Bakıda yox idi..." - dedim. "Tiflisdəydi..." - deyə cümləmi tamamladı. Nahaq yerə söylədi bunu, özü də dərhal peşman oldu. Qəmli-qəmli başımı buladım: "Özün bil, istəyirdim eyvandan baxasan..." Etiraz etdi: "Axı qapı bağlıdır..." Yumşaldım: "Uşaqlıqda heç üzüm oğurluğuna getməmişən? Aş görüm bu barını" - dedim. Hasarın üstündən hoppandı, darvazanı açdı, ikimiz də içəriyə keçdik, eyvana qalxdıq. Soruş-dum: "Bəs bacısını necə, tanıyırsan? Spartakın bacısını. Deyirlər gözəl qızıdır? - Firəngiz? Bilmirəm, fikir verməmişəm" - dedi və cibindən siqaret qutusu çıxartdı: "Yaxşı, söhbətimiz yarımçıq qaldı axı... Başa salmadın məni ki, nə üçün bu bizim son görüşümüzdür və nə səbəbdən ayrılmalıyıq?" Çiymlərini çəkib cavab verdim ki, bunu izah etmək uzun çəkər, amma əsas səbəblərdən biri odur ki, bir gün yuxudan oya-nıb başa düşərik ki, bir-birimizə aşıq olmuşuq. Kimə lazımdır bu - sənə, mənə? Bir də ki, axı həyatı qəlzləşdirmək nəçin, hə?" Deyəsən razılaşdı. Hər halda məmnun-məmnun gülüm-səyib: "Axı məlum oldu ki, bu cəhətdən arxa-yınçılıqdır, sən aşıq olan deyilsən, olsaydın olar-dın da, üç aydır görüşürük-vurulub eləməmişən ki..." - dedi. Zaurun bu yarızarafat etirafından sonra ürəyimdə nəyinsə qopuq qırıldığını, nazik bir tel üstündə ilişib qaldığını hiss elədim. Dedim: "Bəs sən? - Mən! - Bəli, sən. Sən necə, vurulmamısan?" Səsim həyəcədən titrədi. Zaur: "Əlbəttə. Bu nə sözdür. Mən elə birinci görüşümüzdən dəli-divanəyəm... Məsələn Məc-nun kimi..." Gözünün içinə baxdım: "Küyə basma. Bunlar hamısı gəlişi gözəl sözlərdir. Bəs doğrudan. Sevirsənmi məni?" Sanki rolunu unutmuş aktyor kimi ani bir tərəddüd etdi. Həmin an ürəyimdəki tel yükünün ağırlığa tab gətirməyib qopdu.... "Dəli olmusan, Təhminə? Əlbəttə, mən zarafat eləmirəm, ciddi sözumdür, doğrudan da sevirəm səni... Vurulmuşam sənə" - dedi. Gözlərini sifətindən çəkdim: "Yaxşı, boşla, adamın lap ürəyi qalxır sən bu sözlə-rindən..." - dedim. Əlini üzümə çəkdi. Axı bilir-di ki, sözlər kara gəlməyəndə köməyə əllərinin nəvazişi, sığal, təbəssüm yetir. Əlini əlimin içinə aldım. İlk dəfədir ki, ovcundakı xəttlərə fikir verdim. Dedim: "İstəyirsən falına baxım?" Əslində fala-zada baxa bilmirdim. Sadəcə, fikirlərimi yaymaq, müvəqqəti də olsa vecsizləş-mək istəyirdim. Ürəyimə, ağılıma birinci gələn şeyləri danışdım Zaura. Deyəsən inandı, soruş-du ki, bəs öz falıma necə, baxa

bilərəmmi, de-dim, yox qorxuram, həm də bir dəfə baxdırmı-şam, fərli bir şey çıxmayıb, deyiblər ki, cavan öləcəm, bax bu xətti görürsən, yarımçıq qırılır... Zaur sözümü kəsib başımın xarab olduğunu söylədi.

Otağa keçdik. O-ta-ğa... Həmin o otağa.

O an otaq elə balaca göründü ki. Tavan da elə bil alçalmış, az qala başımıza dəyəcəkdi, pencərələr də kiçilmiş, çərçivələri əyilmişdi. Çoxlu lazımsız, kənar şeylər var idi otaqda. Köhnə anbara bənzəyirdi. Sanki evdə nə qədər artıq əşya - sement qutuları, mismarlar, çəkic-lər, mişar-rəndə, qab-qacaq var idi hamısını gətirib qəsdən bura tullamışdılar. Əşyalar işığın qabağını tutmuşdu, ona görə otaq ala-qaranlıq idi. Ürəyim sıxıldı. Az qala hıçqıracaqdım.

Zaur arxadan gəlib məni qucaqladı. Saçla-rımı öpdükcə, oxşadıqca elə hey eyni sözləri təkrarlayırdım: "Qəsdən, qəsdən səni bura gətirdim. Son dəfə sənənlə burada olmaq istəyir-dim..." Beynimdə isə nəbz kimi başqa bir fikir vururdu: "Hər şeyi danışmalıyam. Bu yükədən canımı qurtarmalıyam. Bəlkə onda..."

Maşına minəndə, nəhayət ürəklənib dedim: "Amma səni o bağa aparmağımın bir səbəbi də var idi..." Güzgüdə mənə zillənən maraqlı dolu baxışlarını gördüm. İki saat əvvəl işdən gedəcəyimi biləndə eyni maraqla baxırdı mənə bu gözlər. İndi də heç bir şey dəyişməmişdi onların ifadəsində. Tutuldum, susdum. Anladım ki, heç nə deyə bilməyəcəm Zaura. Heç nə...

Gözlərimi güzgüdə çəkdim: "Bu səbəbi sən heç vaxt bilməyəcəksən" - deyə son bağı öz əllərimlə qırdım. İnad eləmədi, çünki xasiyyətimi bilirdi, fikirləşirdi ki, təkid etmədiyini görüb hər şeyi özüm danışacam ona. Yanılırdı...

Evimin tininə burulmamış maşını saxla-dı. Əyilib boynundan öpdüm: "Əlvida" - dedim və tələsik maşından çıxıb evə tərəf addımladım. Pillekənləri qalxanda son sözümün əks-sədası hələ də qulaqlarımdaydı. Həmin an hansısa unudulmuş, bəlkə də hələ yazılmamış şerin misrası düşdü yadıma: "Əlvida o günlər, ulduzlu gecələr, əlvida..."

1 sentyabr, 17:55

Bu gün müsabiqə keçirildi. Qəbul olundum. Muxtar elə sevinirdi ki, elə bil sınaqdan özü keçmişdi. Yeni həftədən televiziya işə çıxı-ram. Sabah nəşriyyata gedib ərizəmi yazmalı-yam, Dadaşla söhbət eləyib onun növbəti sayıq-lamalarına qulaq asmalıyam. Amma Zaura təsadüfən də olsa rast gəlməməliyəm, onu daha görməməliyəm. Daha heç vaxt, heç vaxt, heç vaxt...

21 sentyabr' 65

Qısa vaxt içərisində həyatım çox dəyişib. Maraqlı verilişlər, görüşlər, məşhur insanlarla ünsiyyət, qalmaqallı axşam həyatı, səs-küylü məclislər, kişilərin diqqəti, saysız-hesabsız komplimentlər, biri o birindən oricinal eşq etirafları indi həyatımın ayrılmaz hissəsinə çevrilib. Sərbəst və cazibədar qadınam. Bircə baxışım, gülüşüm, hərəkətim neçə-neçə adamın (hətta qadınların) yuxusuna haram qata bilər. Dünən arxamca heyranlıq və paxıllıqla deyilən "bax bu, ev yıxanlardandır" sözlərini eşitdim. Tüklərim biz-biz durdu...

Bu gün isə həmin o "cavanlıq səhvi"mlə, dünyaya gəlməyən zavallı balamın nakam ata-sıyla görüşdüm. Bunu nə vaxtsa mənə desəy-dilər, inanmazdım. Düşünərdim ki, dünyasında ola bilməz. Demə olarmış...

Ay mənim ilk məhəbbətim! Sən necə də miskinləşə, qocala, mənasızlaşa bilərmişsən! Qəribədir ki, indiyəcən tale bizi heç yerdə görüşdürməmişdi. Əslində, bu gün də görüşdür-məsəydi hər ikimiz üçün daha yaxşı olardı. Amma həyat təsadüflərdən ibarətdir. Və məhz bu gün də belə təsadüf nəticəsində (verilişi başqa diktör aparmalıydı, xəstələndiyinə görə işə çıxmamışdı) biz görüşməli olduq. Düzü, həmsöhbətimin kim olduğunu biləndə narazılığı-mı heç gizlətəmədim də, Muxtarı görüb deyindi: "Belə də iş olar, yəni bu boyda televiziya verilişi aparmağa məndən başqa diktör tapılmadı?" Muxtar öz növbəsində əsəbiləşdi: "Başa düşürəm, Təhminə, nədən narazısan?! Televiziya işlədiyini bir ay deyil, artıq özünü naza qoyursan..." Heç nə cavab vermədim, hirsimi içimdə boğub tekstə zilləndim. Suallar müsahibimin dəyərlilişlərindən, layihələrilə tikilən və şəhərimizi bəzəyən onlarla əzəmətli binaların taleyindən, paytaxtın abadlaşdırıl-ması planlarından, memarın yolunun davamçı-larından (o cümlədən memarlıq fakültəsində oxuyan oğlundan) və bu kimi əsl şəxsiyyətinə, iç üzünə, astarına heç bir dəxli olmayan mövzulardan idi. Arasında tək-cə dağıtdığı neçə-neçə evdən, məhv etdiyi insan talelərindən, puça çıxartdığı saysız-hesabsız xəyallardan, ana bətnində öldürdüyü körpələrdən bir dənə də olsun sual yox idi.

Nəhayət, görkəmli memar şəxsən studiya-ya təşrif buyurdu. Hamıyla ədəb-ərkanla salamlayıb Muxtarla bir-iki kəlmə kəsb zarafatlaşdı. İndi o tamam başqa adam olmuş-du: tikdiyi binalar kimi monumental, samballı, əyilməz. Amma yenə də bütün vid-fasonundan, duruşundan, danışiq manerasından, sözləri sanki çeynəyib tüpürərək tələffüz etməyindən, üzündəki gülüşbənzer iyrənc ifadəsindən, bir sözlə, ibarət olduğu bütün zahiri əlamətlərdən açıq-aşkar görünürdü ki, bu insan necə var elə də qalıb: yekəxana, özündən razı, nifrət püskürən eqoist.

Yəqin ki, o vaxtlar da bütün bu cəhətlər xasiyyətinə var idi, sadəcə mən onları görmürdüm. Təəccüblü deyil, axı onda sadəcə 16 yaşındaydım...

İlahi, gör mən kimə görə həyatımı, gələcə-yimi, özümü qurban verməyə hazır idim! Gör mən kimə görə bircəcik balamı qurban vermiş-dim!!!

Əvvəlcə, oturduğu zirvənin başından heç məni tanımadı da. Yalnız bütün bu tipli kişilərə xas şorgözlüklə aşağıdan yuxarıya baxışla süzdü, qurduğu şkalaya görə (nə vaxtsa qadınları beş ballıq sistemlə ölçdüyünü mənə söyləmişdi) qiymətləndirdi, görünür məmnun qaldı (bunu gözlərinin dərinliyində ani alışan tanış qığılcımdan anladım) və çox güman ki, öz aləmində "zakuskaya" saxladı. Söhbətimiz əsnasında yalnız iki-üç dəfə laqeyd, etinasız baxışla çiyinlərimə, ayaqlarıma göz gəzdirdi. Sanki, demək istədi ki, eh, sən kimiləri o qədər görüb tanımışam ki... Elədir, vaxt var idi məni də özümdən yaxşı tanımışdı. Nəticədə həyatıma elə bir damğa vurmuşdu ki, onu ömrü-mün sonunacan, istəsəm belə, unuda bilməyə-cəkdim.

Bir-iki şablon sözdən sonra müsahibəyə başlayacaqdıq. Müsahibə birbaşa efiirə gedə-cəkdi.

Budur, işıqlar yandı, qrimçi Stella son dəfə üzündəki qrimi yoxladı, saçımı düzəltdi, qırağa çəkildi, kameralar bizə tuşlanıb işə salındı, Muxtarın: "Diqqət,

hazır olun, beş saniyədən sonra efirdəyik" sözləri eşidildi. Özümü topladım, ən cazibədar gülüşümü üzümə yapışdırıb kameraya baxıb tamaşaçıları salamladım...

Müsaibə qurtaranda Muxtar yaxınlaşıb bizi təbrik etdi. Həqiqətən də, verilişimiz nöq-sansız alınmışdı. Görkəmli memar müsaibə-sindən çox razı qalmışdı. Hər tərəfdən eşidilən tərif və təbrikləri qəbul edib məmnun-məmnun gülümsəyirdi. Amma hiss eləyirdim ki, narahatdır, gözləriylə elə məni axtarır. Nəhayət, işıqlar keçirildi, studiyadakılar dağılışmağa başladı-lar. Özüm də çıxışa doğru getdim. Məni izlədiyini dərhal hiss elədim. Birdən: "Yaman gözəlləşmişən ha! Bilirsən, bu illər ərzində səni çox düşünmüşəm..." - dedi. Çönüb gözlərinin içinə baxdım. Dodaqları gülümsəyir, təşviş dolu gözləri reaksiyama gözləyirdi. Ürəyimdən min söz keçdi. Demədim. Üzünə şillə çəkmək istədim. Çəkmədim. "Sənə o qədər danışılacaq sözüm var ki! Neynirsən bu axşam, bəlkə görüşək?" - deyə şən tonla soruşdu. Dinmədim. "Bəlkə emalatxanama gedək, hə?" - deyə mənə göz vurub qoluma yüngülcə toxundu. Kənara çəkildim, başımı tərptədim. "Evdə balaca uşağım var. Yanına tələsirəm..." - dedim və nədənsə: "Ərim də çox qısqandır. Adı Zaur-dur..." - deyə əlavə elədim. Məəttəl-məəttəl baxdı. Sanki demək istədi ki, bunlardan mənə nə? Çönüb studiyadan çıxdım. Niyə belə dedim? Doğrusu, özüm də bilmədim. Amma ürəyim buz kimi idi. Sifətinə tüpürmədiyimə görə özümdən bərk razıydım.

23 sentyabr, gecə 1:17

...Təyyarədəyəm. Moskvaya uçuram. Aerodromdan zəng vurub Zauru ad günüylə təbrik etdim. Yuxuluydu. Dedim ki, hədiyyəmi sabah Mədinə çatdıracaq ona. Deyəsən, əməlli başa düşmədi. Dedim gəl Moskvaya, Zaurik. Deyəsən, eşitmədi...

23 sentyabr' 65

Axşam saat doqquzun yarısıdır. Verilişi-miz bir az var qurtarıb. Deyilənə görə əla alınıb. Çətin zəhmətin bəhrəsi heç kəsi peşman qoy-mayıb. Efirdən sonra Muxtar çiynlərimdən tutub məni bərk-bərk bağrına basdı: "Fontan elədin, əzizim! Çox təbii və sərbəst görünürdün. Amma o nə oyun idi axırda çıxartdın?" - deyə başını buladı: "Denən, heç xənanın yeri ydi?"

Ekrandan Zauru ad günü münasibətilə bütün ölkəyə təbrik etdiyimi nəzərdə tuturdu. Gülümsündüm: "Hələ allahına şükür elə ki, adını çəkmədim" - dedim. Muxtar: "Pah! Bir o qalmışdı. Bax a!" - deyib məni yarızarafat, yarıciddi məzəmmət elədi. Elə bu dəmdə kimsə Muxtara yaxınlaşıb onu kənara çəkdi, uzun-uzadı söhbətə başladı. Aradan çıxıb nömrəmə qaçdım.

Bir azdan banketimiz başlayır. Ora hazırlaşmalıyam. Ancaq bütün fikirlərim sənənin yanındadır, Zaurik... Görəsən neynirsən, necəsən? Yəqin ki, indi qohum-əqrabanın, dost-tanışının əhatəsində oturmusan, hamı sənənin sağlığına tost deyib yaxşı şeylər arzulayır, danışır gülür, arada televizora da gözücu baxıb təzə çıxan diktorun geyimini, priçoskasını, neçə dəfə ərdə olub boşanmasını, kimlərlə gəzib, kimlərin ailəsini dağıtmasını, nə bilim daha nəyini, bəlkə vanna-tualetindəki kafelinin rəngini müzakirə eləyir. Sən də bütün bunlara qulaq asıb çaşırsan, bilmirsən nəyə inanasan, nəyə yox... Eh, Zaurik, nə qədər də uzağıq bir-biri-mizdən. Amma səni elə istəyirəm! Həyatımboyu heç

kəsi, heç vaxt istəmədiyim və istəməyəcə-yim kimi. İndi mən bunu artıq tam dəqiqliyiylə bilirəm. Bax belə...

24 sentyabr' 65

Nədən mən Moskvaya bu dərəcədə bağliyam? Nəyə görə bu şəhər mənə belə doğma və yaxındır, onun enli prospektləri, məşhur Qorki küçəsi, "QUM"un işıqlı qalereyaları, daş döşənmiş Qızıl meydan, Movzoley divarlarının altındakı mavi yolkalar, Sirkin binası, yaşıllıq-lara qər q olmuş səliqəli parklar, günəş şüalarının-da min çalarla bər q vuran saysız-hesabsız fontanlar mənə belə əzizdir? Düşünürəm, yəqin ona görə ki, uşaqlıq və yeniyetməlik çağlarında atamla tez-tez Moskvaya gəlmişəm və həya-tımın ən qayğısız və xoşbəxt günləri burada keçib. Məlumdur ki, insan hafizəsinə də bəx-təvər uşaqlıq günləri sonralar böyük həyatda baş verən neçə-neçə əhəmiyyətli və rəngarəng hadisələrdən daha qabarıq və aydın həkk olunur. Amma heç şübhəsiz başqa səbəb də var. Bu səbəb də ondadır ki, Moskvada mən özümü Bakıda olmadığım qədər sərbəst hiss eləyirəm. Elə bil artıq, lazımsız, canımı sıxan qış paltar-larını, ayaqqabılarını çıxarıb rahat, yüngül yay geyimlərini əynimə keçirirəm.

Məsələn, bu gün Puşkin meydanında skamyada oturmuşdum, birdən ürəyim istədi, siqaret çıxarıb alışırdım, ləzzətlə bir güllab alıb tüstünü havaya buraxdım, qayğısız-qayğısız ətrafa baxıb qəfildən düşündüm: "Nə gözəl, nə də əntiqə! Bəs nə üçün həmin şeyi mən Bakıda eləyə bilmirəm? Nə üçün orada küçədə siqaret çəksəm camaatımız məni az qala gözüylə yeyər? Bəyəm siqaret çəkmək əxlaqsız və ya pozğun olmağım dəlalət edir? Bəyəm mənim nənəm vaxtıyla qəlyanını tüstüləndə kimsə ona bu pisdir, bunu ancaq müəyyən qəbil-dən olan qadınlar çəkir deyə utandırardı? Bəs onda nədən hər şey bu dərəcədə baş-ayaqdır? Nədən bizdə siqaret çəkmək pozğunluq, içki içmək əxlaqsızlıq, ərini sevməyib onunla yaşa-maq təbii, ondan boşanmaq isə biabırçılıq sayı-lır? Kaş heç olmasa iyirmi-otuz ildən sonra bunlara cavab tapılaydı...

İndi isə bütün bunlar yalnız ritorik, cavabı olmayan suallardır. Onların arasında isə mən - Təhminə...

24 sentyabr' 65

Teleqramı işıqçının köməkçisi, Stepa adlı hündürboy küren oğlan gətirdi. Oxudum: "Sentralnoye televideniye, Taxmine Aliyevoy. Leçu k tebe v pryamom i perenosnom smisle slova. Zavtra budu v Moskve. Reys 852, seluyu, Zaur". Stepanı hər iki çilli yanağından maç elədim. Mat-mat baxdı. Sonra qəribə gülüm-sədi. Yəqin elə bildi ki, başıma hava gəlib...

25 sentyabr' 65

...Bəlkə də çox-çox illər sonra, qoca yaşlarımda, ömrümün acı və xoş xətirələrini hafizəmdə canlandıranda düşünəcəyəm: əgər həyatım boyu bəxtiyar olmuşamsa o xoşbəxt dəqiqələrin ən xoşbəxti həmin o bir neçə an idi - Domodedovo aeroportunun şəffaf qalereyasın-da - uzaqdan Zauru görəndə, ona

tərəf qaçanda, onu qucaqlayanda və deyəndə: "Zaurik, nə yaxşı ki, gəldin, nə yaxşı ki, gəldin..."

Sentyabr' 65

Bəzən içimdəki hisslər o qədər izaholun-mazdır ki!

Belə vaxtlarımda anlamıram, axı nədir məni belə sevindirən, özümü xoşbəxtlərin xoşbəxti hiss elətdirən? Hər zaman pafos dolu sözlərdən qorxub çəkinmişəm. Dilimi də həmişə "qanadım olsaydı uçardım", "yer üzündə mən-dən bəxtəvər adam yoxdur" kimi ifadələrdən qorumuşam. Amma neyləməli ki, leksikonum bu dərəcədə kasaddır?

Ay insanlar, kaş biləydiz ki, bu günlərin, saatların, anların bitməsini necə də istəmirəm! İnanın ki, seçim qarşısında dursaydım bəlkə də həyatımın bir neçə ilini Moskvada keçirdiyim bu bir neçə günə qurban verərdim.

Heç gündəlik yazmağa da vaxt itirmək istəmirəm. Bu sətirləri qələmə almağımın yega-nə səbəbi odur ki, gündəliyimin səhifələrində həyatımın ən acı, ümitsiz, qara günlərinin təfsilatıyla yanaşı ən işıqlı, bəxtəvər, qayğısız saatlarımda da izini qoymaq istəyirəm.

Qəribədir, amma demə kədəri ifadə edə biləcək sözlər sevinci əks etdirən kəlimələrdən daha rangarəng və təsirliymiş. Heç vaxt təsəvvür eləməzdim ki, qadın xoşbəxtliyi sözdə bu qədər dayaz və şit görünə bilər. Axı nə haqda yazım mən indi? Domodedovo meşəsində quşların cəh-cəhinin müşayiətiylə sevgilimin mənə elan etdiyi eşq sözlərindən sonra hiss etdiyim nisgil qarışıq sevincimi, qucaqlaşb öpüşdüyümüz anlarda Zaurun pıçıldadığı, dünyasında təkrar edə bilməyəcəyim dəlisov etiraflarımı?

Yox, bunları nə yaza, nə də dilə gətirə bilərəm. Çünki acizəm, bacarıqsızam, dayazam! Çünki cavanam, xoşbəxtəm, sevirəm, həyatda hər şeyə qadir olduğuma inanıram!!!

Həyat necə də gözəldir, təbiət necə də əsra-rəngizdir! Sevgilim də dünyanın ən diqqətçil, ən həssas, ən incə məşuqudur. Mən onu, özümü, həyatı dəlicəsinə sevirəm. Yaşamaq və həmişə bu günkü kimi bəxtəvər olmaq istəyirəm!

Bir də ... İndi yazacaqlarımı mən həmişə bilirdim. Bu gün, Zaurla bərabər olduğumuz dəqiqələrdə isə bir daha əmin oldum. Dünyada yalnız bir həqiqət, bircə həqiqət var - o da qəlbin həqiqəti. Əsl səadət və xoşbəxtlik də elə budur. Bax, bu axşam var dünyada, bu meşə var, quş-lar oxuyur bu meşədə, sevgilim var, mən varam, bir-birimizi sevirik, bir yerdə olanda bəxtiyar oluruq, - budur bax həqiqət və bundan başqa, şəxsən mənim həyatımda, heç bir ayrı həqiqət yoxdur...

Sentyabr' 65

Şirin bir yuxu... Yuxuda sevgilimin həssas barmaqları, həfif oxşamaları, gecənin qarandı-ğında titrəyib əriyən pıçıltı, qədim gürcü mah-nısı, yorğunluq. Bunların aniliyindən doğan qor-xu...

Sentyabr' 65

Moskva

Mənim əzizim, gözümün işığı! Dünənki söhbətimizin davamı olaraq sənə demədiyim sözlərimi və sona çatdırmadığım fikirlərimi burada yazmaq istəyirəm.

Əvvəla, demək istəyirəm ki, səni başa düşürəm və məni ətrafdakı kişilərə qısqanmağının səbəblərini də lap əla anlayıram. Əslində, burada təəccüblü bir şey yoxdur. Çoxlarının diqqət mərkəzindəyəm, ətrafımda da daim müxtəlif kişilər fırlanır. Aralarında işimlə bağlı olanlar da var, amma elə-belələri də az deyil. Neyləməli, bu seçdiyim işin spesifikasiyasından irəli gəlir. Düzdür, deyə bilmərəm ki, əhatəmdəki insanların diqqəti mənim xoşuma gəlmir, ya da məni əsəbləşdirir, əsla! Əksinə, çox vaxt belə diqqətdən xoşlanıram və burada pis, ya da ədəb-siz bir şey görmürəm. Mənə elə gəlir ki, özünə lazımı qiymət verən hər bir qadın ona göstərilən diqqətə etinasız qala bilməz. Az-maz istisnalar olmaqla, qadınların demək olar ki, hamısı komplimentlərdən xoşlanır, onları arzulayır və bu, zəif cinsə daha da qəşəng olmağa bir növ təkan verir.

Əslində, Zaurik, biz qadınlar özümüz üçün yox, sizin, yəni kişilər üçün bəzənir və gözəlləşirik. Təbii ki, bu yolda dözdüyümüz əzabların nəticəsinə verilən qiymət də bizim üçün son dərəcə vacibdir. Odur ki, Zaurik, bağışla, amma dünən axşam restoranda Mux-tar və onun dostlarının yanında səni o cür qaş-qabaqlı, özünü itirmiş, yersiz susan, hərdən araya mənasız sözlər atan və heç yaraşdırmadığım köntöy və gönüqalın obrazda görəndə, doğrusu, ürəyim çox sıxıldı. Axı nə üçün o şəraitdə sən belə narahat olmalıydın? Nə üçün bunu hamıya belə açıq-aşkar nümayiş elətdir-məliydin? Yalnız ona görəmi ki, bu insanlar sənin aləmində başqa, tanış olmayan, və onun üçün də nəzərinə yad, qəbulolunmaz bir mühitin nümayəndələri idilər? Yoxsa ona görəmi ki, mən bu insanların arasında özümü rahat hiss eləyirdim? Bəs onda, sənin bu qarışıq hisslərinə daha çox hansı cəhət üstündür: mənə, yəni sevdiyim qadına qarşı gizlədə bilmə-diyim qısqançlığımı, yoxsa dünən bir masa arxasında oturmağa məcbur olduğun insanlar qarşısında çılpıqlaşan komplekslərinmi?

Bağışla, Zaur, amma mən bunu hələ də tam anlaya bilmirəm. Ona görə də yazıb başa düşməyə məcburam.

Bilirsən, mənə elə gəlir ki, özünə güvənən kişi, birinci növbədə sevdiyi qadına hörmətlə yanaşmalı və ona etibar etməlidir. Bəlkə də qısqançlıq məhəbbəti müşayiət edən vacib atributlardandır, amma zənnimcə, bu atribut tez bir zamanda əsl sevgiyə daha uyğun olan, onu möhkəmləndirən inama və həqiqi hörmətə çevrilməli, ya da gücdən düşüb yox olmalıdır. Əks təqdirdə, sevgi münasibətləri işgəncəyə dönəcək.

Buna görə də əzizim, canım, gözüm, özüm-dən, həyatdan, hər şeydən çox sevdiyim ada-mım! Gəl bir-birimizi qısqanmayaq, boş və lazımsız şeylərlə qanımızı qaraltmayaq. Gəl bir-birimizə inanaq, görüşəndə sevinək, ayrılıqda kədərlənək və... rahat yaşayaq.

Axı mən sənsiz yaşaya bilmirəm, Zaurum, sadəcə bacarmıram...

Sentyabr' 65

Demə sevmək insanın hər yerdə və hər şeydə yalnız yaxşı tərəfləri görüb buna uşaq kimi sevinməsidir...

Sentyabr' 65

Bu axşam Zaur Bakıya qayıtdı. Onu yola saldım, yazdığım məktubusa vermədim. İnşal-lah, vaxt özü hər şeyi yerinə qoyar.

İndi özümü yorğun və halsız hiss eləyirəm. Yaxşısı budur, yıxılım yatım...

Sentyabr' 65

Zaurdan bir neçə gün sonra qatarla Bakıya gəldim. Yorğun, həm də kefsiz idim. Görünür, yolda möhkəm soyuqlamışdım. Yatdı-ğım döşək ağları nəm idi, güman ki, qatarın reysləri arasında yaxşı qurumamışdı, tərs kimi gecə köynəyim də nazik idi. Gecəyarısı üşüdüyüm-

dən oyandım, amma yuxulu olduğumdan əynimi istilətmədim. Odur ki, səhər hiss elədim ki, burnum tutulub, boğazım da əməlli-başlı gəlib. Bələdçi qadın isti çay gətirdi, içib bir balaca qızıxdım, amma bir azdan gözlərim sulandı və qızdırmam qalxdı. Tərslikdən əlimin altında amidopirindən, aspirindən olmadı ki, atam. Uzun sözün qıssası, Bakıya çatanda yaman gündə idim, burnum-başım tökülür, asqırmaq-dan da ki, çənəm az qalırdı yerindən çıxsın. Gücbələylə taksi tapıb evə gəldim, ölə-ölə yuxarı qalxıb qapını döydüm. Yeganə arzum ayaqqabılarımı çıxarıb, yorğan altına girib qızıışmaq idi. Qapını açan olmadı. Heç evdən səs-səmir də gəlmirdi. Açarımı çıxarıb qapını açdım. İşığı yandırıb otağa keçdim. Dərhal masadakı kağızı görüb oxudum: "Əzizim, Tiflisə iki həftəlik ezamiyyətə gedirəm. Nigaran qalma. Öpürəm, Manaf."

Gözlərimi qaldırıb, pəncərəyə zillənib kağız əlimdə quruyub qaldım. Küçədə naməlum cavan oğlanla qız əl-ələ tutub tələsmədən harasa gedirdilər. Səslərini eşitmirdim, amma hərəkət-lərindən hiss olunurdu ki, gənclər birbirindən savayı ətrafda heç kimi görmürlər. Birdən elə dəhşətli boşluq hiss elədim ki, az qaldım oturub çaqqal kimi ulayam. Ovcumla ağzımı tıxayıb dişlərimi var gücüylə ətimə sancdım, amma, nədənsə, ağrı hiss eləmədim. Sonra yerə çöküb vəhşi kimi zarıdım. Nəfəsim kəsilənəcən, başım gicəllənənəcən, bədənim batman kimi ağırla-şanacan ağladım. Özüm də bilmədim, nə qədər çəkdi bu halım, beş dəqiqəmi, yarım saatımı... Bir onu bildim ki, birdən-birə məni bərk üşütmə tutdu, hiss etdim ki, alnım-başım od tutub yanır, əllərim isə buz kimidir. Sürünə-sürünə dəhlizə qayıtdım, sumkamdan telefon kitabçasını çıxarıb son səhifədəki yeganə telefon nömrəsini barmaqlarım titrəyə-titrəyə yığdım. Üç çağır-madan sonra dəstəyi qaldırdılar. Qadın səsi: "Bəli" - dedi. Susmuşdum. Dəstəyi asmaq istədim, amma dayandım, nəfəsimi dərib: "Manafı çağırın..." - deyə mümkün qədər sakit xahiş elədim. İndi də xəttin o biri ucunda sükut çökdü və bu zaman çoxdandır öz-özümə təkrar elədiyim cümləni dedim: "Madam ki, mən bu nömrəyə zəng eləyirəm, deməli, Manafın sizdə olduğunu bilirəm...". Sükut, sonra addımlar və Manafın zəif səsi eşidildi. Hiss olunurdu ki, əcəb qorxub, canına vəl-vələ düşüb. Dedim ki, yarım saatlığa evə gəlsin. "Yaxşı" - deyə batmış bir səslə cavab verdi.

Gələndə sir-sifəti meyit rəngində idi. Həmin an gözlərimdə o qədər miskin və iyrenc olmasaydı, bələkə də yazığım gələrdi ona... Dedim: "Biz ayrılmalıyıq, Manaf. Bu, mənim qəti qərarımdı. Möhkəmədə hakim tanışım var, işimizi əngəlsiz-filansız düzəldər. Səndən isə yeganə xahişim var. Hələlik bu evi təkotağlı mənzilə dəyişənə qədər kefin harada istəyir orada qal..." Başını aşağı salıb heç nə cavab vermədi...

Sentyabr' 65

Manaf sərbətədən sonra ürəyimin boşə-lacəğını düşünürdüm. Amma, iş zənn etdiyim kimi asan olmadı. O axşam sərbətətimizdən son-ra Manaf suyu süzülə-süzülə çıxıb getdi, amma həmin gecənin səhəri başladı gündə əlli beş dəfə zəng vurub məni dəng eləməyə. Gah yalvarıb-yaxarib üzr istəyib deyirdi ki, bütün keçmiş səhlərini başa düşüb, indi olanlara görə it kimi pəşman olub, son illər ərzində mənə qarşı nə qədər haqsız, ədalətsiz, alçaq olduğunu boynuna alır və bundan sonra hər şeyin tamam başqa-cür olacağına and içir. Görəndə ki, "sonrakı pəşmançılıq" sərbətləri kar eləmir, taktikasını dəyişdi və mənə hədə-qorxuyla təsir eləməyə başladı. Bir gün bəyan etdi ki, iş yerimdə mestkoma, komsomol təşkilatına, nə bilim daha haralara şikayət edəcəm, qanuni nikahda ola-ola onun-bunun məşinə minib sovet əxlaqına zidd işlərlə məşğul olduğumu xəbər verəcəm... Nəhayət, bir gün hər şeydən bezib Manafa ağzımdan çıxanı dedim və dəstəyi çırpıb tele-fonun şnurunu hirsə dibindən qopardım.

Denən, daha telefonun nə günahı vardı?

Sentyabr' 65

Bəlkə də bu günlər həyatımın ən çətin sınaq günləridir.

Çalışıram heç kimdən kömək istəməyim, çətinliklərin içindən tək başına çıxım. Hətta telefonu də düzəldirmirəm ki, onun-bunun "qayğı və nəvaziş" dolu sorğu-sualını eşitməyim.

Bəs Zaur? Doğrusu, onu da görmək istə-mirəm. Həyatımın indiki dönəmində, bu hadisə-lərin içində Zaurun yeri yoxdur.

Sentyabr' 65

Səhərdən boşanma sənədləriylə məşğul idim. Məhkəmədə o qədər çənə döyüb yoruldu ki, axırda acizliyimi anlayıb təslim oldum və bir saat əvvəl Spartaka zəng vurdu. O dəqiqə dedi ki, darıxma, hakim mənim yaxın dostumdur, işini bir həftəyə, uzağı on günə həll eləyər. De-dim, çox sağ ol, əzizim, sən olmasaydın neynər-dim. Həmişəki kimi şit-şit zarafat elədi. Güldüm. Daha doğrusu, özümü gülməyə məcbur elədim. İndi bütün Bakı şəhəri Manaf sərbətə ayrıl-mağımız haqqında xəbər tutacaq. Eh, daha nə fərqi var ki?

Yorulmuşam, elə yorulmuşam ki! İstəyi-rəm başımı straus kimi quma basdırıb heç kəsi görüb eşitməyim.

Oktyabr' 65

Bəyəm məqsəd bu deyildi? Bunu istəmir-dim mən bunca illər uzununu? Sevib saymadığım, haqqında yalnız ikrah hissiylə düşündüyüm insandan qurtulmağı, bəlalı evliliyimin dəhşətli yuxu tək bir gün bitib qurtarmasını,

bununla da bütün alçaqlıqlara, xəyanətlərə, yalanlara son qoyulmasını arzulamırdımmı? Bəli, şübhəsiz elədir, amma...

Nə üçün bu səhər hamamda Manafın unuduğu ülgücünü görəndə qəhər boğazımı sıxdı?

...Bəlkə ona görə ki, Manaf məni yer üzündə yaşayan insanların hamısından daha yaxşı tanıyır və nəyə qadir olduğumu bilirdi? Bəlkə o, ürəyimin ən qaranlıq yerlərində üstü-örtülü saxladığım, hətta özümə belə açmadığım, açılmasından qorxdığım, etirafından çəkindi-yim istəyimi duyub anlamışdı? Ülgücünü də burada bunun üçün unutmuşdu?

Oktyabr' 64

...Adətim üzrə vannanı suyla doldurub ora saktiləşdirici "xvoya" balzamını tökdüm, suyu köpükləndirdim, soyunub asta-asta içinə ayaq basdım, gözlərimi yumdum. İstilik canıma yayıldıqca bütün stresslərimin, əsəbiliyimin bədənimdən qopub suda yavaş-yavaş əridiyini hiss edirdim. Ülgüc vannanın qırağında, əlimin altında idi. Onu götürdüm, o yan, bu yanına çevirdim...

Köpük tədricən qəşəng çəhrayı rəngə boyandı. Gözlərimi yumdum. Bədənim çəkisiz-ləşdi. Həyatımda heç vaxt özümü belə yüngül hiss eləməmişdim. İlahi, bu nə gözəl və təkrar-olunmaz bir duyğuydu!

...Oyandım. Yatağımdaydım. Başımın üstündə Manaf dayanmışdı. Əlimi əlinin içində alıb diqqətlə üzümə baxırdı. "Qorxma, indi gedirəm, ülgücümü götürməyə gəlmişdim..." - dedi. Sonra yox oldu...

...Demək, Manaf məni xilas etdi?

Qəribədir, bərabər həyatımız boyu qanımı içən adam, ayrılmağımız ərəfəsində məni qan itirmədən qurtardı!

Oktyabr' 65

Dünən günorta saat 13:32-də bizi rəsmi boşadılar. Dünən axşam 7-8 arası Zaur ilk dəfə bizə gəldi...

Həmin vaxt Mədinəylə mətbəxdə şabalıd qovururduq. Qonaq otağındakı masanın üstün-də isə üç qədəh konyak bizi gözləyirdi.

Otağa girər-girməz Zaur həmin konyak qədəhlərini gördü. Dedim ki, narahat olmasın, evdə özümlə Mədinədən başqa heç kim yoxdur. Soruşdu bəs onda üçüncü qədəh kimin üçündür. Susdum. Bir tərəfdən Zaurun şübhələri məni bezdirib darıxdırırdı, digər tərəfdən isə elə yo-rulmuşdum ki, artıq sözsöhbətə halım yox idi. Ağılıma dərhal əntiqə bir fikir gəldi. Qısaca ca-vab verdim ki, qədəhi Zaur üçün qoymuşam. Bax

eləcə, onun gəlişini əvvəlcədən duymuşam.
Yəqin ki, inanmadı. Özü bilər...

Mənə şübhəylə baxdı.

Axı necə deyəydim mən Zaura ki, o qədəhin heç kimə dəxli yoxdur? Sadəcə, yalqız-lığımın rəmzidir bu qədəh. Həyatda mənim ən sadıq və dəyişməz dostum olan təkliyəmin maddi təzahürüdür o...

...Heç kim, heç kim insanı özündən, daxilindəki təkliyindən ayıra bilməz. İnsan bu dünyaya tək gəlib, tək getdiyi kimi həyatıboyu da təkdir. Sadəcə qismətdənmi, ya təsadüfdən-mi ömrüboyu cürbəcür insanlarla rastlaşır, ünsiyyət qurur və bəzən hətta zənn edir ki, bu münasibətlər onu təkliyindən ayırır. Əsla! Heç kəs insanı daxilindəki tənhalıqdan qurtara bilməz! Ona görə də hərə təkbaşına qərar çıxar-malıdır: insan qalabalığı içində qeyb olmalı, izdihamda yayılmalı, yoxsa təkliyi mütləq həqiqət kimi qəbul edib hər şeydən və hamıdan uzaqlaşmalıdır...

Tənhalıqdan qorxsam da, ondan qaçsam da, anlayıram ki, ətrafımı adamlarla doldurma-ğım özümü aldatmaqdır. Onsuz da, bu adamlar ömrümün hansısa kəsiyində həyat konsertimin hansısa hissəsini ifa etmək üçün lazımdır, partiyalarını çalıb tədricən yox olacaqlar... Sonra isə konsert qurtaracaq.

Çünki bu dünyada əbədi heç nə yoxdur. Əbədi olan yalnız insanın içindəki sonsuz tənhalığıdır...

4 noyabr' 65

İşdəyəm. İndi artıq gündəliyimi evdə yazı bilməyəcəm, çünki orda Zaur var. Dünən ata-anasıyla dalaşmış, "Moskviç"ini də atıb yanıma köçüb... Bu fədakarlığı mütləq qiymətləndiril-məlidir!

Yəqin ki, onu qəbul etməməliydim, evinə, valideynlərinin yanına qayıtmalı olduğunu deməliydim. Amma mən yalan danışmaq istəmi-rəm. İstəyirəm Zaur yanımda olsun. Çünki özümdən qorxuram, tək qalmaq istəmirəm. Yə-qin mən çox eqoist adamam və amansız qadı-nam... Neyləyəsen?

9 noyabr' 65

Rahatam... Həqiqətən də rahatam! Bəlkə də son illər ərzində ilk dəfədir ki, bunu belə qətiyyətlə deyə bilərəm.

Zaurla günün günorta çağında əl-ələ tutub şəhərin izdihamlı küçələriylə gəzişəndə də, bulvarda oturub başımı onun çiyinə qoyanda da, kinoya axşam seansına növbəyə bərabər dayananda da, konsertdə köhnə tanışlarımıza rast gələndə də... Yəqin ki, azad olmaq elə budur: maraq dolu nəzərlərdən gizlənməmək, dedi-qodulardan, ara söz-söhbətlərdən və qeybətlərdən üstün durmaq...

12 noyabr' 65

Sanki balaca uşaqdır Zaur. Səhərlər yuxudan elə çətin oyanır ki, guya bütün gecəni daş daşıyıb...

Amma ona qulluq eləməkdən xoşum gəlir. Manafla bağlı heç vaxt belə hisslər duymamış-dım mən...

Hərdən özümü ana kimi hiss eləyirəm. Bu səhər Zaur ağzındakı loxmanı çeynəyə-çeynəyə ciddi-ciddi həmin fikri söylədi: "Təhminə, sən-dən əntiqə ana olardı. Niyə bəs uşaq götürmür-sən?" Gülümsündüm. Zaur yaralı yerimə toxunmuşdu. Dedim, Zaurik, bilirsən, həyatımda hər şeyin özümünkü, az da olsa, mütləq mənə məx-sus olmasını istəyirəm. Uşaq da mənimki olma-sa ömrüboyu qorxu içərisində yaşayacam ki, nə vaxtsa ağzıgöyçəklərdən biri mütləq mənim ögəy ana olduğumu balama danışacaq...

Əyilib çiyнімdən öpdü, başını dizlərimin üstünə qoyub gözlərimin içinə baxdı. Gülüm-sündüm, qayğısız tonla dedim: "Neynirəm axı mən uşağı? Daha uşağım var da. Özü də hazır, boylu-buxunlu, yaraşılı, ali təhsilli..." Sonra fikirləşib əlavə etdim: "Amma heyf ki, bir gün gələcək, bu uşaq da başqaları kimi mənə atıb gedəcək..." Həmin dəm Zaur barmağımı dişlədi. Qəfil ağrıdan qışkırdım, Zaurun tərə-sinə bir şapalaq vurdum. Məni qucaqlayıb çarpayıya itələdi, sonra özü də üstümə yığıldı...

14 noyabr' 65

Kobud, gönüqalın, köntöy, çox vaxt qaşqa-baqlı, bəzən qara-dinməz, amma uşaq kimi sadalövə, ürəyi yuxa kimi yumşaq, mənə sevən Zaurum, səni itirməkdən qorxuram...

17 noyabr' 65

Bir azdan efirə çıxmalıyam. Ölürem, yuxum tökülür, gözlərim də az qala yumulur. Qrimçi Stella üzümə diqqətlə baxıb gülümsün-dü. Allah bilir, nə fikirləşdi...

19 noyabr' 65

...Bu gecəni yenə yatmamışıq: bu dəfə musiqiyə qulaq asıb rəqs eləmişik. Nə yaxşı ki, Zaurun da mənim kimi cazdan xoşu gəlir. Axı insanları bir-birinə bağlayan vacib şeylərdən biri də oxşar musiqi zövqləridir. Düzdür, caz-dan Zaurun başı mənimkindən yaxşı çıxır, am-ma Azərbaycan xalq mahnılarını yaxşı bilmir və bu musiqiyə atamdan keçən aludəçiliyimə istehzayla yanaşır. Amma əminəm ki, gec-tez Zauru da xalq mahnılarını dinləməyə alışdıracam və onların ecazkar sehrindən o daha ömrü-nün sonunacan qurtula bilməyəcək...

22 noyabr' 65

Yenə zəng vurmuşdu. Ağzından çıxanı döşədi canıma...

Mədinə dedi ki, belələrinə cavab vermə-yəndə qudururlar. Dedim mən onunla ağız-bağız verə bilmərəm. Mədinə məsləhət gördü ki, arvadın səsini eşidən kimi dəstəyi asım. İndi elə belə eləyirəm. Amma hər dəfə telefon zəng çalanda ürəyim qırılır. Zaur heç nə bilmir. Guya bilib neyləyəcək ki...

25 noyabr' 65

Görəsən soyuducunu, mətbəxdəki bütün dolabları ərzaqla doldurub telefonu kəssək, televizor və radionu qurmasaq və evdən çıxma-saq, nə qədər yaşaya bilərik biz belə? Bir həftə-mi, on günmü, bir aymı? Düşünürəm: özümüzü hamıdan və hər şeydən ayırsaydıq bəlkə də ara-mızda nəsə alınardı...

26 noyabr' 65

Artıq işimə də zəng vurur, partkoma, milisə, mərkəzi komitəyə, day nə bilim haralara xəbər verəcəyi ilə hədələyir. Pah atonnan, ikinci Manaf!

Ağılsız qadın, elə bilir ki, bütün bunların mənə təsiri var. Bir dəfə dözməyib dedim ki, oğlunuzu güclə saxlamamışam ki, görünür, əlinizdən elə cəzana gəlib ki, evə qayıtmaq istəmir. Deyəsən, hikkəsindən boğuldu.

27 noyabr' 65

Dünən Zaur, nəhayət, hər şeyi bildi: tele-fonu götürəndə dəstəyi əlimdən qapdı, anasının səsini eşidib əvvəlcə duruxdu, sonra qıp-qırmızı qızarıb ancaq bunu deyə bildi: "Dünən də o idi?" Başımı tərpətdim: "Sən bura köçəni hər gün zəng eləyir..." Yazıq Zaur, axı onun nə taxsırı var ki, anası belədir?

28 noyabr' 65

...Nə üçün insanlar seçib sevdiklərinin varlığına ürəkdən sevinə bilmir, daha geniş qəlb-li olub yaxınlarını sadəcə onların təkrarolun-mazlığına, qəribəliyinə, mürəkkəbliyinə və eyni zamanda sadəliyinə görə qiymətləndirmir? Axı hər bir insan fərddir və dünyada ondan daha heç yerdə yoxdur. Bəs onda nə üçün onu mütləq dəyişdirmək, vərmişlərinə, təsəvvürlərinə, özünə uyğunlaşdırmaq, bənzətmək, adiləşdirmək, bayağılaşdırmaq lazımdır?

Bəlkə heyvanların qırmızı kitabı kimi, insanların da qırmızı kitabı olmalıdır? Və bu kitaba başqalarından fərqli adamları nadir ekzemplarlar kimi salıb onları həmin o kökü kəsilmiş heyvanlar kimi qorumaq gərəkdir?

29 noyabr' 65

Axşam televizorla kinoya baxırdıq. Filmdə toy səhnəsi var idi. Həmin an üzümü Zaura tutub dedim: "Zaurik, bilirsən necə istərdim ki, mənim də toyum olsun. Özü də lap elə bizim dədə-baba qaydasıyla: əvvəl elçilər gəlsin, həri alsınlar, sonra nişan, sonra toy olsun. Uzun ağ paltar, çalğıcılar, gəlin havası, güzgü, şamlar. Axı bunların heç biri olmayıb məndə..." Sonra bir az düşünüb əlavə etdim: "Əlbəttə, sənə başına gələcək bunlar. Elçi də göndərəcəksən, nişanın da, toyun da olacaq. Amma, vallah, heç cür səni Spratakla yəznə-qayın təsəvvür eləyə bilmirəm". Zaur başını bulayıb etiraz eləmək istədi. Hirsələndim: "Bilirsən nə var? Başını-zadını yelləmə, doğrudan da gül kimi qızdır. Elə bilirsən siz kişilər evlənilib qadınları xoşbəxt eləyirsiniz?"

Bu dəfə də heç nə cavab vermədi Zaur. Nə də deyəcəkdə? Yalnız siqaret çıxartdı, əsəbi hə-rəkətlə kibrit çəkdi, həmin dəm kibritin qılgılı-mından bir qor sıçradı, divarın küncündə dayan-mış tələbəklik illərində Bolqarıstandan gətirdiyim əlvən hava şarının üstünə düşdü. Şar partladı.

Son ümidim kimi...

30 noyabr' 65

Mətbəxdə oturub çay içirdik. Son günlərin söz-söhbəti hər ikimizin əsəblərini tarıma çəkmişdi. Bir də gördüm ki, Zaurun gözləri bir nöqtəyə zillənib, halını anlayıb zarafatyana dedim: "Hə, nə olub, uşağın gözləri yenə yol çəkir. Olmaya "Moskviç"i yadına düşüb?"

Bilirdim ki, düz demirəm, bilirdim ki, Zaurun intizarını, ata-ana həsrətini təkcə "Moskviç"lə bağlamaq doğru deyil, bu vəziyyət-də bəlkə də onun imdadına yetməli, təsəlli verib ovutmalıydım... Axı bütün zahiri kişiliyinə baxmayaraq ürəyində Zaur balaca uşaq idi. Hərdən mənə hətta elə gəlir ki, Zaurdan bir neçə ay yox, bəlkə də bir əsr böyüyəm və mənim bildiklərimi yaşayıb anlamaq üçün Zaura heç bir ömür bəs etməz.

Amma bu dəfə də bacarmadım. Çünki özüm də bezmişdim. Anlayırdım ki, münasibət-lərimizdə artıq elə bir çat əmələ gəlib ki, onu daha heç bir nəvaziş və qayğıyla yapışdırmaq, calamaq olmaz, əksinə, bu çat günü-gündən dərinləşir və onun arasından dibi görünməyən uçuruma yol açılır...

Bir də, axı özüm də bilmirdim ki, Zaurdan nə istəyirəm. Anlayırdım ki, artıq nə Zaur, nə başqa birisi içimdə olan dəhşətli boşluğu doldur-mağa qadir deyil. Çünki bu nə Zaurluqdur, nə də mənlik. Bu, artıq başqa bir şeydir. Tamam

başqa. Və bunu nə Zaurun anlamağa gücü ça-tar, nə də mənim anlatmağa.

Nəyin başlanğıcı idi bu hiss? Nədən xəbər verirdi o mənə? Nə bilim axı... Bir onu tam dəqiqliyiylə anlayırdım ki, bu hiss bizim münasibətlərimizin axırına çıxacaq.

Siqaret yandırdım, dərin bir qüllab vurub tüstüsünü havaya buraxdım: "Bax bu tüstü kimidir bizim münasibətlərimiz" - əlimi yelləyib tüstünü qovdum - "görürsən, heç bir şey yox-dur..." - dedim.

1 dekabr' 65

Dünən yanıma Dadaşı elçi göndərmişdilər. Daha nələr söyləmədi mənə bu iyrenc adam... Düzü, Dadaşın dediklərini nəyinki yaza, heç dilimə də gətirmək istəmirəm. Sözün kəsəsi, şərt Zauru onlara qaytarmağım, əvəzində məni rahat buraxmaları idi...

Aman allah, necə də yorulmuşam bütün bunlardan! Özümü elə aciz və köməksiz hiss eləyirəm ki!

...Dadaşla söhbətdən sonra evə qayıda bilməzdim. Şəhərin küçələriylə dolaşa-dolaşa, özüm də bilmədim necə oldu, hansısa avtobus dayanacağına gəlib çıxdım. Beş dəqiqə keçmə-miş avtobus da özünü çatdırdı, qabağında dayanıb sınıx-salxaq qapılarını açdı. Doğrusu, avtobusa minəndə nömrəsinə baxmamışdım, təbii ki, marşrutunu da bilə bilməzdim. "Eh, hara gedir getsin, indi nə fərqi var ki..." - deyə düşündüm.

Salon ağzınacan dolu idi. Üstəlik neçə vaxtdan bəri dayanacaqda gözləyən camaat içəri dürtüləndə nəyinki tərpnəməyə, heç nəfəs almağa macal qalmamışdı. Bu dəfə: "Nə işim vardı mənim bu dayanacaqda, nə vacib idi bu avtobusa minmək?" - deyə öz-özümə deyindim. Birdən gözüm lap arxada, pəncərənin yanında bir boş yer seçə bildi. Həmin yerə, nədənsə, heç kəs oturmurdu. Ayaqlarım sızım-sızım sızıldı-yırdı. Nəyin bahasına olursa olsun oturmaly-dım. Yorğun, deyingən sənişinlərin arasıyla güc-bələyda siyirilib əyləşdim. Uzun bir yol getdik...

Yolda, deyəsən, yuxulamışdım, çünki uzun bir məsafəni necə qət etdiyimizdən xəbərim olmadı. Bir də ayıldım ki, salonda məndən və sürücüdən başqa ins-cins qalmayıb. Həmin dəm avtobus da qəfil dayandı, dal qapılarını tayba-tay açıb daha tərpnəmədi. Yerimdən qalxıb qapıya tərəf getdim, avtobusdan endim. Axşam düşmüş, hava qaralmışdı. Seyrək yağış çisələ-yir, aradabir acı külək əsirdi. Plaşımın yaxalı-ğını qaldırıb ətrafa göz gəzdirdim: bom-boş idi. Qorxdum, yenidən avtobusa qayıtmaq istədim, amma bir də dönüb gördüm ki, avtobus yerli-dibli yox olub. Anladım ki, bu çöl-biyabanda məndən

başqa heç kəs yoxdur. Dəhşət məni bürüdü. Tüklərim biz-biz durdu. Əslində, bir yerdə dayanıb gözləmək mənasız idi. Sürətlə addımlamağa başladım. Bir xeyli yol getdim. Hara getdiyimi özüm də bilmirdim. Təki buradan uzaqlaşaydım. Birdən, yüz-yüz əlli metr aralıqda bir qaraltı gördüm. Deyəsən, tikili idi... Ona yaxınlaşdıqca buranın hara olduğunu da tədricən anladım. Ürəyimə qarışıq hisslər doldu: həm qorxur, həm tələsir, həm də vahimələnirdim. "Tikili" yayda Zaurla təsadüfən üstünə çıxdığımız həmin o pir idi. Vaxtilə burada məhəbbət günlərimizin ən möcüzəlisini yaşamışdıq. Nədənsə, o gün ürəyimə qərribə bir arxayınlıq dolmuşdu ki, bu kəs allah bizə mütləq uşaq payı verəcək və həmin pay allahın bizə ən əvəzsiz bəxşişi olacaq...

Pirin girişinə çatıb aralı olan qapılardan boylandım, içəriyə yavaşca ayaq basdım. Həmin an ürəyim bərk-bərk döyünür, pambıq kimi yumşalan dizlərim bədənimin ağırlığına tab gətirməyib bükülürdü. Nə vaxtsa kölgəsi və səriniyində gizləndiyimiz pir indi qaranlıq və soyuq idi. Təbii ki, bu havada qaranquşlardan da əsər-əlamət qalmamışdı. Günbəzin altına keçib başımı qaldırdım, tavandakı deşikdən göyə baxdım. Zülmət qaranlıq gördüm. Yalnız külək yad-yad uğuldayırdı. Dizlərim üstə çöküb alnımı buz kimi soyuq döşəməyə dirədim. Birdən haradansa zəif bir səs gəldi. Qulaq verdim, dinlədim. Uşaq səsi idi. İçin-için ağla-yırdı. Bu səs uğuldayan külək tək iliyiməcən işlədi. Əmin idim: bu gecə olanlar gələcəyim-dən xəbər verirdi. Bunu artıq tam aydınlığıyla dərk etmişdim. Daha heç nə barədə fikirləşə bilmirdim, sanki beynim qıc olmuşdu.

Nə qədər vaxt keçdiyini bilmədim. 5 dəqiqə, bəlkə də bir saat...

Bir də gördüm ki, çöldən signal səsi gəlir. Dönüb arxaya baxdım. Qapının arasından zəyif işıq düşürdü. Ayağa qalxıb çölə çıxdım. Bayaq-kı avtobus qapının ağzında cabacağ dayanıb məni gözləyirdi. Nömrəsi "6" idi...

Növbəti səhifədəki yazılar güclə oxunur-du. Mürəkkəblə yazılmış sözlər üzərinə düşən yaşdan yayılıb bir-birinə qarışmışdı. Yazıların ümumi mənasını yalnız ayrı-ayrı sözlərdən anlamaq olurdu.

2 dekabr' 65

Vəssalam... Eşq-məhəbbət, sevgi, çılğınlıq, ehtiras! Hər şey, hər şey bitdi...
Sonu da bax belə dözülməz...

Bundan sonra...

... nə var ki...

Çünki heç vaxt mənə inanmırdı. İlk gündən məni yüngülün biri sayırdı. Bunun üçün də yaxınlaşmaq fikrinə düşmüşdü. Hamı kimi...

Hətta ən xoşbəxt günlərimizdə belə...

Amma...

Dedim, əsl kişi... Dedi... bunu bacarmadım...

Dedim yüyür anavın yanına, alçaq...

Üzümə şillə çəkdi... Şillə-ə-ə!!!

Hər şeyi unutmaq... unutmaq... unutmaq... İçib unutmaq, beyni lampa kimi söndürüb unutmaq...

Yuxulamaq, yatmaq, yuxuda heç nə gör-məmək...
Kaş yata biləydim... Yatıb unuda biləydim.
Səhərə necə çıxasan, necə dözsən səhə-rəcən, ilahi!
Bir təsəllidir sənə ol söz ki, derlər var sübh...
İnsanlar işıq, mənə qaranlıq həsrətində-yəm.
Yuxu həsrətində...
Demə belə olurmuş ayrılığın üçündə...

4 dekabr

...Maraqlı fikir gəldi ağıma. Düşündüm ki, Zaurla xoşbəxt olduğumuz vaxtlarda geyin-diyim bütün paltarlarımı çıxarıb iyləsəm, bəlkə də o günlərin rayihəsini duyub həmin anları bir də yaşaya bilərəm...

Dərhal şifonyerimi açıb əlimə gələn paltar-larımı çarpayuya tökdüm.

Mavi kremplin kostyumum. Onu ilk dəfə geyindiyim gün Zaurla nəşriyyatın dəhlizində pencərənin yanında dayanıb "Dama s kameli-yami" pyesi haqqında danışırıdık. Zaur bu əsəri təzəcə oxuyub bitirmişdi və təəssüratıyla bölü-şürdü, gülümsəyib deyirdi ki, indi başa düşür ki, nə üçün bu pyesi ona məsləhət görmüşəm, çünki əsərin əsas qəhrəmanı mənə bənzəyir. Yadım-dadır, o an qarışıq hisslər keçirdim, hətta bir balaca tutuldum da, sanki Zaur hansısa bicli-yimin üstünü açmışdı. Doğrusu, özümü Violet-taya heç bənzətmirdim. Amma, nədənsə, mənə elə gəlirdi ki, Zaur Alfredə oxşayır. Əslində, hər ikimiz haqlı çıxdıq. Violet-taya tam bənzə-mək üçün yalnız son addımı atmağım qalırdı...

Ağ çiçəkli ipək donum. Yüngül olduğundan onu tez-tez çimərliyə geyinərdim. Elə paltarda-ca dənizə girər, dizəcən islanardım. Sonra üzü küləyə dayanıb ətəyimi qurulayardım. Xəzri paltarımı yelkən kimi qaldırıb yalın ayaqlarıma çırpardı. Həmin vaxt Zaur qayada oturub mənə tamaşa edərdi. O baxışını yadıma salanda indi də bədənimə xoş istilik yayılır...

Çəhrayı tikişli tünd göy caketim. Yadımda-dır, bir dəfə caketin düyməsi Zaurun ehtirasına tab gətirməyib qopdu və kinoteatrın qaranlığın-da həmişəlik qeyb oldu. Seansdan sonra küçəyə çıxanda Zaurun köhnə uşaqlıq dostuna rast gəldik. Dost Zaurla xoş-beş eləyə-eləyə cake-timdəki aradan gözün çəkmirdi. Bunu sezən Zaur da hirsindən boğula-boğula qalıb dostun-dan yaxa qurtarmaq üçün cürbəcür bəhanələr axtarırdı...

Ağ düyməli qırmızı donum. Zaur deyirdi ki, paltarlarımın hamısından daha çox mənə bu qırmızı don yaraşır.

Onu dənizə ilk dəfə gedəndə geyinmişdim. O gecə göyə təzə ay çıxmış və saysız-hesabsız xırda-xırda ulduzlar səpələnmişdi. O gecə Zaur "Əsli və Kərəm"-i nağıl eləmiş, Əslinin paltarındakı düymələrdən danışmışdım. Onda Zaur demişdi ki, Kərəm axmağın biridir, çünki Əslinin donundakı düymələri axıracan açmağa ehtiyac yox idi...

Qayçını götürüb donumdakı bütün düymə-ləri bir-bir kəsdim. Onlardan muncüq düzüb boynuma taxdım.

Sonra üzümü paltarlarıma basdırıb o ki var ağladım... Bəxtəvərliyimin qoxusunu ciyrlərimə çəkdikcə onu hafizəmdə saxlamağa çalışdım. Sonra

paltarlarımı bir torbaya yığıb, həyəətə aparıb pyaniskə tetya Frosyaya bağışladım.

5 dekabr' 65

Aman allah! O nə qiyamət idi gecə qopar-dığım? Divardakı bütün şəkillərimi cırıb yandır-mışam.

Bədbəxt Mədinə... Axı o neyləsin? Gecə-yarısı qaçıb gəldi yanıma. Vallah, özüm özüm-dən iyrenirəm. Nifrət edirəm özümə! Olmasın Zaur, olsun Nəsrəddin şah, dəyərdimi elədiklə-rim onun əziz canına?

Yazıq Mədinə, yəqin elə bilir ki, başıma hava gəlib. Hətta gecəylə "skorı" çağırmaq istə-di.

Yox belə olmaz. Olmaz, olmaz!!!

Özümü ələ almalıyam, daha o zəhirmarı dilimə vurmamalıyam. Maqnitofonu da zibil-xanaya tullamaq, ya da Mədinəyə vermək la-zımdır. Yoxsa, bu havalar olan-qalan ağlımı da başımdan çıxaracaq.

İçim yanır, göynəyir...

Sanki, içərimdəki boşluq nəhəng bir əcdahaya çevrilib canımı gəmirir.

6 dekabr' 65

Zaur... Kim bilir, bəlkə həyat elə gətirdi ki, bu gündəlik nə vaxtsa sənin, yaxud bu yazıları sənə verə biləcək başqa bir adamın əlinə düşdü? Axı özün də artıq görürsən ki, bu dünyada heç nə səbəbsiz yerə olmur.

Hər halda, ürəyimdəkiləri sənə çatdırma-ğın başqa yolunu görmədiyim üçün hər şeyi bura yazıb gec də olsa bilməyini istəyərdim.

Birincisi, onu bilməyini istəyərdim ki, indi oxuyacaqların vicdanımı sakitləşdirmək və ya özümü ağa çıxarmaq üçün yox, bütün baş verənlərə gözlərini açmaq üçündür, əzizim.

Bu günkü hadisədən sonra mənim haq-qımda nələr fikirləşdiyini təxmin edirəm, əlbəttə. Daha doğrusu, həmişə fikirləşdiyini, barəmdə düşündüyünü, nəhayət ki, qətiləşdirib arxayınlaşacağını zənn edirəm. Çox güman ki, indi ilk şoku yaşayıb ürəyini buz kimi saxla-mısan və hətta o gün üzümə çəkdiyən şilləyə görə özünə afərin deyirsən, yəni ki, əcəb eləmişəm, lap yerinə düşüb o satqına vurduğum şapalaq. Nə deyim, canın sağ olsun, sevgilim! Daha mənim kimi qadınla sənin aləmində başqa necə rəftar eləmək olar ki? Əslinə qalsa, bəyəm həmişə öz-özünə bunu sübut eləmək istəməmi-sənmi, canım?

Nə isə... Bizimki də bura qədərmiş.

Odur ki, Zaurik, gündəliyimin yerdə qalan hissəsini yalnız və yalnız sənə həsr edirəm. Allah qoysa, gün gələr, hər şeyi oxuyub başa düşərsən. Bir sözlə...

Sən gedəndən sonra 3 sutka gecə-gündüz yatmadım. Bilirsən ki, həmişə yuxusuzluqdan əzab çəkmişəm. Sutkanın mənim üçün ən dəhşətli vaxtının gecə olduğunu da xatırlayır-san, yəqin ki... Bu saatlarda tək qalanda az qalırım özümü öldürürəm. Bunu etməmək üçün evin bütün işıqlarını yandırır, musiqiyə qulaq asır və... içirəm. Ta hava açılanacan...

Bu gecə də belə oldu. Yalnız səhərə yaxın bir-iki saat gözümün çimirini ala bildim. Bu vaxt qərribə yuxu gördüm. Guya maşınla harasa gedirdik. Sən sükan arxasındaydın. Mən arxada oturmuşdum, boynunu qucaqlayırdım. Birdən sən boğulmuş kimi əllərimi boğazın-dan aralamağa başladın. Elə bil, məndən

xilas olmaq istəyirdin. Həmin an əllərini sükandan ayırdın, mən də sükandan yapışb onu sol tərəfə burdum. Maşın döndü və yolun sol kənarındakı uçuruma doğru getdi...

Öz qışqırığıma oyandım. Telefon zəng çalırdı. Dəstəyi qaldırdım. Spartak idi. Dedi ki, evimin altındakı avtomatdan zəng vurur. Yəqin ki, ayrılmağamızdan artıq xəbəri var idi. Dedi, düş gedək, bir az maşınla şəhəri fırlanaq. Əvvəlcə etiraz eləmək istədim, amma içki içəcə-yimi düşünəndə ürəyim sıxıldı, dedim gözlə, indi düşürəm. Cəld hazırlaşdım və bir azdan Pirşağı yoluna çıxdıq...

Bir neçə saat sonra həmin yolda səninlə qəfil rastlaşanda, sən də təzə maşınla dalımız-ca düşüb bizi izləyəndə və nəhayət qabağımızı kəsib Spartakın sifətinə yumruq çəkəndə yuxu-mun hara yozulacağını da qəfil anladım. Bu, son idi. Hər şeyin sonu. Uçuruma aparın yol...

...Həyatda isə, Zaurik, hər şey daha prozaik və deyilməyəcək qədər sadədir. Əslində, Spartakla Pirşağıdakı bağlarından qayıdırdıq. O vaxt səni ora nə üçün dartıb apardığımı söyləmədiyim həmin o bağdan...

Zaur...

O bağ Səmədgilin bağı idi. Bəli, həmin balaca Səmədin ki, atasını 52-ci ildə guya Türkiyədəki qohumlarıyla yaxın əlaqədə oldu-ğuna və ailəsiylə oraya biryolluq köçməyi planlaşdırdığına görə tutub qazamata basmış, ailəsini isə Rusiyanın uzaq Petrapavlovsk-Kamçatsk şəhərinə sürgün eləmişdilər. Həmin o Səmədin ki, anası İsmət xala sürgündə sətəlcəm olmuş, Gülməşəkər bacıları isə Sovet İttifaqının ucsuz-bucaqsız ərazilərindəki uşaq evlərinə səpələnib itkin düşmüşdülər... Və həmin o Səmədin ki, nəyinki ailəsi ilə Rusiyanın ucqar nöqtəsinə gedib çıxmış, heç həmin o müdhiş yay günü doğulduğu doğma Bakı şəhərinə belə qayıda bilməmişdi... Çünki, Zaurik, o səhər mən onu öldürmüşdüm...

...Həmin o avqust səhəri Səməd küləfrən-gidə oturub dallarıyca Pirşağıya göndərilən xüsusi idarənin maşınını görəndə hamıdan qabaq duyuq düşüb evdən qaçmışdı. O gün xü-susi idarənin işçiləri yaxınlıqlakı bütün bağları, (o cümlədən bizimkini) alt-üst edib, amma uşa-ğı tapa bilməyib kor-peşman şəhərə qayıtmış-dılar...

Və yalnız o gecənin səhəri hamı yatanda balaca Səməd bağımıza gəlib məni səsləmişdi: "Təhminə hani?"...

O gecəni Səmədlə onların bağında olduq. Məni öpüslərə qər q etdiyim həmin o otaqda yırtılıb içəlatı yerə tökülmüş yorğan-döşəyin, güllü yastıqların, iri abqora şüşələrinin, pərakəndə səpələnmiş uşaq oyuncaqlarının və küncə yığılmış xalça-palazın arasında gizlənib iki uşaq səhəri qarşılıdıq. Əvvəlcə, Səməd sinəmə qısılib o ki var ağladı. O qədər ağladı ki, əynimdəki paltarın yaxalığı teyxə yaş oldu. Sonra başını dizimə qoyub yavaş-yavaş sakit-ləşdi və bir azdan fisildamağa başladı. Aramla nəfəs aldığımı eşidəndə bildim ki, yuxulayıb.

O gecə yatamıdım... Bir tərəfdən qorxu, o biri tərəfdən ağcaqanadlar yatmağa qoymadı. Bəlkə də ömrüm boyu məni qarabaqara izləyən yuxusuzluq dərdinə o gecədən sonra düçar oldum...

Hər nə isə, dan yeri söküləndə gözlərimi yumub bir az mürügüləyən kimi oldum və həmin dəm darvazanın qabağında dayandırılan maşının kəskin əyləc səsini eşitdim. Əvvəlcə, bil-mədim qorxam, ya sevinəm. Dedim, bəlkə Səmədin qohumları ailəsinin xahişiylə onu apar-mağa gəlib. Sonra düşündüm ki, yəqin bu, elə İsmət xalagili aparan həmin o boz kostyumlu və boz şlyapalı kişilərdi gəliblər. Ürəyim bərk-bərk döyünməyə başladı.

Maşının motorunu söndürdülər. Sonra qapısı açılıb şappıltıyla örtüldü. Bu səsə Səməd də diksinib oyandı. Əvvəlcə, yuxulu-yuxulu mənə baxdı, sonra dəhşətdən böyüyən gözləriylə pəncərəyə zilləndi. Sükut çökdü. Nəfəsimizi dərməyə belə qorxurduq. Səssizlik mənə elə sonsuz göründü ki, səbirsizləndim və az qala yerimdən durub, çölə atılıb qışqırmaq istədim ki, budur e baxın, biz buradayıq! Nəhayət, ad-dım səsləri eşidildi və yavaş-yavaş yaxınlaş-mağa başladı. Hər addım qulaqlarımda vahi-məli əks-səda yaradırdı. Səməd qoluma qısılib qorxusundan hıçqırırdı. Səs yaxınlaşdıqca uşa-ğın hıçqırığı da güclənirdi. Özümü itirdim. Səmədə yalvardım ki, səsini kəssin. Amma na faydası? Uşaq qulaqlarını tıxayıb heç nə eşitmək istəmirdi. Onda əlimin altındakı güllü yastıqlardan birini götürüb sifətini bağladım. Bir neçə dəfə əlimdən qurtulmaq istədi, quş kimi o yan bu yana çırpındı, cıqqılı ayaqlarıyla hirsələ yeri döyəclədi, ayaqqabısının bir tayı ayağından çıxıb bir qırağa düşdü, ayağı abqora şüşəsinə ilişdi, şüşənin ağzı açıldı, böyrü üstə düşüb taxta döşəmədə iz və tünd sirkə qoxusu buraxa-buraxa küncə diyirləndi.

Sonra uşağın gücü yavaş-yavaş tükəndi və o çarəsiz halda əllərini yana atdı...

Onda Səmədi yerə itələdim, özüm də üstünə yığıldım. Yorğanların birini başımıza çəkib altında gizləndik. Səməd bir az da çırpı-nıb susdu. Addımlar otağın astanasına çatıb kəsildi. Qapı cırıldayıb açıldı...

Yəqin bu, Allahın işi idi, Zaurik, çünki belə şeylər həyatda az da olsa, hərdən baş verir...

O səhər bizi, nədənsə, tapmadılar. Necə oldu bu, nə təsadüf nəticəsində alındı, amma bir müddətdən sonra kabus tək üstümüzdə gələn addımlar yavaş-yavaş uzaqlaşmağa başladı və səhərin səssizliyində heç olmayıbmiş kimi əriyib tamamilə itdi. Bir azdan maşının motoru işə salındı, avtomobil qısa bir vida siqnalı verib yerindən tərpendi və bundan sonra daha heç bir səs gəlmədi. Elə bil, heç olmamışdı bütün bunlar. Sanki qorxulu bir yuxuydu baş verən-lər...

Hər ehtimala qarşı bir az da gözlədim. Birdən-birə nəfəsim kəsildi, darıxıb yorğanı üstümdən atdım. Ehtiyatla ətrafa göz gəzdirdim. Hər şey bayaqki kimi idi. Yalnız Səməd narıncı-yaşıl butalı yorğan-döşəyin arasında üzüquyulu uzanıb tərpenmirdi. Qolunu çəkdim, astadan: "Səməd, dur gedək", dedim. Hay vermədi. Bir də çağırdım. Gördüm ki, uşağın bədəni xəmir kimi yumşaqdı. Yenə, bu dəfə artıq ucadan səslədim: "Səməd, dur gedək, tez elə, nolar, axı indi bizi tapacaqlar!" - deyə çağırdım. Yenə sükut.

Onda Səmədin havası çıxmış şar kimi boşalmış bədəninə çevirib üzünə baxdım... və yalnız o an hər şeyi anladım...

Uşaq nəfəs almırdı. Mən onu öz əllərimlə boğub öldürmüşdüm! Öldürmüşdüm, Zaurik...

Qorxdum. Elə qorxdum ki, yerimdən götü-rülüb arxaya belə dönməyib çölə atıldım. Və qaçdım...

...Bir onu bilirdim ki, böyüklər oyanıb duyuc düşməmiş bağımıza qayıtmalıyam. Və daha heç nə barədə düşünməməliyəm. Axı özüm də hələ uşaq idim, cəmi-cümlətəni 11 yaşım var idi!

O gün daha Səmədgilin bağına qayıtdım. Bir allah bilir ki, həmin günü necə yaşadım. İndi də bunu düşünəndə tükərim biz-biz durur. Bəlkə də həmin gün havalanmamağımın yeganə səbəbi psixikamın tam formalaşmaması və o gecə baş verənlərə normal reaksiya verməməyim idi...

Tək ümidim Səmədin möcüzə nəticəsində dirilməyi idi. Doğrusu, ürəyimdə bunu o qədər arzulamışdım ki, artıq həqiqətdə olduğuna da tam əmin idim. Axı o zamanlar yazıçı olub sevimli qəhrəmanlarımı diriltmək gücünə malik olduğuma ürəkdən inanırdım. Elə istəyirdim ki, o gecə başıma gələnlər də oxuduğum hansısa bir roman olsun.

Həm də axı sonra Səmədin nə ölüsünü, nə də dirisini tapmışdılar. Bəlkə o, həqiqətən də harasa qaçıb gizlənmişdi?

Bilmirəm. O zaman da bilmirdim, çox gü-man ki, heç vaxt da bilməyəcəyəm...

Bir onu bilərəm ki, o səhər Səmədi gördü-yüm son dəfə oldu.

Bu dəhşətli sirri də ömrümboyu içimdə saxladım, o da ürəyimi tikə-tikə parçaladı. İndi də parçalayır...

...Yalnız çox-çox illər sonra - hazırda sənin qonşularının, bir azdansa qohumların olacaq Spartakgilin həmin o bağına düşəndə həyatda heç nəyin təsadüfən baş vermədiyini anladım. Bu da mənim qismətimmiş. Qaçılmaz qismətim...

O ilk payız gecəsi də səni bu bağa gətirib demək istədiyim və demədiyim ikinci və əsas səbəb də elə bu idi, Zaurik...

Bax belə...

11 dekabr' 65

Halım lap xarab olub. Yemək yeyə bil-mirəm. Özümü güclə məcbur eləyib ağzıma bir tikə qoyanda, o dəqiqə qaytarmaq istəyirəm.

Mədinə deyir ki, həkimə getmək lazımdır. Özüm də anlayıram ki, daha belə olmaz. Son on günün içində təkbaşına bəlkə də altı şüşə konyak boşaltmışam.

Bu gecə efirim var. Amma elə arıqlamışam ki, əynimə geyinməyə paltar tapa bilmirəm...

13 dekabr

Bayaq Mədinə gəlmişdi. Həyatımda ilk dəfə bu yazığa paxıllığım tutdu. Bilirəm, bu, çox alçaq hissidir, amma özümlə bacarammadım. Qəribədir ki, ömrümboyu ətrafımdakı qadın-ların paxıllığıyla qarşılaşan mən, bu səfər həmin hissi keçirib, üstəlik xətrini çox istədiyim insanı qəddarcasına incitdiyimdən utanmadım, əksinə bundan olmazın ləzzət aldım. Yaxşıdır ki, heç olmasa sonra bunu dərk edib özüm özümdən utandım...

Mədinə çöldən təzəcə qayıtmışdı. Şaxta-dan yanaqları qıp-qırmızı qızarmış, özü isə həmişəkindən daha qəşəng görünürdü. Sanki cavanlaşmışdı. Amma təkcə bu deyildi Mədi-nəni fərqli göstərən. Bu gün Mədinənin gözləri həmişəkindən daha artıq parıldayırdı. Sifətində elə qəribə ifadə var idi ki, özümdən asılı olmayaraq istehzayla soruşdum: "Xeyir ola, ay qız, vurulmusan nədi?" Guya zarafatla verdiyim sual Mədinəni əməlli-başlı pərt elədi. O bir az da qızardı və mənə gətirdiyi mandarin dolu sumkanı yerə saldı. Narıncı meyvələr (görünür, onları bir-bir seçib almış, üstəlik, onlarçün bir xeyli növbədə dayanmışdı) yerə səpələnib divan-kreslonun altına diyirləndi. Mədinə tələsik əyildi, iməkləyə-iməkləyə mandarinləri bir-bir qucağına yığdı, həyəcədən nəfəsi kəsilə-kəsilə dedi: "Fikirləşdim ki, siftəsini eləyərsən, yeməmiş ürəyində arzu tutarsan. Nənəm deyirdi ki, siftə eləyəndə mütləq arzu tutmaq lazımdır...". Sonra gözlərini yerə zilləyib hazırlıqsız-flansız əlavə elədi: "Bu gün qonşu şöbədəki Alış Fərəməzov, yanında bir dəfə danışmışdım e sənə, həmin o gözü çəp... mənə ərə getməyi təklif elədi..."

Olmayan gülüşümü guya gizlətmək üçün üzümü yana çevirib ani tərəddüddən sonra: "Hm, bircə gözü çəpimiz çatmırdı da!" - dedim. Əslində, bu sözləri deyən vaxt ürəyimdən qara qanlar axdı, çünki özüm də bilmədim nədən amma Mədinəni dəlicəsinə qısqandım. Təbii ki, Fərəməzova yox... Belə Fərəməzovları istəsəy-dim vaxt paçka-paçka yığıb cibimə qatdalaya bilərdim. Sadəcə, Mədinəyə paxıllıq eləyirdim. Onun çiçək kimi açılan gözəlliyinə, gözlərindəki parıltıya, tükənməz həyat eşqinə, özünü başqa-larına düşünmədən qurban vermək, küçədə şaxtada mandarinçün saatlarla növbədə dayan-maq bacarığına, daha nə bilim nələrə, nələrə qısqanırdım. Çünki bilirdim ki, bunların heç biri məndə yoxdur, olmayacaq da...

Sonra özümdən utanıb guya vəziyyəti düzəltmək istədim: "Ay qız, zarafat eləyirəm, əlbəttə get Fərəməzə, yoxsa təkbaşına qalıb neyləyəcəksən?" - dedim, amma yenə də Fərə-məzovun adını qəsdən çaş-baş saldım. Onun mənasızlığını, cılızlığını, gözlərindəki hörmət-sizliyini vurğulamaq, bununla Mədinənin də gözündə alçaltmaq, şəxsiyyətsiz, dəyərsiz məhluqa çevirmək üçün. Bütün bunların ən utandırıcı tərəfi təkcə mənim belə nalayiq iş görməyim deyildi. Əsas məsələ onda idi ki, Mədinə hər şeyi məndən də yaxşı başa düşürdü. Və mən də bunu bilirdim. O isə mənim bildiyimi bilib özünü məndən daha layiqli aparırdı... Təkcə, gözlərindəki o işıq daha yox idi. Sanki böyük bir konsert salonunda bütün çılçıraqları birdən söndürmüşdülər. Ətrafa da zülmət qaranlıq çökmüşdü.

Əlini yelləyib gülümsəməyə çalışdı: "Elə sən deyən düzdür, axı neynirəm mən Fərəmə-zovu? Guya birincisinə ərə gedib ağ günə çıx-mışdım?" - dedi. Sonra tələsik sağollaşdı.

Yaxşı adam deyiləm mən, Zaurik, odur ki, nə olursa mənə, əcəb olur...

20 dekabr' 65, səhər 5:48

Bu gün toy günüdür, sevgili adamım... Onu hamıdan qabaq mən qeyd eləməyə başla-mışam. Görürsən, bu səhər səninchün "Vağzalı" çaldırıram...

Çətindir, Zaurik, bilirsən necə çətindir? Bax, beləcə oturub olan-qalanları saf-çürük eləmək? Nə biləsən axı sən...Tem boleye, toy günündə...

Mənə bir az yağış,
Bir az konyak,
Bir az da göz yaşsı lazımdır.
Bir də elə bu otaq,
Bu işıq, bu kağız-qələm,
Bu gün lazımdır yaman

Və bir də qapısının açarı
Öz cibimdə olan
Bir məzar lazımdır mənə...

Vəssalam...

Bu yerdə sözlər bir-birinə qarışır, daha heç nə oxumaq olmurdu.

24 dekabr' 65

Zaur, göresən indi haradasan? Deyirlər, toy səfərinə Afrikaya getmişən...
Dünyanın işi-nə bir bax... Afrika!

Mən isə Bakının təzəcə istifadəyə verilmiş ən müasir xəstəxanasındayam. Necə deyrlər, onu ilk "aprobasiya" edənlərdənəm. Zarafat deyil ha, ətrafımda əmək qəhrəmanları, laureat-lar və xalq şairləri yatır. Mənim üçün ayrıca palata ayırub əntiqə qulluq eləyirlər. Hər nə lazımdırsa vaxtlı-vaxtında gətirib aparırlar: tapılmayan dava-dərmanlar, həblər, iynələr... Şəhərin ən yaxşı həkimləri gündə mənə baş çəkib səhhətimi yoxlayır, çoxlu mənasız suallar verib qayğılı-qayğılı analizlərimə baxırlar, sonra da tezliklə sağalacağımı deyib çıxıb gedirlər. Hamı da eyni şeyi təkrarlayır: "Allah kərimdir!" Daha demirlər ki, həkim ümidini allaha bağlayanda xəstəyə də hər şey aydın olur. Başımı tərpedirəm və "əlbəttə" deyirəm.

Öz aramızdır, Zaur, deyəsən işlərim xarabdır...

25 dekabr' 65

Nədən diaqnozumu məndən gizlədirlər, başa düşürəm?! Guya burada qorxulu nə var ki? "Mus, mus" deməkdənsə bir dəfəlik "Musta-fa" desəydilər daha yaxşı olmazdı mı?

Dedikləri yalnız odur ki, qara ciyərimin intensiv müalicəyə ehtiyacı var. Amma bilirəm ki, bu, məsələnin yalnız bir tərəfidir. Yoxsa Mədinə gündə dəhlizdə həkimimlə uzun-uzun söhbətlər edib, sonra qalın qat pudra altında gizlədə bilmədiyi qıpqırmızı burnuyla yanıma gəlib havadan, televiziya verlişlərindən, daha nə bilim nədən, bir sözlə məndən başqa dünyada var olan hər şeydən bu qədər çərənləməzdi ki!

Həkimim cavan göyçək oğlandır. İnstitutu keçən il qurtarıb. Ancaq adamın gözünün içinə baxa-baxa elə yaxşı yalan danışır ki, əclaf!

Dünən Mədinəyə dedim ki, mənə çılpaq görən kişi olub, amma ilk dəfə həm çılpaq, həm də ölü görən yalnız bu cavan oğlan olacaq. Nə deyirsən, Zaur, bəlkə onu da yoldan çıxarım, a?

26 dekabr' 65

Qonşu otaqda yatan məşhur əmək veteranı da mənim kimi əzab çəkir. Yazıq, bütün günü zarıyır, deyir ömruboyu idmanla məşğul olmu-şam, hər səhər bulvarın bu başından o biri başına üç dəfə gedib qayıtmışam. Son iyirmi ildə dilimə nəyinki araq, ümumiyyətlə heç bir spirtli içki vurmamışam, di gəl ki, bir ay bundan qabaq kəskin böyrək çatışmamazlığından xəstəxanaya düşmüşəm, amma düzəlməkdənsə get-gedə dala gedirəm, atdığım dərmanların da heç biri dadıma çatmır.

Bu gün təsadüfən bildim ki, veteranın şışı var. Bunu mənə Şəfəq dedi. Şəfəq bizim şəfqət bacımızdır. 17 yaşı təzəcə tamam olub. Bu il AMİ-yə girəndə kəsilib. Gələn il yenə imtahan verməyə hazırlaşır.

Deyir ki, veteranın vəziyyəti ağırdır, bu gün-sabahlıqdır... Qulaqlarımı çəkdim. "Allah uzaq eləsin!" - dedim.

27 dekabr' 65

Bu səhər Şəfəq mənə xeyli güldürüb. Deyir: "Ay, Təhminə bacı, ha göz qoyuram görüm ki, orada xısın-xısın nə yazırsan, sonra da yastı-ğının altında gizlədirsən, görə bilmirəm. Fikirlə-şirəm, birdən bizdən anonim-zad yazarsan ha, biyabır olarıq!" Dedim: "Narahat olma, səndən pis yazmaram. Səni çox istəyirəm. Çünki bir suyun uşaqlıq rəfiqəmə çəkir...". Nədənsə, bərk sevinib soruşdu: "O rəfiqənin adı nəydi, a Təhminə bacı?" Dedim: "Gülnaz..." Əlini əlinə vurdu: "Gör e! - dedi - mənim böyük bacımın da adı Gülnazdır. İndi o, Leninqrada ərə gedib, orda yaşayır..." Soruşdum: "Bəs başqa bacı-qardaşın varmı?" Sevincək "Əlbəttə" - dedi və barmaqlarını bir-bir qatdalamağa başladı: "De-məli, Gülnaz, Gülyaz, Gülər, sonra qarda-şım..." Dərhal sözünü kəsdim: "Dayan!" Yazıq qız diksindi. Daha yumuşaq tonla soruşdum: "Ailədə neçə uşaqsız ki?" Dedi: "Dörd bacı, iki qardaş. Düzdür, özümdən böyük üç bacım və bir qardaşım başqa atadandır, amma məndən böyük qardaşım ana bir ata birik. Maşallah, bütün bacı-qardaşlarımdan da yarımışam, hamısı ağıllı, savadlı... Gülnaz uşaq həkimidir, Gülyaz upravidomdur, Gülər bərbərdir, Səməd isə instituta girməyib, tikintidə işləyir, yeni bi-nalar inşa edir. Elə bu xəstəxanayı da o tikib..." Görünür, üzümdə nəsə qəribə bir şey görüb qə-fil susdu. Təşvişlə: "Təhminə bacı, ay Təhminə bacı, sənə nə oldu?" - deyə yanıma atıldı. Gülümsədim, dedim: "Deməli, ailədə dörd bacı iki qardaşsız, hə?" Təəccüblə gözlərimin içinə baxıb təsdiqlədi: "Hə, altı uşağıq..." və nədən-sə: "Mən altıncısıyam..." - deyə əlavə etdi.

Bax, bundan sonra mənə dəli gülmək tutdu...

28 dekabr' 65

...Afrikada indi yəqin ki, istidir... Əlbəttə, istidir, daha qar yağmayacaq ki! Ağzımda deyirəm Afrika.

Bilirsən, Zaurik, həmişə Atlantik okeanda çimməyi arzulamışam. Nə üçün Sakit, ya məsələn Hind okeanlarında yox, məhz Atlantik okeanda? Nə bilim. Həyatda o qədər belə qəri-bəliklərim olub ki. Bu da onlardan biri...

Bakıya isə qar yağıb! Səhər oyanıb gözləri-mə inanmadım. Pəncərəm ağappaq idi. İndi çöldə bir qiyamət var ki, gəl görəsən! Qar yağır, yağır, dayanmaq bilmir...

Pasternakın bir şeri var, deyir:

Melo, melo vo vse uqlı
Vo vse predelı,
Sveça qorela na stole, sveça qorela...
Yadıdadırmı bu şer, Zaurik?
Əsl bu hava haqqında yazıbmış...
Sveça qorela,
Ruka nemela,
Nadecda tlela...

Bu isə Təhminə Əliyevanın ölüm ayağın-dakı qrafoman, amma çox səmimi əlavəsidir.

Ağrılarım başlayıb... Ən çox səhərçağı ağrıyiram. Saat 5-6 radələrində... Nə məzəli sözdür: radələrində. Elə bil milislərin hesabatın-dan götürülüb. Ağrıkəsici dərman verirlər mənə, amma o da ancaq bir-iki saatlığa yetir.

Sabah həkimlər mənim barəmdə konsilium çağırırlar.
Nadecda tlela...

29 dekabr' 65

Bu gün yenə Mədinə yanıma gəlmişdi. Heysiz idim, danışmağa da həvəsim yox idi. Bunu hiss eləyən Mədinə özü danışmağa başladı: bayırdakı soyuqdan, işindəki buxana-dan, evindəki qaz problemindən... Qulaq asmır-dım ona, arada hətta yuxuladım da. Gözlərimi açanda Mədinənin yerindən qalxıb astaca qapıya tərəf getdiyini gördüm. soruşdum "Gedirsən?" Diksinib suçlu-suçlu baxdı: "Bu axşam işdəkilərlə yeni il münasibətiylə yığış-mağı planlaşdırmışıq. İndi bərbərənaya dəyib saçımı düzəltməyə istəyirəm..." Gülümsədim: "Mələhətə salam de" Mədinə əlini alına apardı: "Gör e, tamam yadımdan çıxmışdı! Mələhət də sənə salam deyirdi. Bir də xahiş eləyirdi deyim ki, mənzil problemi həll olunub. Yadındadır evini zəbt eləyən qonşusu Nona-gili?" Başımla təsdiqlədim. "Hə, bax o... Gö-rəndə ki, qanunla bir şey çıxmır, Mələhətgil özləri divarı söküb davayla Nonagili evlərindən çölə atdılar". Dedim: "Təbrik elə onu..."

Mədinə havayla mənə bir öpüş göndərüb çıxdı.

Mələhətin işi də belə düzəldi. Bu dünyada hər şeyə çarə varmı...

30 dekabr' 65

Əmək veteranı bu gecə öldü. Yazıq kişi, son günlər elə hey deyirdi ki, ürəyimdə bir arzu var, kaş bu ili başa vurub gələn ilə çıxaydım, onda ürəyimdəki də mütləq həyata keçəcəkdir...

Biçarə, görəsən, nə idi o ürəyindəki?

31 dekabr' 65

Halımda bir balaca düzəliş var. Spartak sağ olsun, həkimlər nə tapşırırlarsa, yerin dibindən də olsa tapıb gətirir. Deyəsən, təzə dərman-ların bir balaca köməyi dəyir mənə.

Bu gün yanıma Manaf gəlmişdi. Bir arıq-layıb ki... Zarafatla dedim ki, Zoya sənə pis baxır nədi, bu nə gündür düşmüşən? Cavab verdi ki, son söhbətimizdən sonra Zoyanın yanında bircə dəfə olub: o axşamın səhəri aşnasının evindəki şələ-küləsini yığıb bir dəfəlik oradan köçüb. İndi ekspedisiyada olan alpinist dostunun evində yaşayır. Bir dəfə payız tətildə Tiflisə qızının yanına gedib...

Əlimi sıgalladı. Yavaşca dedi ki, bu gün yeni il axşamıdır, icazə ver, gecəni yanında qalım, onsuz da gedəsi yerim qalmayıb... Dedim qal, elə mənim də gedəsi yerim yoxdur...

Qəmli-qəmli gülümsədi, bir də gördüm ki, gözləri dolub. Həmin an üzündə elə dəhşətli həsrət sezdim ki, qəhər məni boğdu, boğazımı tıxa-yıb nəfəsimi kəsdi. Üzümü divara çevirdim...

2 yanvar' 66

Ağrılardan başqa mənə əziyyət verən bir də bilirsən nədir, Zaurik? Ətrafımdakı adamların yalanı...

Hamı barəmdə hər şeyi bilir, amma özünü elə aparır ki, guya mənimki o zəhrimar yox, adi soyuqdəymədir, özümə yaxşı baxsam, lap yaxınlarda düzələcəm, ayağa durub gəzəcəm, qaçacam, hoppanacam, rok-n-roll oynayacam...

Düzdür, insan heç vaxt ümidini itirməməlidir. Mən də ümidimi itirmək istəmirəm, həkimlərin bütün tapşırıqlarını vaxtılı-vaxtında yerinə yetirməyə çalışıram: ürəkbulandırıcı prosedurları, dərmanları, iynələri, hətta Mədinənin haralardansa tapıb gizlin-gizlin gətirdiyi türkçəarələri belə etirazsızflansız qəbul eləyirəm.

Amma, nə faydası? Halım düzəlmir, Zaur, heç cür düzəlmir, əksinə, bədənim gündən-günə zəyifləyir, saatbasaat əriyib gedir! İnanırsan, artıq üzümə güzgüdə baxa bilmirəm!

Günün yalnız müəyyən saatında, səhər saat 10-11 arasında bir az babat oluram. Onda da əl-üzümü yumaqdan, paltarımı dəyişməkdən, yarım stəkan çay içməkdən və bir də gündəliyimə oxuduqlarını yazmaqdan savayı heç nəyə heyim çatmır...

Günü-gündən yazmaq çətinləşsə də bilirəm ki, bu gündəlik indi məni həyata bağlayan yeganə vasitədir...

Həmin gün 17:32

...Axı nə üçün mən yaxınlaşan ölümü yeganə amansız həqiqət kimi qəbul eləyib onu açıq üzlə qorxusuz qarşılamıram?

Çünkü... Çünkü... ondan qorxuram. Bir də ki... Ölmək istəmirəm... heç istəmirəm.

4 yanvar' 66

Ay Allah! Ağrı necə də dəhşətli ola bilər-miş!

Yadımda qalanlardan: yerimdə çabalayıb əynimdəki köynəyi dartıb cırmağım, Şəfəqin titrəyən barmaqları, həkimin çaşqınlıqdan çəpləşən gözləri, iynənin diddili sancısı, otağın küncünə qısılmış, çənəsini əliylə örtən Mədinənin gözlərindəki dəhşət... Səməd? Ölüm?

7 yanvar' 66

Yox! Hələ yox...

Bir həftə aramsız yağan qar bu səhər sən-giyib. Gün çıxıb, ağacın başındakı qar topalarını əridib lopa-lopa yerə yıxır. Haralardansa quşların yersiz cəhcəhi eşidilir.

Həyat davam edir...

10 yanvar' 66

Bu səhər Mədinəni yanıma çağırdım. Dedim: "Özün də bilirsən ki, uzun-uzadı söh-bətlər eləməyə halım yoxdur. De görüm, nə deyirlər, nə vaxt?"

Əlini ağzına apardı, hıçqırdı: "Bilmirəm..., - dedi - Həkim deyir, hər gün ola bilər..." Çənəsi oynadı, dodağı əsdi. Yenə də içimdən dəli bir gülmək keçdi. Dedim: "Ay qız, başın xarab olub, nədi? Mən indi dünyanın ən bəxtəvər adamıyam. Sən də ağlayırsan..."

11 yanvar' 66

...Bu gecə (gecəmi?) yuxuda (yuxudamı?) gördüm ki, böyük bir dənizin sahilindəyəm. Sahil bom-boşdur. Dəniz uzandıqca uzanır.

Sahil sapsarıdır. Sarı qumlar.

Dəniz gömgöydür. Ləpəsiz.

Ancaq dənizin, göy dənizin lap, lap uzağında nə isə bir şey görünür: ağ liman.

Ağ... Ağ...

Ağappaq. Və bu ağ limanda qırmızı gəmi-lər dayanıb. Qırmızı... qırmızı...

Qıpqırmızı...

14 yanvar' 66

...Qəfil oyandım. Otaq ala-toranlıqdır. Yəqin saat beş-altı arası olar. Amma səhərin beş-altısıdırımı, axşamın beş-altısı onu bilmirəm. Əslində, nə fərqi var axı... Bir onu hiss eləyirəm ki, ağrım xısın-xısın başın qaldırıb içimi gəmirməyə hazırlaşır... Ona macal verməməliyəm. Hələ ki, vaxt var yazmalıyam...

Budur, qapı yavaşca aralanır: içəriyə əlində iynə Şəfəq girir, səssizcə masaya tərəf gedir. İndi şpritsə dərman doldurub mənə yaxınlaşacaq, gözlərimin

açıq olduğunu görüb diksinəcək, "Oyaqsan, a bacı?" - deyə nigaran soruşacaq. Mən: "Salam, Şəfəq. Bayaqdan səni gözləyirəm..." - deyə onu salamlayacam. Sonra: "Bəs Səməd hanı? Axı demişdin bu gün onu da gətirəcəksən..." - deyə maraqlanacam. Şəfəq gözlərini küncə dikib heç nə cavab verməyəcək. Mən təəssüflə: "Heyf... Ondan çox vacib bir şey soruşmaq istəyirdim..." - deyib bikefləyəcəm. Şəfəq sevincək: "Narahat olma, Təhminə bacı, nə istəyirsənsə məndən soruş, mən hər şeyi bilirəm..." - deyə məni arxayın edəcək. Onda mən də bic-bic gülümsəyəcəm və: "De görüm, binanız necə mərtəbəlidir?" - deyə çoxdandır soruşmaq istədiyim sualı verəcəm. Şəfəq yavaş-yavaş udqunacaq, ani tərəddüddən sonra: "Beş... - deyə pıçıldayacaq, sonra üzünü üzümə yaxınlaşdırıb lap yavaşca əlavə edəcək - amma, bilirsən, Təhminə bacı, qaqam deyirdi ki, layihədə altıncı mərtəbə də var idi. Sonra, nədənsə, tikmədilər..."

Bu sözlərdən sonra mən rahat-rahat gözlərimi yumacam. Şəfəqin əlindəki iynə damarıma sancılacaq, dərman yavaş-yavaş bədənimə yayılacaq...

Bu sözlər gündəliyə yazılmış son sözlər idi. Daha heç nə yox idi gündəlikdə, heç bir şey.

Amma yox... Təhminə dəftərin axıncı səhifəsini çevirib bağlamaq istəyəndə, gözü səhifənin küncünə yazılmış telefon nömrəsinə sataşdı. Nömrənin yanında nə ad var idi, nə də ünvan. Ancaq telefonun kimə məxsus olduğu-nu anlamaq çətin deyildi...

Problem başqa şeydə idi: indi Bakıdakı bütün telefon nömrələri yeddi rəqəmli olmuş-du, əski altı rəqəmli telefonların qarşısına yalnız "4" rəqəmini əlavə etməklə istədiyin ünvanı düşə bilərdin.

Sadəcə iş orasıdaydı ki, gündəlikdəki nömrə beş rəqəmli idi. Demək, bu köhnə telefon nömrəsinin başqa rəqəmləri dəyişməyibsə bircə altıncı rəqəm çatışmırdı...

Haradan götürəydi bu altıncı rəqəmi Təhminə? Haradan biləydi ki, ağına gələn ilk nömrə düz çıxacaq və xəttin o biri başında cavab verən adam axtardığı həmin o kəs olacaqdır...

Altıncı... Məsələ də elə bunda idi...

Fevral-Aprel, 2005

Əbu-Dabi

